

ČASOPIS ZA PRAVNU TEORIJU I PRAKSU

PRAVNA MISAO

3 – 4

ožujak – travanj / mart – april
Sarajevo 2025.

Izdavač: BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
FEDERALNO MINISTARSTVO PRAVDE
ZAVOD ZA JAVNU UPRAVU

ISSN 0555-0092

ID 4200785450004

UPLATU UPUTITI NA: Federalno ministarstvo financija/finansija
Union Banka dd Sarajevo
Transakcijski račun: 102-050-00001066-98
Budžetska organizacija: 1501001
Vrsta prihoda: 722597
Općina: 077

ADRESA REDAKCIJE: Federalno ministarstvo pravde
Zavod za javnu upravu
Sarajevo, Ul. Valtera Perića 15
Tel.: +387 33 203 918, fax: 668 956
Email: Pravna.Misao@fmp.gov.ba

GODIŠNJA PRETPLATA: Za organe i organizacije na teritoriji BiH 120,00 KM
Za pojedince 100,00 KM
Za studente i neuposlene 50,00 KM
Za inostranstvo 200,00 KM

www.fmp.gov.ba

Časopis "**PRAVNA MISAO**" upisan je u evidenciju javnih glasila u Ministarstvu obrazovanja, nauke, kulture i sporta, pod brojem 727 od 23.10.1997. godine.

Glavna i odgovorna urednica: prof. em. dr. Hajrija SIJERČIĆ-ČOLIĆ

Izvršna urednica: Bojana TODORVIĆ

Redakcija časopisa:

Prof. dr. Zlatko BRKIĆ, doc. dr. Enver IŠERIĆ, prof. dr. Alena JURIĆ, prof. dr. Cvija JURKOVIĆ,
prof. dr. Denis PAJIĆ, prof. dr. Meliha POVLAKIĆ, Krešimir ZUBAK

Međunarodni redakcijski odbor:

prof. dr. Tomislav BORIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Grazu),
prof. dr. Katja FILIPČIĆ (Pravni fakultet Univerziteta u Ljubljani),
prof. dr. Ivan KOPRIĆ (Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu),
prof. dr. Jelena SIMIĆ (Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu)

Produkcija: Federalno ministarstvo pravde

Štampa: "Štamparija Fojnica" d.d.

Za štampariju: Šehzija Buljina

DTP: Federalno ministarstvo pravde

Grafičko rješenje: Ice-net d.o.o. Sarajevo

Tiraž: 50 primjeraka

Časopis izlazi dvomjesečno.

Časopis "Pravna misao" indeksira se u bazama ERICH PLUS i Legal Source (EBSCOhost),
a uvršten je i u Ulrichweb Global Serials Directory.

SADRŽAJ

Uvodna riječ glavne urednice	5
------------------------------------	---

PREGLEDNI ZNANSTVENI RAD

Adna Hanić-Zalihić	Direktiva 2012/29 o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela i krivičnopravni položaj oštećenog u Bosni i Hercegovini	7
Ilma Motika	Sudska i penološka individualizacija alternativnih modela u praksi maloljetničkog pravosuđa u Bosni i Hercegovini	36

PRIKAZ

Tahir Herenda	„An Uncharted Transition: The Balkans in the Post-Wall Era“	62
---------------	---	----

SUDSKA PRAKSA

Ustavni sud Bosne i Hercegovine (Miodrag N. Simović)	67
Evropski sud za ljudska prava (Harun Išerić)	90
Sud Evropske unije (Nasir Muftić)	98

IN MEMORIAM

Josip Muselimiović (1944–2025)	104
Upute za autore	107

CONTENTS

Foreword of the Editor-in-Chief	5
---------------------------------------	---

SCIENTIFIC REVIEW

Adna Hanić-Zalihić	Directive 2012/29 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime and on the standing of victims in criminal proceedings in Bosnia and Herzegovina	7
Ilma Motika	Judicial and Penological Individualisation of Alternative Models in Juvenile Justice Practice in Bosnia and Herzegovina	36

REVIEW

Tahir Herenda	„An Uncharted Transition: The Balkans in the Post-Wall Era“	62
---------------	---	----

COURT PRACTICE

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina (Miodrag N. Simović)	67
European Court of Human Rights (Harun Išerić)	90
Court of the European Union (Nasir Muftić)	98

IN MEMORIAM

Josip Muslimović (1944–2025)	104
Instructions for authors	107

UVODNA RIJEČ GLAVNE UREDNICE

Poštovane čitateljice i poštovani čitatelji!

Tematika članaka u ovom dvobroju obuhvata aktualna pitanja prava Evropske unije i maloljetničkog pravosuđa.

U radu pod naslovom „Direktiva 2012/29 o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela i krivičnopravni položaj oštećenog u Bosni i Hercegovini“ (pregledni naučni rad) autorica ističe da je riječ o revolucionarnom dokumentu u oblasti prava žrtava krivičnih djela. Direktiva državama članicama nalaže da u svojim zakonodavstvima žrtvama osiguraju širok spektar prava kako bi dobile odgovarajuće informacije, podršku i zaštitu i kako bi im bilo omogućeno učestvovanje u krivičnim postupcima. Fokus rasprave je o položaju žrtve krivičnog djela u bosanskohercegovačkom krivičnoprocesnom pravu kroz prizmu prava i obaveza oštećenog s obzirom da zakoni o krivičnom postupku ne sadrže pojam žrtve krivičnog djela. Kako se položaj oštećenog uglavnom svodi na njegovu ulogu svjedoka i podnosioca imovinskopravnog zahtjeva (s izuzetkom Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske), u članku se obrađuje položaj oštećenog u nacionalnom pozitivnom zakonodavstvu u kontekstu prava na informacije, učestvovanje u postupku i zaštitu od sekundarne viktimizacije, uz iznošenje kritičkog osvrta na sadašnja zakonska rješenja i davanje de lege ferenda prijedloga za njihovo unapređenje.

Pregledni naučni rad pod naslovom „Sudska i penološka individualizacija alternativnih modela u praksi maloljetničkog pravosuđa u Bosni i Hercegovini“ donosi raspravu o značaju i svrsi individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija kod maloljetnika, i njihovom uticaju na smanjenje recidivizma. Suština primjene alternativnih mjera i alternativnih sankcija ogleda se u njihovom izvršavanju unutar zajednice, utičući na pravilan razvoj maloljetnog prestupnika kako ubuduće ne bi činio krivična djela. Analiza prikupljenih podataka i rezultata provedenog istraživanja potvrđuje pozitivnu ulogu adekvatno provedene sudske i penološke individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija prema maloljetniku. Prema predstavljanim i analiziranim rezultatima istraživanja iz Federacije BiH, Republike Srpske, Brčko distrikta BiH i zemalja u okruženju

može se zaključiti da se u najvećoj mjeri subjekti maloljetničkog pravosuđa opredjeljuju za alternativne mjere i alternativne sankcije koje očigledno daju željene rezultate u pogledu odgoja, pravilnog razvoja i reintegracije maloljetnika u društvo.

Sociopolitičkom razvoju Jugoistočne Evrope nakon pada Berlinskog zida, složenoj dinamici postkomunističke tranzicije, evropskim integracijama i tekućim geopolitičkim promjenama te perspektivama integracije jugoistočne Evrope posvećeno je naučno djelo pod naslovom „An Uncharted Transition: The Balkans in the Post-Wall Era“ čiji je autor Christophe Solioz. Prikaz spomenute knjige možete pročitati u ovom broju.

Pregled sudske prakse obuhvata judikaturu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Evropskog suda za ljudska prava i Suda Evropske unije.

Povodom smrti doajena advokature/odvjetništva u BiH i regiji i jednog od osnivača Advokatske/Odvjetničke komore Federacije BiH Josipa Muselimovića objavljujemo *In memoriam*.

Glavna i odgovorna urednica
Prof. em. dr. Hajrija Sijerčić-Čolić

DIREKTIVA 2012/29 O USPOSTAVI MINIMALNIH STANDARDA ZA PRAVA, PODRŠKU I ZAŠTITU ŽRTAVA KRIVIČNIH DJELA I KRIVIČNOPRAVNI POLOŽAJ OŠTEĆENOG U BOSNI I HERCEGOVINI

pregledni znanstveni rad

UDK 343.122:061.1 EU
343.122(497.6)

Adna Hanić-Zalihić*

Sažetak:

Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela predstavlja revolucionarni dokument u oblasti prava žrtava krivičnih djela. Ovaj dokument državama članicama nalaže da u svojim zakonodavstvima žrtvama zagaraniraju širok spektar prava kako bi im se omogućilo da dobiju odgovarajuće informacije, podršku i zaštitu i da im bude omogućeno učestvovanje u krivičnim postupcima. Krivičnoprocesni zakoni u BiH ne sadrže pojam žrtve krivičnog djela, te se umjesto pojma žrtve koriste pojmom oštećenog koji se definira kao osoba kojoj je lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo. Položaj oštećenog uglavnom se svodi na njegovu ulogu svjedoka i podnositelja imovinskopravnog zahtjeva s izuzetkom Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske čijim je nedavnim izmjenama i dopunama oštećeni dobio niz novih značajnih prava. S obzirom na opredijeljenost BiH za članstvo u Evropskoj uniji, kreiranje novog normativnog i institucionalnog okvira položaja oštećenog je njezin nezaobilazan imperativ. Iako postoji potreba za teorijskom analizom domaćeg zakonodavstva u odnosu na sve odredbe Direktive, zbog njihove opsežnosti, ali i zbog složenosti normativnog uređenja krivičnopravne materije u BiH, autorica se opredijelila da na detaljan način obradi položaj oštećenog u odnosu na određena prava iz svakog od poglavlja Direktive. U ovom radu će se obraditi položaj oštećenog u nacionalnom pozitivnom zakonodavstvu u kontekstu prava na informacije, učestvovanje u postupku i zaštitu od sekundarne viktimizacije, uz iznošenje kritičkog osvrta na sadašnja zakonska rješenja i davanje *de lege ferenda* prijedloga za njihovo unapređenje.

Ključne riječi:

Direktiva, žrtva, oštećeni, krivični postupak, Bosna i Hercegovina

* Dr. pravnih nauka, Viša stručna saradnica, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanskog kantona

UVOD

Zahvaljujući aktivnostima pokreta za prava žrtava i viktimološkim spoznajama o različitim patnjama koje prolaze žrtve krivičnog djela kao posljedicu primarne, ali i sekundarne viktimizacije, potkraj posljednjeg stoljeća marginalizirane žrtve došle su u fokus krivičnopravne teorije i prakse. Kako bi se odgovorilo na njihove različite potrebe, u brojnim državama su uspostavljene službe za pružanje emocionalne i psihološke podrške žrtvama, pružena im je mogućnost naknade štete iz državnih fondova, te je otpočeo proces usvajanja međunarodnopravnih akata usmjerenih na unapređenje njihovog položaja. Dokumenti kojima su uspostavljeni ključni standardi u pogledu položaja, tretmana i zaštite žrtava kriminaliteta doneseni su pod okriljem Ujedinjenih naroda, Vijeća Evrope i Evropske unije. Neki od tih dokumenata uspostavili su opće standarde za postupanje sa svim žrtvama, nezavisno od vrste kriminalne viktimizacije, dok se drugi bave žrtvama određenih krivičnih djela kao što su trgovina ljudima, nasilje u porodici, seksualna krivična djela i sl.¹ Prvi takvi dokumenti predstavljaju dokumente tzv. mekog prava, dok je od 2000. godine započelo donošenje dokumenata koji su obavezujući za države članice.

Prvi obavezujući međunarodnopravni akt koji se položajem žrtava bavi na sveobuhvatan način donesen je na nivou Evropske unije u formi okvirne odluke. Okvirna odluka Vijeća 2001/220/PUP od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnom postupku² (u daljem tekstu: Okvirna odluka), označila je istinsku prekretnicu u pristupu pravima žrtava u krivičnom postupku, ali se uskoro pokazalo da harmonizacijski efekat okvirnih odluka nije bio zadovoljavajući, te da je u procesu harmonizacije daleko snažnije pravno sredstvo direktiva zbog svog neposrednog učinka. Iako su pregovori o direktivi zbog različitosti krivičnopravnih sistema država članica obilježeni ponekim teškoćama, 2012. godine odredbe Okvirne odluke zamijenjene su odredbama Direktive 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu

¹ Nikolić-Ristanović, V. (2019) Od žrtve do pobjednika. Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam. Beograd: Izdavačko grafičko preduzeće „Prometej“, str. 188. i 189.

² Okvirna odluka Vijeća 2001/220/PUP od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnom postupku, Službeni list Evropske unije, 19/Sv. 3.

žrtava krivičnih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP (u daljem tekstu: Direktiva).³⁴

Ovaj revolucionarni dokument u pravni život Evropske unije uvodi novu definiciju krivičnog djela, određujući ga, ne samo kao društveno neprihvatljivo ponašanje, nego i kao povredu prava žrtve, izražavajući uporedo s tim i stav da bi žrtve krivičnih djela trebalo prepoznati i prema njima postupati s poštovanjem, na osjećajan i profesionalan način bez diskriminacije bilo koje vrste, zaštititi ih od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, te im pružiti odgovarajuću podršku radi olakšavanja njihovog oporavka i omogućiti im dostatan pristup pravosuđu. Osim proširivanja definicije krivičnog djela, Direktiva u pravni život uvodi i novu, proširenu, definiciju žrtve. Žrtva je fizička osoba koja je pretrpjela štetu, uključujući tjelesnu, umnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je direktno uzrokovan krivičnim djelom, te članovi porodice osobe čija je smrt direktno uzrokovana krivičnim djelom i koji su pretrpjeli štetu kao posljedicu smrti te osobe. Pod članovima porodice podrazumijevaju se bračni drug, osoba koja živi sa žrtvom u čvrstoj životnoj zajednici, u zajedničkom kućanstvu te na stabilnoj i stalnoj osnovi, srodnici u ravnoj liniji, braća i sestre te osobe ovisne o žrtvi. Direktiva žrtvom smatra samo fizičku, ali ne i pravnu osobu, te proširuje krug indirektnih žrtava. Međutim, u skladu s odredbama Direktive, državama je ostavljena mogućnost da u pojam žrtve uključe i pravne osobe, kao i da, uzimajući u obzir okolnosti pojedinog slučaja, ograniče krug indirektnih žrtava, te da uspostave postupke koji od članova porodice imaju prvenstvo u ostvarivanju Direktivom predviđenih prava. Cilj Direktive je osigurati da žrtve krivičnih djela dobiju odgovarajuće informacije, podršku i zaštitu i da im bude omogućeno učestvovanje u krivičnim postupcima, a radi postizanja tog cilja Direktiva u tri odvojena poglavlja državama nalaže da svim žrtvama osiguraju niz različitih prava.

U okviru Poglavlja Direktive koje se odnosi na informacije i podršku predviđena su prava žrtava prilikom podnošenja prijave, pravo da razumiju i

³ Bezić, R., Šprem P. (2020) „Zaštita žrtava u kaznenom postupku – praktična implementacije Direktive 2012/29/EU“, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, vol. 27, br. 2., str. 608.

⁴ Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, Službeni list Evropske unije, 19/Sv. 15.

budu razumljive, pravo na usmeno i pisano predvođenje, te pravo na pristup službama za podršku. Pored navedenih, u ovom poglavlju predviđeno je i pravo žrtava da od prvog kontakta s nadležnim organom dobiju niz informacija o toku postupka i njihovoj ulozi u njemu kao i da dobiju informacije o svom predmetu. Vezano za učestvovanje u postupku predviđena su prava koja žrtva ima u slučaju odluke o nepoduzimanju krivičnog gonjenja, pravo žrtve na saslušanje, te pravo na pravnu pomoć. Ovim poglavljem definirano je i pravo žrtve na zaštitne mjere u okviru službi za popravljivanje štete i pravo na odluku o naknadi štete od strane počinitelja u okviru krivičnog postupka, kao i pravo na naknadu troškova i povrat imovine. U Poglavlju koje se odnosi na zaštitu žrtava i priznavanje žrtava s posebnim potrebama zaštite sadržane su odredbe o posebnim mjerama zaštite žrtava od sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i odmazde, kao i odredbe o postupku koji je potrebno provesti u cilju primjene navedenih mjera zaštite.

Važno je naglasiti da je zakonodavac Evropske unije u uvodnoj izjavi 12., odmah nakon što je podsjetio na historijski kontekst Direktive, pojasnio da „prava određena u njoj ne dovode u pitanje prava počinitelja”. Uz to, u uvodnoj izjavi 66. pojasnio je da se Direktivom poštuju osnovna prava i načela prepoznata Poveljom Evropske unije o osnovnim pravima (u daljem tekstu: Povelja), što znači da ostvarivanje prava žrtve ne može negativno utjecati na pravo na pošteno suđenje i pravo na odbranu optužene osobe, koja su propisana članom 47. stav (2), odnosno članom 48. stav (2) Povelje.⁵

Donošenjem Direktive uslijedio je intenzivan proces izmjene evropskih zakonodavstava u kojima su žrtvama posljednjih decenija zagwarantirana brojna prava u okviru krivičnog postupka. U isto vrijeme, izmjene nacionalnih zakonodavstava pratilo je i uspostavljanje institucionalnog okvira s ciljem uspješnog odgovora na sve potrebe i probleme žrtava koji su nastali kao posljedica krivičnog djela.

U Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH), većina prava koja žrtva ostvaruje u okviru krivičnog postupka sadržana su u zakonima o krivičnom postupku⁶, iako se odredbe koje se odnose na žrtve određenih krivičnih djela

⁵ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Yvesa Bota od 14. marta 2019. godine u predmetu C-38/18.

⁶ U BiH egzistiraju četiri zakona o krivičnom postupku, a to su: Zakon o krivičnom postupku BiH, Službeni glasnik BiH, br. 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07,

mogu pronaći i u nekim drugim propisima.^{7 8 9} Krivičnoprocesni zakoni u BiH ne sadrže pojam žrtve krivičnog djela, te se umjesto pojmom žrtve koriste pojmom oštećenog koji se definira kao osoba kojoj je lično ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo.¹⁰ S druge strane, pojam žrtve sadržan je u zakonima koji se odnose na pojedine kategorije žrtava kao što su žrtve nasilja u porodici i žrtve trgovine ljudima. S obzirom da pojam oštećenog suštinski odgovara pojmu žrtve to će se u ovom radu koristiti taj pojam, dok će se pojam žrtve koristiti kada se općenito misli na osobu prema kojoj je krivično djelo počinjeno kao i prilikom analize propisa koji sadrže pojam žrtve.

U odnosu na veliki broj evropskih zakonodavstava, prepoznavanje oštećenog u zakonodavnom i institucionalnom smislu u BiH je počelo poprilično kasno. Iako je bosanskohercegovački zakonodavac uložio određene napore za unapređenje njegovog krivičnog pravnog položaja, ovi napori značajni su samo za pojedine kategorije oštećenih. Značajniji pomak na području unapređenja položaja svih oštećenih učinjen je samo u Zakonu o

15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13 i 65/18 (u daljem tekstu: ZKP BiH), Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, 59/14 i 74/20 (u daljem tekstu: ZKP FBiH), Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik RS., br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21 (u daljem tekstu: ZKP RS) i Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BD BiH, br. 10/03, 48/04, 06/05, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07, 27/14 i 03/19 (u daljem tekstu: ZKP BD BiH).

⁷ U BiH egzistiraju ovakva četiri, u načelu identična, zakona, a to su: Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 21/2003, 61/2004 i 55/2005, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službene novine FBiH, broj: 36/2003 (u daljem tekstu: ZZSPUS FBiH), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službeni glasnik BD BiH, br. 11/2003, 8/2007 i Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, Službeni glasnik RS, br. 21/2003, 61/2004 i 55/2005 (u daljem tekstu: ZZSPUS RS).

⁸ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službene novine FBiH, broj: 20/2013, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS, Službeni glasnik RS, br. 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u BD BiH, Službeni glasnik BD BiH, broj: 7/18.

⁹ Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH usvojena su od strane Vijeća ministara BiH na sjednici održanoj 05.07.2007. godine i objavljena u Službenom glasniku BiH, broj: 66/07.

¹⁰ Čl. 20. t. h) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 21. t. h) ZKP FBiH, čl. 20. t. z) ZKP RS.

krivičnom postupku Republike Srpske čijim je izmjenama i dopunama iz 2021. godine oštećenom zagaraniran niz novih značajnih prava.

1. Odabrana prava žrtve u svjetlu standarda predviđenih Direktivom

1.1. Pravo na informacije

Da bi riješile različite probleme nakon viktimizacije, žrtvama su veoma često potrebne i različite informacije, kao što su informacije o pravima i kako mogu da ih ostvare, o službama i stručnjacima koji im mogu biti od pomoći, informacije o sudnici i sudskom postupku, ali i informacije o počinitelju, posebno da li je uhapšen, kada izlazi iz pritvora, odnosno zatvora i slično. Potrebe za informacijama u literaturi se identificiraju kao zajedničke potrebe svih žrtava, a informacije nisu samo važne u psihološkom oporavku žrtve i u njenom zadovoljstvu policijom i drugim organima, nego su i neophodne za pristup brojnim drugim vrstama usluga. Naprimjer, mnoge žrtve nisu svjesne postojanja programa za pomoć žrtvama ili državnih programa naknade štete.¹¹

U članu 4. Direktiva državama članicama nalaže da nadležni organi žrtvama osiguraju pravo na informacije već prilikom prvog kontakta. U Uputama o primjeni Direktive¹² se navodi da nadležni organi žrtvama trebaju pružiti širok spektar informacija proaktivno i po službenoj dužnosti umjesto da ih uvjetuju njihovim zahtjevom. Prvim kontaktom s nadležnim organom može se smatrati prijava krivičnog djela policiji od strane žrtve, ali i njen kontakt s policijom na mjestu počinjenja krivičnog djela bez podnošenja formalne prijave. Kontaktom se smatraju i telefonske linije za pomoć odnosno online/internet kontakti. Informacije se mogu pružiti na različite načine, usmeno, pismeno, ili distribuiranjem informacijaskih letaka i brošura, ali treba imati na umu da u određivanju načina pružanja informacija treba primijeniti individualiziran pristup jer svakoj žrtvi ne odgovara svaki način pružanja istih (npr. davanje linka za web stranicu s pravima žrtava žrtvi koja ne posjeduje kompjuter ili internet).

Pod pravom na informacije, Direktiva podrazumijeva i omogućavanje žrtvama da dobiju pisanu potvrdu svoje prijave koju su podnijele nadležnom

¹¹ Maguire, M. (1985). Navedeno prema Wemmers, J. (1964) Victims in the criminal justice system. A study into the treatment of victims and its effects on their attitudes and behaviour, p. 18. Studies on crime and justice. A series from the Dutch research and documentation centre.

¹² Upute o primjeni Direktive (DG Justice guidance document, u daljnjem tekstu: Upute).

organu s osnovnim elementima predmetnog krivičnog djela (član 5.) kao i pravo žrtava da dobiju informacije o svom predmetu (član 6.). Međutim, od država se ne zahtijeva da informacije o predmetu žrtvi daju bezuvjetno nego davanje istih mogu uvjetovati njenim zahtjevom. Tako, sve žrtve treba obavijestiti o njihovom pravu da dobiju informacije koje se odnose na svaku odluku o nepokretanju ili okončanju istrage ili o nepoduzimanju krivičnog gonjenja protiv počinitelja, o vremenu i mjestu održavanja postupka, te prirodi optužbi protiv počinitelja, a jednom kada su obaviještene o ovom pravu, žrtve mogu navedene informacije dobiti na zahtjev. Direktiva je vodila računa i o tome da davanje informacija žrtvi ne treba da ide nauštrb interesa samog krivičnog postupka kao ni na štetu interesa osumnjičenog / optuženog pa ove razloge smatra relevantnim prilikom utvrđivanja izuzetka od pružanja određenih informacija. Žrtve će, u skladu s njihovom ulogom u krivičnom postupku, biti obaviještene o pravu da, na zahtjev, dobiju svaku konačnu presudu u postupku i informacije kojima im se omogućavaju saznanja o stanju krivičnog postupka, osim ako to može štetno utjecati na pravilno rješavanje predmeta. Države članice trebaju osigurati i da sve žrtve, na njihov zahtjev, budu obaviještene, bez nepotrebne odgode, o puštanju na slobodu ili bijegu osobe koja je bila zadržana, protiv koje je poduzeto krivično gonjenje ili koja je osuđena za krivično djelo kao i o svim mjerama koje su poduzete radi njihove zaštite u tom slučaju. Ove informacije žrtve će dobiti barem u slučajevima u kojima postoji opasnost ili utvrđeni rizik štete za njih, osim ako postoji utvrđeni rizik štete za počinitelja koja bi bila uzrokovana danom obaviješću.

Direktivom se nadležni organi obavezuju da poštuju želju žrtve da primi određene informacije, ali i ovo pravilo predviđa izuzetak prema kojem će i žrtvi koja ne želi određene informacije iste biti pružene, ukoliko je to potrebno zbog njenog prava na aktivno učestvovanje u krivičnom postupku.

1.2. Pravo na saslušanje

U savremenim krivičnim postupcima tri glavna aktera su sudija, tužitelj (koji predstavlja državu) i optuženi ili njegov pravni zastupnik. Dok diskusija o različitim pravnim tradicijama izlazi iz opsega ovog rada, važno je naglasiti da je fokus krivičnog postupka dugo bio na dokazivanju krivnje optuženog.¹³ U

¹³ Wemmers, Jo-Anne (2012) „Victims' rights are human rights: The importance of recognizing victims as persons“, Temida, vol. 15., br. 2., (s. 71-84), str. 74.

brojnim zakonodavstvima, dugo je vremena uključenje žrtve u krivični postupak u potpunosti zavisilo od tužilaštva ili odbrane ili u konačnici, od suda. Ako su tužilaštvo ili odbrana smatrali da je važno da žrtva svjedoči, a to odobrio sud, žrtva se pozivala (odnosno bilo joj je naređeno) da to i učini. Ukoliko se postupak pak završavao bez suđenja, naprimjer zaključenjem sporazuma o priznanju krivnje, žrtva je jednostavno bila isključena iz krivičnog postupka. Na ovaj način žrtva je dugo vremena bila svjedok krivičnog djela protiv države, iako krivično djelo nije usmjereno samo protiv države nego prvenstveno protiv njenih pojedinačnih prava na koji način je krivično djelo definirala Direktiva. Uporedo s takvim definiranjem krivičnog djela, Direktiva je izrazila stav da se „pravda ne može efikasno ostvariti ako žrtve ne mogu na odgovarajući način objasniti okolnosti krivičnog djela i pružiti svoje dokaze na način koji je razumljiv nadležnim organima“. Stoga, kao jedno od osnovnih prava žrtve Direktiva je predvidjela osiguranje mogućnosti da organima krivičnog postupka pruži informacije o počinjenom krivičnom djelu. Kako bi dobila priliku da to učini, član 10. Direktive žrtvi garantira pravo da bude saslušana (right to be heard) i da pridonosi dokaze (right to provide evidence).¹⁴

U predmetu Katz¹⁵, Evropski sud je istakao da pravo žrtve da bude saslušana iz člana 3. stav (1) Okvirne odluke ne znači da žrtva može zahtijevati da bude ispitana kao svjedok u krivičnom postupku, nego znači jedino da se mora osigurati mogućnost žrtvi da da svjedočenje koje će se moći uzeti u obzir kao dokaz u postupku, a što se može primijeniti i na pravo iz člana 10. Direktive. Pravo žrtve da pridonosi dokaze ne treba shvatiti u (formalnom) smislu ZKP-a, nego kao pravo žrtve da joj bude dana mogućnost da iznese saznanja, preda isprave, predmete i druge materijale koji mogu biti od interesa za krivični postupak. Odredbu o pravu na saslušanje u krivičnom postupku treba tumačiti na način da krivični postupak mora biti uređen i proveden tako da u njemu žrtva ima mogućnost „da je se čuje“.¹⁶

Pravila na koji način i kada žrtva može biti saslušana Direktivom su prepušteni nacionalnim zakonodavstvima. Jedan od primjera dobre prakse u

¹⁴ Burić, Z. (2015) „Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obaveze transponiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav“, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 22., br. 2., str. 401.

¹⁵ C-404/07, György Katz v István Roland Sós, Judgement of 9 October 2008.

¹⁶ Burić, Z., *op.cit.*, str. 401. i 402.

primjeni ovog prava predstavlja koncept Izjave o utjecaju na žrtve (Victim Impact Statement) koji je prisutan u zakonodavstvu Engleske i Velsa. Ova izjava žrtvi omogućava da objasni sudu kakav je utjecaj krivično djelo ostavilo na nju, bilo emocionalni, fizički, finansijski ili na bilo koji drugi način, a sudovi su dužni da istu uzmu u obzir prilikom odmjerenja kazne. Zakonodavstvo Nizozemske naprimjer poznaje pravo žrtve određenih teških krivičnih djela da se usmeno obrati sudu i prisutnima na sudskom ročištu. Od 2016. godine žrtva u Nizozemskoj, osim prava da govori o posljedicama krivičnog djela koje trpi, može govoriti o krivici optuženog, o kazni kojom bi ga trebalo kazniti i slično dok je ranije imala pravo izjaviti samo kako je krivično djelo lično utjecalo na nju.¹⁷

1.3. Pravo na zaštitu od sekundarne viktimizacije

Pod direktnom sekundarnom viktimizacijom se podrazumijeva postupanje državnih organa na način kojim se žrtva dodatno povređuje, a takva postupanja obuhvataju npr. nesenzitivni tretman žrtve, ponovljeno i nesenzitivno ispitivanje, nedovoljnu zaštitu od neprimjerenog publiciteta i od zastrašivanja ili osvete itd. Budući da sekundarna viktimizacija koja dolazi od predstavnika državnih organa posebno teško pogađa žrtve i slabi nivo njihove zaštite i povjerenja u sistem, zahtjevi pokreta za prava žrtava od samog početka su bili usmjereni na poduzimanje određenih mjera za njeno smanjivanje.¹⁸

Za mnoge žrtve samo pojavljivanje pred policijom, javnim tužiteljem ili sudom i prepričavanje traumatičnih događaja može predstavljati veliku neprijatnost i stres. Štaviše, žrtve su, kako je primijetio Christie, suočene s problemom da se s krivičnopravnim sistemom sreću kao „nestručni autsajderi”, koji ne poznaju ni zgradu u kojoj se održava suđenje, a kamoli proces koji se u njoj odvija. U tom smislu, situaciju u kojoj se nalazi žrtva koja prijavi krivično djelo ilustrativno su opisali Mawby i Walklate: „Kada se nađu u sudskoj zgradi, žrtvama može biti teško da shvate šta se događa, gde i kada će se suđenje održati. Mogu se osećati usamljenim i zastrašenim u sredini gde izgleda da nikoga ne zanima njihova dobrobit, a gde se istovremeno obično

¹⁷ Mrvić-Petrović, N. (2019) “Prava žrtava krivičnih djela u Holandiji”, Strani pravni život, Beograd, br. 2., str. 20. i 21.

¹⁸ Nikolić-Ristanović, V, *op. cit.*, str. 105-107.

nalaze u blizini učinioca i njegovih prijatelja i rođaka. I sve to prije traume svedočenja pod zakletvom!”¹⁹

Odredbe o uspostavljanju mjera zaštite žrtava od sekundarne viktimizacije postale su dijelom ključnih međunarodnih dokumenata koji se bave pravima žrtava, a u tome se posebno istakla Direktiva koja je, osim uvođenja mjera zaštite svih žrtava, predvidjela i posebne mjere zaštite čijoj se primjeni pristupa na individualiziran način, sagledavajući ličnu situaciju i potrebe svake žrtve ponaosob. U skladu s članom 19. Direktive države trebaju osigurati da se izbjegne kontakt između žrtava, te po potrebi, članova njihovih porodica i počinitelja u prostorijama u kojima se vodi krivični postupak, a u fazi istrage trebaju osigurati da se saslušanja žrtava provode bez neopravdane odgode nakon prijavljivanja krivičnog djela nadležnom organu, da se saslušanja i medicinske pretrage zadrže na najmanjoj mjeri i da se provode ako su krajnje neophodne u svrhu krivičnog postupka, te da žrtve prate njihovi zakonski zastupnici i osoba koju odaberu. U predmetu C-18/18 nezavisni odvjetnik podsjetio je da iz teksta Direktive koji čini njezino Poglavlje 4. jasno proizlazi da države članice mogu donijeti zaštitne mjere u pogledu saslušanja žrtava samo ako su postupovna prava optuženih osoba u okviru krivičnog postupka propisno zaštićena. Zakonodavac Unije taj je uvjet propisao prilikom navođenja prava na zaštitu tokom saslušanja koje se nalazi u članu 18. Direktive, a navedeni uvjet je ponovio i u članovima 19. i 20. Tako je u članu 19. navedeno da se mjere kojima se nastoji osigurati da tokom krivičnog postupka ne dođe do kontakta između žrtve i počinitelja primjenjuju „osim ako krivični postupak zahtijeva takav kontakt”, a u članu 20. Direktive da se mjere kojima se nastoji ograničiti broj saslušanja žrtava primjenjuju „ne dovodeći u pitanje prava na odbranu i u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji”. Iz takvog tumačenja, nezavisni odvjetnik je iznio mišljenje, a koje je uvažio i Sud Evropske unije u presudi u ovom predmetu, da ponovno saslušanje žrtve na zahtjev optuženog u slučaju izmjene sastava prvostepenog suda, posebno kad je žrtva ključni svjedok čije svjedočenje može odrediti nedužnost ili krivnju optužene osobe nije protivno članu 18. Direktive.²⁰

Pored mjera koje u istrazi garantira svim žrtvama, Direktiva u članu 23. predviđa i mjere zaštite koje trebaju biti na raspolaganju žrtvama u odnosu na koje je utvrđena posebna potreba za zaštitom. Kako bi se moglo ustanoviti koje

¹⁹ *Ibid.*, str. 106.

²⁰ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Yvesa Bota, *op. cit.*

od žrtava u okviru krivičnog postupka imaju potrebu za posebnim mjerama zaštite i kako bi se moglo odlučiti koje su to posebne mjere koje su u pojedinom slučaju odgovarajuće, Direktiva uspostavlja obavezni postupak pojedinačne procjene svake žrtve. U članu 22. Direktiva propisuje način provođenja postupka pojedinačne procjene, dok je popis posebnih zaštitnih mjera koje se primjenjuju prema žrtvama u odnosu na koje je u pojedinačnom postupku procjene utvrđena potreba primjene takvih mjera sadržan u članovima 23. i 24. Ako se utvrdi da u odnosu na žrtvu postoje posebne potrebe za zaštitom, u sljedećem se koraku odlučuje o primjeni takvih mjera. Direktiva propisuje koje mjere zaštite moraju u nacionalnim pravnim sistemima biti dostupne (u članu 23. za sve ranjive žrtve, a u članu 24. za djecu)²¹, s tim da se za djecu uvijek pretpostavlja da imaju potrebe za posebnom zaštitom, te se ona podvrgavaju procjeni da bi se utvrdilo da li bi i u kojoj mjeri imale korist od posebnih mjera. Pojedinačnu procjenu je potrebno provoditi za žrtve svih krivičnih djela, ali se u njenom provođenju dopušta određeni stepen fleksibilnosti, pri čemu se opseg procjene prilagođava težini krivičnog djela i stepenu štete koju je žrtva pretrpjela. Direktiva također naglašava da se pojedinačna procjena uvijek treba provoditi uz uključenost žrtve i uvažavajući njene želje, čak i želju da se ne želi koristiti nekom od posebnih mjera zaštite. Pred države se postavlja obaveza da utvrde koji bi organi mogli provoditi pojedinačnu procjenu (polijski organi, organi krivičnog pravosuđa, službe za podršku žrtvama) kao i da tim organima osiguraju dostatnu obuku.²²

U članu 23. Direktive navedene su mjere koje tokom stadija istrage moraju biti dostupne žrtvama za koje se utvrdi potreba za posebnim mjerama zaštite. Te mjere uključuju mogućnost da se saslušanje žrtve provodi u prostorijama određenim ili prilagođenim za tu svrhu, da saslušanje provode stručnjaci koji su za to osposobljeni, da žrtvu uvijek saslušava ista osoba, te da saslušanje žrtava određenih krivičnih djela (spolnog, rodno uvjetovanog i nasilja u porodici) provodi osoba istog spola (čl. 23. st. (2)). Članom 24. predviđene su mjere koje ovoj kategoriji žrtava trebaju biti dostupne tokom postupka pred sudom. Te mjere uključuju mogućnost da se, korištenjem prikladnih sredstava, osigura izbjegavanje vizualnog kontakta između žrtava i

²¹ Burić, Z., *op. cit.*, str. 404-406.

²² Npr. u Engleskoj i Velsu, procjenu žrtve vrše policija ili Jedinica za brigu o svjedocima, a u Republici Hrvatskoj procjenu provodi organ koji vrši ispitivanje žrtve.

počinitelja, uključujući tokom iznošenja dokaza, da se saslušaju u sudnici bez njihove prisutnosti, posebno korištenjem komunikacijskih tehnologija, da se izbjegavaju nepotrebna ispitivanja o njihovom privatnom životu koji nije povezan s krivičnim djelom i da im se omogući saslušanje bez prisutnosti javnosti.

Kao i za ostale zaštitne mjere i u članu 23. je navedeno da se mjere koje se odnose na saslušanje žrtava u odnosu na koje je utvrđena posebna potreba za zaštitom primjenjuju „ne dovodeći u pitanje prava na odbranu te u skladu s pravilima o sudskoj diskreciji”. Prilikom odlučivanja o primjeni neke od navedenih mjera, sud stoga treba odvagati suprotstavljene interese odbrane, žrtve i svjedoka, te javni interes kako bi osigurao dobro sudovanje.^{23 24}

2. Odabrana prava iz Direktive u zakonodavstvu BiH

2.1. Pravo na informacije

Pravo oštećenog na informacije u zakonodavstvu BiH uključuje pravo na dobijanje informacija o određenim radnjama i aktivnostima službenih osoba, kao i o njegovom pravu da sam poduzima određene aktivnosti u pojedinim stadijima krivičnog postupka. U ZKP BiH, FBiH i BD BiH nije izričito normirano pravo oštećenog da mu nadležni organ, prilikom prvog kontakta, pruži informacije o njegovim pravima kao što su informacije o proceduri podnošenja prijave, o njegovoj ulozi u toj proceduri, o javnim organima i službama koje mu stoje na raspolaganju radi pružanja neophodne pomoći, o pravu na pravnu pomoć, o pravu da traži obeštećenje od počinitelja u okviru

²³ Mišljenje nezavisnog odvjetnika Yvesa Bota, *op. cit.*

²⁴ Za primjenu zaštitnih mjera relevantna je i praksa Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Evropski sud) vezano za tumačenje člana 6. st. (2) i (3) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLJP), budući da Sud mora osigurati da njegovo tumačenje člana 48. Povelje osigurava nivo zaštite koja ne krši onu zagaraniranu članom 6. EKLJP, kako ga tumači Evropski sud. Vidjeti npr. presude Evropskog suda u predmetu Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 15.12.2011. godine (t. 120. i sljedeće tačke) i u predmetu Schatschaschwili protiv Njemačke od 15.12.2015. godine (t. 101. i navedena sudska praksa). U presudi u predmetu C-105/03 od 29. juna 2005. godine, Sud je ustvrdio da je na sudu da osigura da primjena zaštitnih mjera na žrtvu ne bude takva da krivični postupak koji se vodi protiv optužene, ako se sagleda u cijelosti, ne postane nepravedan u smislu člana 6. EKLJP, kako ga tumači Evropski sud.

krivičnog postupka kao ni o mjerama zaštite koje mu mogu biti pružene ako je njegova sigurnost ili sigurnost njemu bliskih osoba u opasnosti.²⁵ S druge strane, ZKP RS u članu 46a. st. (3) propisuje obavezu tužitelja i suda da oštećenog upozna s pravima koja mu u postupku pripadaju, ali se ni ovom odredbom ne propisuje obaveza da oštećenog s njegovim pravima upozna već prilikom prvog kontakta. U nedostatku odgovarajuće generalne odredbe o pravu oštećenih na navedene informacije odnosno pouke, ostvarenje prava oštećenih na te informacije prema ZKP BiH, FBiH i BD BiH već u ovom stadiju postupka, zavisi od pojedinačne profesionalne senzibiliziranosti onoga kome oštećeni podnosi prijavu o počinjenom krivičnom djelu i od širine distribuiranja pisanog materijala o pravima oštećenih od strane organizacija i organa koji se bave zaštitom njegovih prava.²⁶

U stadiju istrage, oštećeni ima pravo da bude obaviješten o tužilačkim odlukama o nesprovođenju, odnosno obustavi istrage, te da bude upoznat s mogućnosti preispitivanja takvih odluka. U slučaju donošenja naredbe o nesprovođenju ili o obustavi istrage tužitelj je obavezan da o tome obrazloženo obavijesti oštećenog (i podnositelja prijave) u roku od tri dana nakon čega oštećeni i podnositelj prijave imaju pravo podnijeti pritužbu u roku od osam dana uredu tužitelja.²⁷ Za razliku od ZKP BiH, FBiH i BD BiH, ZKP RS predviđa i obavezu za tužitelja da oštećenog istovremeno s donošenjem naredbe o sprovođenju istrage pouči o pokretanju istrage i o njegovom pravu da podnese prijedlog i dokaze za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva i da predloži privremene mjere za njegovo obezbjeđenje, da ukaže na činjenice i predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja, da angažira punomoćnika iz reda advokata i da razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz.²⁸ Još jedno od prava oštećenog koje poznaju ZKP BiH, FBiH i RS je da bude informiran o razlozima zbog kojih istraga nije završena u roku, a u roku od 15 dana od prijema takvog obavještenja oštećenom pripada pravo da uredu glavnog tužitelja podnese pritužbu zbog trajanja postupka. ZKP BD BiH ne normira obavezu tužitelja da oštećenog informira o razlozima zbog kojih

²⁵ Filipović, LJ. (2009) „Položaj oštećenog u krivičnom postupku“, Pravo i pravda, Sarajevo, godina VIII., br. 1., str. 307.

²⁶ *Ibid.*, str. 307.

²⁷ Čl. 216. st. (4) i 224. st. (2) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 231. st. (4) i 239. st. (2) ZKP FBiH, čl. 224. st. (5) i 232. st. (2) ZKP RS.

²⁸ Čl. 224. st. (3) ZKP RS.

istraga nije završena, ali propisuje pravo oštećenog da podnese prigovor zbog trajanja postupka na isti način kako je to predviđeno u ostalim zakonima.²⁹

Kada je u pitanju stadij optuživanja, zakoni ne propisuju obavezu tužitelja da oštećenog obavijesti o postupku pregovaranja o krivnji kao ni da od njega o tome zatraži izjašnjenje. Oštećenom u ovom postupku pripada pravo da ga sud obavijesti o rezultatima pregovaranja o krivnji, odnosno o prihvatanju ili odbacivanju sporazuma o priznanju krivnje od strane suda. U ovom stadiju postupka prema ZKP BiH, FBiH i BD BiH tužitelj nema obavezu da o namjeri povlačenja optužnice³⁰ obavijesti oštećenog niti mu se daje mogućnost za preispitivanje te odluke nego samo ima pravo da od strane suda bude obaviješten o obustavljanju postupka usljed povlačenja optužnice.^{31 32} Za razliku od izloženog, u ZKP RS, oštećeni ima mogućnost preispitivanja ovakvih tužilačkih odluka, kao i pravo da o tim mogućnostima bude poučen. Tako, oštećeni će biti poučen o mogućnosti podnošenja pritužbe na odluku tužitelja o odustanku od krivičnog gonjenja do potvrđivanja optužnice³³, odnosno o pravu da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu u slučaju kada tužitelj nakon potvrđivanja optužnice izjavi da od iste odustaje.^{34 35} Ni u jednom

²⁹ Čl. 225. st. (3) i (4) ZKP BiH, čl. 240. st. (3) i (4) ZKP FBiH, čl. 233. st. (3) i (4) ZKP RS, čl. 225. st. (4) ZKP BD BiH.

³⁰ U skladu s načelom mutabiliteta, tužilac može odustati od krivičnog gonjenja, ako smatra da više ne postoje zakonski uvjeti za krivično gonjenje. U stadiju optuživanja, tužilac može povući optužnicu bez prethodnog odobrenja sudije za prethodno saslušanje, a nakon potvrđivanja optužnice do početka glavnog pretresa tužilac optužnicu može povući samo uz odobrenje sudije za prethodno saslušanje.

³¹ Filipović, LJ., *op. cit.*, str. 308.

³² Čl. 232. st. (2) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 247. st. (2) ZKP FBiH i ZKP RS.

³³ Čl. 46b. ZKP RS.

³⁴ Čl. 46v. ZKP RS.

³⁵ U ZKP RS vraćen je institut supsidijarnog tužitelja, odnosno mogućnost za oštećenog da preuzme krivično gonjenje i zastupa optužnicu ako tužilac izjavi da odustaje. Ipak, za razliku od rješenja koje je postojalo prije reforme iz 2003. godine kada je oštećeni imao pravo i mogućnost da preuzme krivično gonjenje kako u prethodnom stadiju, tako i ako tužilac odustane od optužnice na glavnom pretresu, prema ZID ZKP RS/21, oštećeni se u ulozi supsidijarnog tužitelja može naći samo ako tužilac nakon potvrđivanja optužnice izjavi da od iste odustaje.

zakonu nije predviđeno pravo oštećenog da bude obaviješten o puštanju na slobodu ili bijegu osumnjičenog / optuženog odnosno osuđenog kao ni o relevantnim mjerama koje su poduzete radi njegove zaštite u tim slučajevima pa čak ni onda kada postoji opasnost ili utvrđeni rizik štete za oštećenog.

ZKP BiH, FBiH i BD BiH ne sadrže ni izričitu odredbu o pravu oštećenog da bude obaviješten o mjestu i vremenu održavanja glavnog pretresa (kao ni na pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije) nego se zaključak o njegovom pravu da prisustvuje glavnom pretresu može izvući posredno, iz nekih drugih zakonskih odredbi. Pomenuti zakoni sadrže odredbu o pozivanju svjedoka na glavni pretres pa će se ista primijeniti i na oštećenog kada se saslušava kao svjedok. Zaključak da oštećeni koji se ne saslušava kao svjedok također ima pravo da prisustvuje glavnom pretresu se može izvući iz zakonskih odredbi koje normiraju obavezu sudije, odnosno predsjednika vijeća da prije početka glavnog pretresa pouči oštećenog o mogućnosti podnošenja imovinskopravnog zahtjeva, ako isti prijedlog nije podnio prije³⁶ kao i odredbi o pravu oštećenog na završnu riječ. Za razliku od ostalih zakona, u odredbi koja sadrži katalog procesnih prava oštećenog ZKP RS propisuje i pravo oštećenog da prisustvuje pretpretresnom ročištu i glavnom pretresu, te obavezu za tužitelja i sud da oštećenog upozna sa ovim njegovim pravima.³⁷

Svi zakoni normiraju pravo oštećenog da mu se dostavi ovjereni prijepis presude kao i pouka o pravu na žalbu.³⁸ Kada je u pitanju postupak po pravnim lijekovima, ZKP FBiH i ZKP RS propisuju da će o sjednici vijeća, između ostalih, biti obaviješten i oštećeni³⁹, dok ovo njegovo pravo nije predviđeno u ZKP BiH i ZKP BD BiH.

2.2. Pravo na saslušanje

Saslušanje oštećenog u istrazi kao i na glavnom pretresu predstavlja važan izvor saznanja o pravno relevantnim činjenicama koje se utvrđuju u krivičnom postupku.⁴⁰ Međutim, ZKP BiH, FBiH i BD BiH ne poznaju pravo

³⁶ Čl. 258. st. (4) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 273. st. (4) ZKP FBiH.

³⁷ Čl. 46a. st. (1), t. ž) i z) i st. (3) ZKP RS.³⁸

Čl. 289. st. (3) i (4) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 304. st. (3) i (4) ZKP FBiH, čl. 303. st. (3) i (4) ZKP RS.

³⁹ Čl. 319. st. (1) ZKP FBiH, čl. 318. st. (1) ZKP RS.

⁴⁰ Simić-Jekić, Z. (1983) Krivično procesno pravo SFRJ. Beograd: Privredna štampa, str. 97.; Bejatović, S. (2008) Krivično procesno pravo. Beograd:

oštećenog da ukazuje na činjenice i predlaže dokaze koji su od važnosti za predmet dokazivanja, čime mu je, unatoč njegovoj prirodnoj zainteresiranosti za ishod postupka, uskraćena mogućnost da daje prijedloge za izvođenje određenih istražnih radnji i dokaza koji su važni za utvrđivanje krivičnog djela i pronalaženje počinitelja. Oštećeni ima pravo (i obavezu) da pridonosi samo one dokaze koji su važni za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva. U nedostatku odredbe koja ovlašćuje oštećenog na neposredno predlaganje dokaza koji se odnose na utvrđenje krivičnog djela i krivične odgovornosti optuženog, u našoj pravosudnoj praksi se razvilo mišljenje da oštećeni te svoje interese može ostvarivati putem tužitelja tako što će tužitelju ukazati na moguće dokaze. Međutim, zakoni ne sadrže odredbu koja tužitelja obavezuje da takve prijedloge oštećenog razmotri pa odnos tužitelja prema eventualnim dokaznim prijedlozima oštećenih prije svega zavisi od pojedinačnog stava svakog tužitelja o potrebi ozbiljnog razmatranja takvih inicijativa.⁴¹

Kao u istrazi i na glavnom pretresu, mogućnost saslušanja oštećenog ograničena je i u stadiju optuživanja, koji daje mogućnost okončanja krivičnog postupka zaključenjem sporazuma o priznanju krivnje. Naime, tužitelj nema obavezu da oštećenog obavijesti o postupku pregovaranja o krivnji kao ni da od njega o tome zatraži izjašnjenje. Propisana je samo obaveza suda da prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivnje provjerava, između ostalog, da li je do sporazuma o priznanju krivnje došlo nakon upoznavanja o mogućim posljedicama, uključujući i posljedice vezane za imovinskopravni zahtjev, kao i da li je oštećenom pružena mogućnost da se pred tužiteljem izjasni o imovinskopravnom zahtjevu.⁴² Nemogućnost da se cijene stavovi oštećenog u vezi s postupkom pregovaranja za njega može biti naročito degradirajuće, posebno u okolnostima kada osumnjičeni / optuženi nije uložio nikakve napore u pravcu izvinjenja i obeštećenja oštećenom.

Iako u dokaznom postupku prema pravilima ZKP BiH, FBiH i BD BiH oštećeni ima pravo na određene procesne aktivnosti samo u pogledu imovinskopravnog zahtjeva, pravo na završnu riječ nije ograničeno što znači da se u svom završnom izlaganju oštećeni može osvrnuti na cijeli tok krivičnog postupka, a ne samo na okolnosti imovinskopravnog zahtjeva.

Službeni glasnik Beograd, str. 199.; Sijerčić-Čolić, H. Krivično procesno pravo pravo, knjiga I. op. cit., str. 248.

⁴¹ Filipović, LJ., *op. cit.*, str. 323.

⁴² Čl. 231. st. (6) t. a) i e) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 246. st. (6) t. a) i e) ZKP FBiH, čl. 246. st. (6) t. a) i d) ZKP RS.

Za razliku od ostalih zakona gdje je pravo (i obaveza) oštećenog da predlaže dokaze ograničeno na postavljeni imovinskopravni zahtjev, prema ZKP RS oštećenom pripada pravo da ukazuje na činjenice i predlaže dokaze koji su važni za predmet dokazivanja⁴³ i pravo da razmatra spise i razgleda predmete koji služe kao dokaz⁴⁴, čime je uloga oštećenog u krivičnom postupku znatno unaprijeđena, a zakonodavstvo RS-a u ovom dijelu usklađeno s odredbama Direktive.

2.3. Pravo na zaštitu od sekundarne viktimizacije

Pored procesnih prava, svi zakoni o krivičnom postupku sadrže i odredbe koje su usmjerene na njegovu zaštitu od sekundarne i ponovljene viktimizacije, te zastrašivanja i odmazde tokom glavnog pretresa. Tako, zakoni sadrže odredbu koja predviđa da sudija, odnosno predsjednik vijeća može isključiti javnost s cijelog ili dijela glavnog pretresa zbog zaštite ličnog ili privatnog života oštećenog. Odluku o isključenju javnosti sa glavnog pretresa donosi sudija, odnosno vijeće po službenoj dužnosti ili po prijedlogu stranaka ili branitelja, ali uvijek po njihovom saslušanju.⁴⁵ Zakoni, međutim, ne propisuju pravo oštećenog da podnese takav prijedlog niti obavezu suda da o eventualnom isključenju javnosti sasluša i oštećenog pa čak ni onda kada bi se javnost isključivala sa obrazloženjem da se to čini radi zaštite ličnog ili intimnog života oštećenog.

Zaštita oštećenog od vrijeđanja i napada tokom glavnog pretresa se može osigurati primjenom odredbi koje propisuju ovlaštenja sudije odnosno predsjednika vijeća na kažnjavanje zbog narušavanja reda i procesne discipline. Sudija, odnosno predsjednik vijeća može udaljiti osobu iz sudnice da bi se zaštitilo pravo na pravedno i javno suđenje odnosno održalo dostojanstveno i neometano suđenje. Sudija, odnosno predsjednik vijeća može narediti da se optuženi udalji iz sudnice za određeni vremenski period ukoliko optuženi i nakon upozorenja nastavi s nedoličnim ponašanjem zbog kojeg je opravdano njegovo udaljenje iz sudnice.⁴⁶

Zakoni također sadrže generalnu odredbu o zaštiti svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada koja se može primijeniti i na oštećenog koji se

⁴³ Čl. 46a. st. (1) t. b) ZKP RS.

⁴⁴ Čl. 46a. st. (1) t. g) ZKP RS.

⁴⁵ Čl. 235. ZKP BiH, čl. 250. ZKP FBiH, čl. 251. ZKP RS i čl. 250 ZKP BD BiH.

⁴⁶ Čl. 242. ZKP BiH, čl. 257. ZKP FBiH, čl. 257. ZKP RS i čl. 242. ZKP BD BiH.

saslušava kao svjedok. Ovom odredbom obavezuje se sudija, odnosno predsjednik vijeća da zaštiti svakog svjedoka od vrijeđanja, prijetnje i napada, da upozori ili novčano kazni učesnika u postupku ili bilo koju osobu koja vrijeđa, prijeti ili dovodi u opasnost sigurnost bilo kojeg svjedoka pred sudom, da u slučaju ozbiljne prijetnje svjedoku obavijesti tužitelja radi poduzimanja krivičnog gonjenja, te da na prijedlog stranke ili branitelja (ne i na prijedlog samog svjedoka ili po službenoj dužnosti) naredi policijskim organima poduzimanje mjera neophodnih za zaštitu svjedoka.⁴⁷

Za saslušanje oštećenog kao svjedoka, osim u zakonom predviđenim slučajevima, vrijede opća pravila o saslušanju svjedoka.⁴⁸ Zakoni predviđaju da će se prilikom saslušanja maloljetnog oštećenog postupiti obazrivo da saslušanje ne bi štetno utjecalo na psihičko stanje maloljetnika, te da će se saslušanje izvršiti uz pomoć pedagoga ili druge stručne osobe.⁴⁹ Također, predviđeno je da oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu prije izvršenog krivičnog djela (u ZKP RS i poslije izvršenog krivičnog djela), a ako je takvo ispitivanje obavljeno, da se na takvom iskazu ne može zasnivati sudska odluka.⁵⁰ U kontekstu zaštite svjedoka tokom ispitivanja važna je i odredba prema kojoj se svjedok može saslušati putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka na način da mu stranke i branitelj mogu postavljati pitanja bez prisustva u prostoriji gdje se svjedok nalazi, te da se za potrebe takvog ispitivanja može odrediti stručna osoba.⁵¹ U primjeni ovog načina ispitivanja cijeni se životna dob, tjelesno i duševno stanje ili drugi opravdani interesi. Saslušanje svjedoka se može snimati audio ili audio-vizualnim sredstvima u svim fazama postupka, a mora se snimati kada se radi o maloljetnim osobama koje nisu navršile šesnaest godina života i koje su oštećene krivičnim djelom, kao i ako postoje osnove za bojazan da se svjedok neće moći saslušati na glavnom pretresu.⁵² Zakoni

⁴⁷ Čl. 267. ZKP BiH, čl. 282. ZKP FBiH, čl. 282. ZKP RS i čl. 267 ZKP BD BiH.

⁴⁸ Simić-Jekić, Z., *op. cit.*, str. 97.; Bejatović, S., *op. cit.*, str. 199.; Sijerčić-Čolić, H., *op. cit.*, str. 248.

⁴⁹ Čl. 86. st. (4) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 100. st. (4) ZKP FBiH, čl. 151. st. (4) ZKP RS.

⁵⁰ Čl. 86. st. (5) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 100. st. (5) ZKP FBiH, čl. 151. st. (5) ZKP RS.

⁵¹ Čl. 86. st. (6) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 100. st. (6) ZKP BiH, čl. 151. st. (6) ZKP RS.

⁵² Čl. 90. ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 104. ZKP FBiH, čl. 155. ZKP RS.

sadrže i odredbu kojom se propisuje ovlaštenje suda da kontrolira način i redoslijed ispitivanja svjedoka i izvođenja dokaza kako bi se, uz ostvarenje efikasnosti, osigurala i zaštita svjedoka od uznemiravanja i zbunjivanja.^{53 54}

Interesi oštećenih koji se saslušavaju kao svjedoci mogu se posebno zaštititi i primjenom odredbi zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom⁵⁵ i ugroženih svjedoka.⁵⁶ Mjere zaštite predviđene ovim zakonima može koristiti i oštećeni ako dobije status ugroženog ili svjedoka pod prijetnjom, te svaki maloljetni oštećeni, budući da je ovim zakonima, kao i zakonima o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, propisano da se djeca i maloljetnici koji su oštećeni krivičnim djelom smatraju ugroženim svjedocima. Uz mjere navedene u zakonima u krivičnom postupku, ovi zakoni sadrže i sljedeće mjere zaštite: osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći ugroženom svjedoku posredstvom organa nadležnog za pitanja socijalnog staranja i odgovarajućih stručnih osoba⁵⁷, saslušanje svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka u najskorije moguće vrijeme i drugačijim redoslijedom od onog koji je propisan ZKP-om BiH⁵⁸, u izuzetnim okolnostima i uz saglasnost stranaka i branitelja, saslušanje ugroženog svjedoka na način što će mu sud direktno postavljati pitanja u ime stranaka i branitelja⁵⁹, udaljavanje optuženog iz sudnice kada postoji opravdana bojazan da će prisustvo optuženog utjecati na sposobnost svjedoka da svjedoči potpuno i tačno⁶⁰, čitanje zapisnika o iskazima svjedoka pod prijetnjom i ugroženog

⁵³ Čl. 262. st. (3) ZKP BiH i ZKP BD BiH, čl. 277. st. (3) ZKP FBiH i ZKP RS.

⁵⁴ Hanić-Zalihić. A. (2023) Krivičnopravni položaj žrtve u Bosni i Hercegovini i uporednom pravu, neobjavljena doktorska disertacija. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet, str. 97-99.

⁵⁵ Svjedok pod prijetnjom je onaj svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u postupku kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svjedočenje (čl. 3. st. (1) ZZSPUS BiH, ZZSPUS FBiH, ZZSUKP RS i ZZSPUS BD BiH).

⁵⁶ Ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik (čl. 3. st. (3) ZZSPUS FBiH i ZZSUKP RS).

⁵⁷ Čl. 6. ZZSPUS BiH, čl. 7. ZZSPUS FBiH, čl. 6. ZZSUKP RS, čl. 6. ZZSPUS BD BiH.

⁵⁸ Čl. 7. ZZSPUS BiH, čl. 8. ZZSPUS FBiH, čl. 7. ZZSUKP RS, čl. 7. ZZSPUS BD BiH.

⁵⁹ Čl. 8. ZZSPUS BiH, čl. 9. ZZSPUS FBiH, čl. 8. ZZSUKP RS, čl. 8. ZZSPUS BD BiH.

⁶⁰ Čl. 10. ZZSPUS BiH, čl. 11. ZZSPUS FBiH, čl. 10. ZZSUKP RS, čl. 10. ZZSPUS BD BiH.

svjedoka datim u istrazi i korištenje kao dokaza na glavnom pretresu⁶¹, ograničenje prava optuženog i njegovog branitelja na pregled spisa i isprava ako bi otkrivanje nekih ili svih ličnih podataka svjedoka ili drugih pojedinosti doprinijelo otkrivanju istovijetnosti svjedoka i ozbiljno dovelo u opasnost svjedoka pod prijetnjom.⁶²

Analizom zakona o krivičnom postupku i zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, utvrđeno je da istima nisu predviđene važne mjere zaštite oštećenog u istrazi kao što su smanjivanje broja razgovora i medicinskih pretraga, provođenje razgovora bez odlaganja, te mogućnost pratnje osobe od povjerenja po izboru, a koja svim žrtvama garantira Direktiva kao i brojna zakonodavstva u cilju smanjivanja njihove traumatizacije. Smanjivanje broja razgovora i medicinskih pretraga i vještačenja je iznimno važno jer prolazeći višestruka ispitivanja i pretrage, žrtva ponovo prolazi kroz iskustvo počinjenja krivičnog djela, što za tako osjetljivu osobu najčešće predstavlja preveliki teret. Smanjivanje nelagode i stresa koje oštećeni osjeća povodom učešća u postupku svakako bi se moglo postići i dopuštanjem da ga u istom prati osoba u koju ima povjerenje. Unatoč tomu, ova mogućnost kod nas je osigurana samo žrtvama nasilja u porodici posebnim zakonima iz ove oblasti.

U zakonima o krivičnom postupku i zakonima o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka nije predviđena ni mjera iz Direktive da žrtvu uvijek saslušava ista osoba, te da saslušanje žrtava određenih krivičnih djela (spolnog, rodno uvjetovanog i nasilja u porodici) provodi osoba istog spola, a koje bi u stadiju istrage trebale biti dostupne žrtvama u odnosu na koje su pojedinačnom procjenom utvrđene posebne potrebe za zaštitom. Mogućnost primjene ovih mjera na žrtve trgovine ljudima sadržana je u Smjernicama o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH.⁶³ Međutim, s obzirom da se radi samo o smjernicama koje su kreirane kako bi se profesionalcima-članovima monitoring timova olakšao rad i unaprijedila njihova saradnja, te da nemaju snagu zakona, pitanje je koliko se navedene Smjernice provode u praksi.

⁶¹ Čl. 11. ZZSPUS BiH, čl. 12. ZZSPUS FBiH, čl. 11. ZJSUKP RS, čl. 11. ZZSPUS BD BiH.

⁶² Čl. 12. ZZSPUS BiH, čl. 13. ZZSPUS FBiH, čl. 12. ZJSUKP RS, čl. 12. ZZSPUS BD BiH.

⁶³ Ministarstvo sigurnosti BiH, Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH.

S druge strane, sve mjere koje bi trebale biti dostupne žrtvama s posebnim potrebama zaštite tokom sudskog postupka predviđene su u našem zakonodavstvu. O primjeni navedenih mjera odlučuje sud, ali veliki nedostatak predstavlja činjenica da zakonima nisu predviđene i odredbe o načinu na koji isti vrši procjenu svjedoka (oštećenog) u cilju određivanja potrebe da se na njega primjeni neka od tih mjera, kao i odredbe kojim se kriterijima sud rukovodi u tom procesu. U tom smislu, u zakonodavstvu BiH nisu implementirane odredbe o pojedinačnoj procjeni žrtve u cilju određivanja posebnih potreba zaštite, a kojim Direktiva posvećuje naročitu pažnju.

Mjere kojima se osigurava veća zaštita maloljetnih oštećenih predviđene su zakonima o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. Prema navedenim zakonima, dijete ili mlađa maloljetna osoba može se, uvažavajući pravila o broju i načinu saslušanja, saslušati i u svom stanu ili drugom prostoru u kojem boravi ili centru za socijalni rad.⁶⁴ Zakoni sadrže i odredbu prema kojoj sudovi i tužilaštva, po pravilu, imaju stručne savjetnike: socijalne pedagoge – defektologe, socijalne radnike, pedagoge i psihologe, koji, između ostalog, vrše ispitivanje djece i maloljetnika na čiju štetu je počinjeno krivično djelo ili su bili svjedoci počinjenog djela, a ukoliko tužilaštva ili sudovi nemaju stručne savjetnike, sudija ili tužilac će u ovu svrhu angažirati stručnu osobu iz drugih odgovarajućih ustanova.⁶⁵ Zadaci stručnog savjetnika uključuju i njegovo prisustvo na sjednici ili glavnom pretresu i davanje stručnog mišljenja o potrebi poduzimanja određenih mjera prema djeci koja su žrtve ili svjedoci počinjenog krivičnog djela.⁶⁶ Ovi zakoni propisuju i zabranu vršenja suočenja sa osumnjičenim, odnosno optuženim, ako se kao svjedok sasluša dijete ili maloljetnik koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim.⁶⁷ Također, ako maloljetnik oštećen krivičnim djelom ili očevidac počinjenog krivičnog djela vrši prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog, takvo prepoznavanje u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti

⁶⁴ Čl. 187 st. (3) ZPPDM FBiH, čl. 186. st. (3) ZPPDM RS i ZPPDM BD BiH.

⁶⁵ Čl. 22. ZPPDM FBiH, čl. 21. ZPPDM RS i ZPPDM BD BiH.

⁶⁶ Čl. 22. ZPPDM FBiH, čl. 21. ZPPDM RS i ZPPDM BD BiH.

⁶⁷ Čl. 188. ZPPDM FBiH, čl. 187. ZPPDM RS i ZPPDM BD BiH.

onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi vidi maloljetnu osobu.⁶⁸ Značajno je spomenuti i da je krivični postupak za ova krivična djela hitan.⁶⁹

ZAKLJUČAK

Analizom krivičnoprocesnih zakona u BiH zaključujemo da je uloga oštećenog u ZKP BiH, ZKP FBiH i ZKP BD BiH svedena na ulogu svjedoka i podnositelja imovinskopravnog zahtjeva. Za razliku od navedenih zakona, nedavnim izmjenama i dopunama ZKP RS oštećenom je priznat širok katalog prava kojima mu je osigurana informiranost o toku postupka i njegovoj ulozi u njemu, te aktivno učešće u istom. Međutim, reformom krivičnog postupka u korist oštećenog u Republici Srpskoj nisu obuhvaćena i veća zalaganja za njegovu bolju zaštitu od sekundarne viktimizacije, a što je posljednjih decenija u fokusu viktimološke misli i međunarodnog prava. Nepredviđanje važnih mjera zaštite oštećenog od sekundarne viktimizacije (mogućnost pratnje osobe od povjerenja, ograničenje broja ispitivanja i medicinskih pretraga) kao i izostanak obaveze procjene okolnosti i potreba svakog oštećenog prije odlučivanja o primjeni postojećih posebnih mjera zaštite, jasno ukazuje da oštećeni, ne samo da nije zaštićen od sekundarne viktimizacije, nego da će se najvjerojatnije s ovom pojavom suočiti tokom krivičnog postupka.

Iz navedenog razloga, domaći zakonodavci bi, u cilju ispunjavanja standarda položaja oštećenog koji su postavljeni Direktivom, trebali pristupiti opsežnim izmjenama i dopunama postojećeg zakonodavstva. Takva bi reforma trebala uključivati propisivanje niza novih prava oštećenog, uz istovremeno propisivanje i izuzetaka u njihovom ostvarivanju radi zaštite prava osumnjičenog odnosno optuženog, kako to nalaže Direktiva.

U kontekstu prava na informacije, u svim zakonima o krivičnom postupku je potrebno ugraditi odredbu o pravu oštećenog da prijavi krivično djelo i da dobije pisanu potvrdu svoje prijave kao i obavezu za organe postupka da oštećenog, bez nepotrebnog odgađanja, pouče o svim pravima koja mu po osnovu zakona pripadaju. Također smo mišljenja da je kao u ZKP RS, u sve ostale zakone potrebno ugraditi izričito pravo oštećenog da bude obaviješten o vremenu i mjestu održavanja glavnog pretresa. Normiranje obaveze organa postupka da oštećenog obavijesti o vremenu i mjestu održavanja svakog ročišta je osnovna pretpostavka njegovog aktivnog učestvovanja u postupku,

⁶⁸ Čl. 189. ZZPDM FBiH, čl. 188. ZZPDM RS i ZZPDM BD BiH.

⁶⁹ Čl. 191. ZZPDM FBiH, čl. 190. ZZPDM RS i ZZPDM BD BiH.

ali je važno i za sprečavanje njegove sekundarne viktimizacije, budući da uskraćivanje ovakvih informacija kod oštećenog može stvoriti dojam isključivanja iz krivičnog procesa, te dodatno pogoršati njegovu, i onako nepovoljnu, situaciju. U okviru prava na informacije, oštećenom treba osigurati i pravo da, najmanje na njegov zahtjev, bude obaviješten i o puštanju na slobodu ili bijegu osumnjičenog / optuženog odnosno osuđenog, te o svim relevantnim mjerama koje su poduzete radi njegove zaštite u tim slučajevima. Sve upravo navedene okolnosti mogu za počinitelja stvoriti šansu da se približi oštećenom, eventualno ponovi krivično djelo ili ga zastraši, što za oštećenog, osim što mu pobuđuje osjećaj straha i nelagode, može imati i pogubne posljedice. Stoga bi se uvođenjem takve odredbe u potpunosti zaštitio oštećeni u svim zamislivim situacijama koje bi za njega mogle biti tegobne.⁷⁰

Omogućavanjem oštećenom da u postupku ukazuje na činjenice i predlaže dokaze, ZKP RS je reintegrirao oštećenog u krivični postupak i svoje zakonodavstvo u ovom dijelu uskladio s odredbama Direktive. S druge strane, u BiH, FBiH i BD BiH pravo oštećenog da predlaže dokaze je ograničeno na postavljeni imovinskopravni zahtjev. U praksi se oštećeni kao osoba koja najbolje poznaje okolnosti izvršenja konkretnog krivičnog djela često sasluša u istrazi i kao svjedok na glavnom pretresu, ali će oštećeni biti saslušan samo onda kada tužitelj u istrazi, odnosno sud na glavnom pretresu smatraju da je to potrebno. U drugim slučajevima, kao i u slučaju kad krivični postupak završi bez suđenja, npr. zaključivanjem sporazuma o priznanju krivnje ili izdavanjem kaznenog naloga, oštećeni će biti potpuno isključen iz krivičnog procesa. S obzirom da se nedostatak bilo kakve uloge žrtve u krivičnom pravnom sistemu, pored uloge svjedoka, u teoriji shvata kao korijen njene frustracije krivičnim pravosuđem i kao važan izvor sekundarne viktimizacije⁷¹, u ZKP BiH, FBiH i BD BiH je od iznimne važnosti ugraditi odredbu o pravu oštećenog da bude saslušan, odnosno da tokom krivičnog postupka predlaže pribavljanje i izvođenje dokaza koji se odnose na utvrđivanje krivičnog djela i krivične odgovornosti optuženog, pa i onda kada nije postavio imovinskopravni zahtjev.

⁷⁰ Bezić, R., Šprem P., *op. cit.*, str. 613.

⁷¹ Baril, Durand, Cousineau, Gravel (1985); Shapland (1985), Wemmers, Cyr (2004); Cy (2008); Van Camp, Wemmers (2011). Navedeno prema Wemmers, J. Victims' rights are human rights. *op. cit.*, str. 72.

U kontekstu potrebe izmjena i dopuna procesnih zakona u BiH, posebna pažnja bi se trebala obratiti na odredbe o zaštiti oštećenog od sekundarne viktimizacije, posebno u svjetlu standarda koje u ovom pogledu propisuje Direktiva. Prije svega, u zakonima je potrebno proširiti katalog mjera zaštite oštećenog od sekundarne viktimizacije, što uključuje njegovo pravo da se saslušanja i medicinski zahvati prema njemu provode samo u mjeri u kojoj je to nužno za potrebe krivičnog postupka kao i da ga u postupku prati osoba od povjerenja po njegovom izboru. Kada su u pitanju posebne mjere zaštite predviđene Direktivom, a koje trebaju biti na raspolaganju žrtvama u odnosu na koje su utvrđene posebne potrebe za zaštitom, analizom zakona o krivičnom postupku i zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka utvrđeno je da u našem zakonodavstvu postoje sve posebne mjere zaštite osim mjere da žrtvu uvijek saslušava ista osoba, te da saslušanje žrtava određenih krivičnih djela (spolnog, rodno uvjetovanog i nasilja u porodici) provodi osoba istog spola, zbog čega postoji potreba da se navedene mjere ugrade i u naše zakonodavstvo. Također, veliki nedostatak je činjenica da zakonima nije razrađeno na koji način sud procjenjuje da li se na oštećenog treba primijeniti jedna ili više takvih mjera, te kojim se kriterijima rukovodi prilikom odlučivanja o primjeni istih. S tim u vezi, mišljenja smo da je u sve zakone o krivičnom postupku potrebno ugraditi pravo oštećenog da, uz pristanak, bude povrđnut pojedinačnoj procjeni u cilju utvrđivanja posebnih potreba zaštite prilikom ispitivanja, te pravo oštećenog u odnosu na kojeg je utvrđena potreba za posebnom zaštitom da se na njega primijeni jedna ili više mjera zaštite predviđenih zakonima o krivičnom postupku i zakonima o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. S obzirom da Direktiva na detaljan način uređuje postupak i standarde pojedinačne procjene, pitanja koja se odnose na određivanje organa koji će biti zadužen za provođenje iste, kao i način i standarde postupka procjene potrebno je urediti posebnim podzakonskim aktom.

Važno je naglasiti da je uz propisivanje prava oštećenog potrebno propisati i izuzetke u njihovom ostvarivanju radi zaštite interesa osumnjičenog, odnosno optuženog, kako to zahtijeva Direktiva. Tako je potrebno propisati da se obavijest o puštanju na slobodu ili bijegu osumnjičenog / optuženog odnosno osuđenog neće pružiti oštećenom ako postoji utvrđeni rizik štete za počinitelja koja bi bila uzrokovana danom obaviješću, kao i da će se zaštitne mjere primjenjivati uz uvažavanje prava osumnjičenih odnosno optuženih. U isto vrijeme, u slučajevima gdje su

interesi oštećenog suprotstavljeni interesima odbrane, sud će imati zadaću da takve interese odvaga, te da uspostavi pravičnu ravnotežu između prava žrtve i prava odbrane, uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti konkretnog predmeta i oslanjajući se na relevantnu praksu međunarodnih sudova.

Na kraju je važno naglasiti da svi prethodno izneseni zaključci predstavljaju tek *de lege ferenda* prijedloge za usklađivanje domaćeg zakonodavstva s Direktivom. S druge strane, kako bi oštećeni u krivičnom postupku zaista dobio potrebnu prepoznatljivost, osim dobrog zakonodavnog okvira, potrebno je kontinuirano raditi i na razvoju svijesti postupajućih osoba o njegovoj ranjivosti, ulagati u prostorne i tehničke kapacitete potrebne za njegovu zaštitu, te konstantno propitivati njegove potrebe i razvijati nova rješenja za njihovo rješavanje odnosno zadovoljavanje. Sve navedeno zahtijeva angažiranje velikih finansijskih, ali i ljudskih resursa i izazov je s kojim se suočavaju sve države.

Puka normativna prepoznatljivost oštećenog neće rezultirati zadovoljavanjem svih njegovih potreba u praksi, ali predstavlja prvi i osnovni uvjet za razvoj krivičnog postupka u kojem će oštećeni biti sagledan kao osoba koja je pretrpjela najviše nevolja počinjenjem krivičnog djela na svoju štetu, te u okviru kojeg će mu se, uz poštivanje prava osumnjičenog, odnosno optuženog, pružiti pomoć u oporavku od posljedica krivičnog djela i prema njemu postupati na način da mu sam postupak neće prouzrokovati novu traumu i stres.

Literatura:

Knjige i monografije:

1. Baril, M., Durand, S., Cousineau, M-M., Gravel, S. (1985) Mais nous les témoins. Une étude exploratoire des besoins des témoins au Palais de justice de Montréal, Montreal: Centre international de criminologie comparée, Université de Montréal;
2. Bejatović, S. (2008) Krivično procesno pravo. Beograd: Službeni glasnik Beograd;
3. Hanić-Zalihić. A. (2023) Krivičnopravni položaj žrtve u Bosni i Hercegovini i uporednom pravu, neobjavljena doktorska disertacija. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet;

4. Mawby, R., Walklate, S. (1994) *Critical victimology: International perspectives*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications;
5. Nikolić-Ristanović, V. (2019) *Od žrtve do pobjednika. Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam*. Beograd: Izdavačko grafičko preduzeće „Prometej“;
6. Pavišić, B. (2007) *Komentar Zakona o kaznenom postupku*, V. Izdanje. Rijeka;
7. Schneider, H. J. (1975) *Viktimologie*. Tübingen: Mohr;
8. Sijerčić-Čolić, H. (2019) *Krivično procesno pravo*, Knjiga I *Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*, Peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu - Pravni fakultet;
9. Simić-Jekić, Z. (1983) *Krivično procesno pravo SFRJ*. Beograd: Privredna štampa;
10. Wemmers, J. (1964) *Victims in the criminal justice system. A study into the treatment of victims and its effects on their attitudes and behaviour. Studies on crime and justice. A series from the Dutch research and documentation centre*.

Članci:

1. Bezić, R., Šprem P. (2020) „Zaštita žrtava u kaznenom postupku – praktična implementacije Direktive 2012/29/EU“, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, Zagreb, vol. 27, br. 2., (s. 603-636);
2. Burić, Z. (2015) „Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obaveze transponiranja odredaba Direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, vol. 22., br. 2., (s. 383-410);
3. Filipović, Lj. (2009) „Položaj oštećenog u krivičnom postupku“, *Pravo i pravda*, Sarajevo, godina VIII., br. 1. (s. 295-329);
4. Maguire, M. (1985) „Victims' Needs and Victim Services: Indication from Research Victimology“, *An International Journal*, vol. 10, (pp. 539-559);
5. Mrvić-Petrović, N. (2019) „Prava žrtava krivičnih djela u Holandiji“, *Strani pravni život*, Beograd, br. 2.;
6. Shapland, J. (1985) „The Criminal Justice System and the Victim“, *Victimology: An International Journal*, vol. 10., No. 1-4., (pp. 585-599);

7. Sijerčić-Čolić, H. (2016) „Položaj oštećenog u krivičnom procesnom pravu u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na pravo oštećenog da podnese pritužbu zbog neprovođenja i obustave istrage“, *Pravo i pravda: časopis za pravnu teoriju i praksu*, Sarajevo, godina XV, br. 1., (s. 45-47);
8. Van Camp, T., Wemmers, J. (2011) „La justice réparatrice et les crimes graves“, *Criminologie*, vol. 44., No. 2., (pp.171-198);
9. Wemmers, Jo-Anne. (2012) „Victims' rights are human rights: The importance of recognizing victims as persons“, *Temida*, vol. 15., br. 2., (s. 71-84);
10. Wemmers, J., Cyr, K.. (2004) „Victims' Perspectives on Restorative Justice: How much involvement are victims looking for?“ *International Review of Victimology*, vol. 11., No. 2-3, (pp. 259-274).

Propisi Evropske unije:

1. Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP, *Službeni list Evropske unije*, 19/Sv. 15;
2. Okvirna odluka Vijeća 2001/220/PUP od 15. marta 2001. o položaju žrtava u krivičnom postupku, *Službeni list Evropske unije*, 19/Sv. 3.

Propisi nacionalnog prava:

1. Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH usvojena su od strane Vijeća ministara BiH na sjednici održanoj 05.07.2007. godine i objavljena u *Službenom glasniku BiH*, broj: 66/07;
2. Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, *Ministarstvo sigurnosti BiH*;
3. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BiH*, br. 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13 i 65/18;
4. Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BD BiH*, br. 10/03, 48/04, 06/05, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07, 27/14 i 03/19;

5. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09/09, 12/10, 08/13, 59/14 i 74/20;
6. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik RS., br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21;
7. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, Službene novine FBiH, broj: 20/2013;
8. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 102/12, 108/13, 82/15 i 84/19;
9. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 21/2003, 61/2004 i 55/2005;
10. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 11/2003, 8/2007;
11. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službene novine FBiH, broj: 36/2003;
12. Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, Službeni glasnik RS, br. 21/2003, 61/2004 i 55/2005.

Sudska praksa:

1. Mišljenje nezavisnog odvjetnika Yvesa Bota u predmetu C-38/18 od 14.03.2019. godine;
2. Presuda Suda Evropske unije u predmetu C-105/03 od 29. juna 2005. godine;
3. Presuda Suda Evropske unije u predmetu C-404/07 od 9. oktobra 2008. godine;
4. Presuda Suda Evropske unije u predmetu C-38/18 od 29. jula 2019. godine;
5. Presuda u predmetu Al-Khawaja i Tahery protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 15.12.2011. godine;
6. Presuda u predmetu Schatschaschwili protiv Njemačke od 15.12.2015. godine.

DIRECTIVE 2012/29 ESTABLISHING MINIMUM STANDARDS ON THE RIGHTS, SUPPORT AND PROTECTION OF VICTIMS OF CRIME AND ON THE STANDING OF VICTIMS IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

Directive 2012/29 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime is revolutionary act in the field of rights of crime victims. This document obliges member states to include a comprehensive range of rights in their legislation ensuring that victims of crime receive adequate information, support and protection as well as the ability to participate in criminal proceedings. Criminal procedure laws in Bosnia and Herzegovina do not contain term victim of a criminal offense. Instead of the term victim, these laws use the term injured party, which is defined as a person who's personal or property rights have been endangered or infringed by a criminal offence. With the exception of the Law on Criminal Procedure of the Republic of Srpska, which has recently been amended to grant the injured party a number of new essential rights, the injured party's position is primarily that of a witness and the applicant of the property claim. Given B&H's commitment to membership in the European Union, the establishment of a new normative and institutional framework for the victim's position is an inevitable imperative. Although a theoretical analysis of domestic legislation in relation to all provisions of the Directive is needed, due to the extensiveness and complexity of the normative regulation of criminal law matters in B&H, the author has decided to elaborate in detail the position of the injured party in relation to certain rights from each chapter of Directive. This paper will focus on the victim's position in national positive legislation in terms of the right to information, participation in the procedure, and protection from secondary victimisation, with a critical review of current legal solutions and *de lege ferenda* proposals for improvement.

Key words:

Directive, victim, injured party, criminal proceedings, Bosnia and Hercegovina

SUDSKA I PENOLOŠKA INDIVIDUALIZACIJA ALTERNATIVNIH MODELA U PRAKSI MALOLJETNIČKOG PRAVOSUĐA U BOSNI I HERCEGOVINI

pregledni znanstveni rad

UDK 343.8-053.6

Ilma Motika*

Sažetak:

U ovom radu govori se o značaju i svrsi individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija kod maloljetnika, istražujući postupak same individualizacije u praksi od strane subjekata maloljetničkog pravosuđa i njihovu pravilnu primjenu kako bi se uticalo na smanjenje recidivizma. Suština primjene alternativnih mjera i alternativnih sankcija ogleda se u njihovom izvršavanju unutar zajednice, utičući na pravilan razvoj maloljetnog prestupnika kako ubuduće ne bi činio krivična djela.

Kroz analizu praktičnih primjera i uvidom u statističke podatke nastoje se dobiti pouzdane informacije na osnovu kojih parametara se Sud opredjeljuje da izrekne jednu alternativnu sankciju, a ne neku drugu sankciju. Zatim, kakve rezultate primjena alternativnih mjera i alternativnih sankcija kao alternativnih modela daje u praksi. Zaključno je istaknuta i činjenica da subjekti maloljetničkog pravosuđa poštuju konvencijski princip *najboljeg interesa djeteta* i nastoje na najbolji mogući način ostvariti uspješnu resocijalizaciju i reintegraciju maloljetnika u društvo i zajednicu.

Ključne riječi:

maloljetnik, individualizacija, alternativni modeli, najbolji interes djeteta, resocijalizacija, reintegracija.

* *MA iur.*

1. Uvod

Predmet ovog rada usmjeren je na praktičnu primjenu sudske i penološke individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija, gdje je u okviru teorijskog dijela najprije dato pojmovno određenje alternativnih mjera i alternativnih sankcija, a zatim i navedene vrste individualizacije. Istaknuti su važnost i cilj provedenog istraživanja koje je realizovano kroz intervjue sa subjektima maloljetničkog pravosuđa i predstavljeni podaci do kojih se došlo u određenim institucijama u Bosni i Hercegovini. Zatim, koje se alternativne sankcije izriču u najvećem broju, u periodu od 2019. godine do 2023. godine na području Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Između ostalog, predstavljeni su podaci iz zemalja okruženja i to: Republike Srbije, Republike Hrvatske i Republike Crne Gore.

Naime, da bi subjekti maloljetničkog pravosuđa pronašli najadekvatniju alternativnu mjeru ili alternativnu sankciju koja će ostvariti svrhu sankcionisanja, a to je generalna i specijalna prevencija, potrebna je pored sudske/tužilačke individualizacije kojom se prilagođavaju mjere i sankcije izvršenom krivičnom djelu i njegovom počiniocu, primjena i penološke individualizacije koja podrazumijeva prilagođavanje metoda postupanja i instrumenata procjene ličnosti maloljetnog počinioca krivičnog djela u fazi primjene alternativnih mjera i alternativnih sankcija.

Princip individualizacije naglašava da od primarnog značaja prilikom izbora adekvatne alternativne mjere i alternativne sankcije prema maloljetniku moraju biti lične karakteristike maloljetnika, a od sekundarnog krivično djelo. No međutim, ne zanemaruje se ni vrsta, ni težina učinjenog krivičnog djela upravo iz razloga jer ovi elementi predstavljaju osnovne kriterije prilikom procjene recidivizma, a što se potvrdilo kako kroz praktične primjere iz prakse tako i kroz statističke podatke koji su dobiveni od različitih institucija.

2. Definisane pojmove

2.1. Pojmovno određenje alternativnih mjera i alternativnih sankcija

U ovom dijelu rada će se definisati pojmovi alternativnih mjera i alternativnih sankcija koje se mogu izreći maloljetnom prestupniku, dok će se u drugom dijelu detaljnije baviti njihovom praktičnom primjenom. Pa tako,

pod pojmom alternativnih mjera, prije svega se podrazumijevaju: a) instrumenti tzv. diverzionog postupanja¹, odnosno mjere koje preduzimaju nadležni subjekti prije ili tokom krivičnog postupka, ali u svakom slučaju prije okončanja glavnog pretresa i izricanja krivičnih sankcija, a koje imaju za cilj da društvenu reakciju na prestupništvo maloljetnika „skrenu“ ka vansudskim mehanizmima rješavanja istog i b) mjere koje se većinom primjenjuju po okončanju krivičnog postupka, odnosno u postupku izvršenja maloljetničkih krivičnih sankcija, a koje predstavljaju alternativu kazni (maloljetničkog) zatvora ili drugim sankcijama institucionalnog tipa, kao što su uvjetni otpust, amnestija, pomilovanje itd.² Alternativne mjere se ne mogu smatrati sankcijama upravo zato što ne predstavljaju mjere prinude, već se njihova primjena temelji na postulatima dobrovoljnosti i participativnosti počinioca krivičnog djela, ali i stoga što ih pored suda mogu izricati i ovlaštene službene osobe (policijski službenici), kao i nadležni tužilac.

Ipak, treba istaći da pojedini autori pojam alternativnih mjera razumijevaju šire od pojma diverzionih mjera. Oni pod alternativnim mjerama podrazumijevaju i instrumente koji se izriču po okončanju krivičnog postupka, odnosno u postupku izvršenja (maloljetničkih) krivičnih sankcija, a koje predstavljaju alternativu (supstitut) kazni (maloljetničkog) zatvora ili

¹ Sam naziv diverzioni model je preuzet iz anglosaksonske terminologije i ima dvostruko značenje, u smislu primjene „jednostavne diverzije“, odnosno „diverzije sa intervencijom“. Što se tiče zakonodavstava sa prostora bivše Jugoslavije, ona su u velikoj mjeri sljedbenici njemačke, odnosno austrijske teorije i prakse, pa tako da „jednostavna diverzija“ nije ništa drugo do mogućnost primjene načela oportuniteta koji za lakša krivična djela stoji na raspolaganju tužilaštvu, odnosno sudu, te primjena mjere policijskog upozorenja, dok „diverziju sa intervencijom“ predstavlja primjena odgojnih preporuka. Više detalja pogledati u: Stevanović, I. (2006) „Nova zakonska rješenja o maloljetnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svjetlu reintegracije izvršilaca i osnaživanja žrtava)“, Temida, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, Vol. 9 – br. 1/2006, str. 62 i Gurda, V., Musić, E. (2022) „Primjena diverzionih mjera prema maloljetnim učiniteljima od strane policijskih službenika u bosansko-hercegovačkom i uporednom pravu“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, god. VIII, br. 2, str. 44-45 i 67.

² Gurda, V. (2015) „Novine u oblasti alternativnih mjera i sankcija u maloljetničkom krivičnom pravu u Bosni i Hercegovini“, Društveni ogledi – časopis za pravnu teoriju i praksu, vol. 2, br. 1, str. 179-180.

drugim sankcijama institucionalnog tipa, kao što su: uvjetni otpust, amnestija, pomilovanje itd.³

Zakon o maloljetnicima⁴ propisuje tri vrste alternativnih mjera koje se preduzimaju prema maloljetnicima, a to su:

- policijsko upozorenje,
- načelo oportuniteta krivičnog gonjenja,
- odgojne preporuke,
- uvjetni otpust koji predstavlja novinu u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu⁵ i
- osim prethodno navedenih alternativnih mjera koje poznaje ZOM FBiH prema maloljetnim počiniocima se, kao i prema punoljetnim počiniocima, mogu primjenjivati i alternativne mjere, amnestija i pomilovanja koje su propisane Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine.⁶

³ Ovi instrumenti krivičnog pravnog reagovanja se ne mogu smatrati krivičnim sankcijama, već se imaju tretirati kao alternativne mjere. Razlog je taj što i spomenutim instrumentima nedostaju neke od općih karakteristika krivičnih sankcija. Jedna od općih karakteristika krivičnih sankcija jeste da krivične sankcije izriče/primjenjuje nadležni sud na kraju krivičnog postupka. Pomilovanje ne izriče sud, već odluku o pomilovanju donosi predsjednik/predsjedništvo kao organ izvršne vlasti, dok se amnestija daje u formi Zakona o amnestiji i istu donosi/daje nadležno parlamentarno tijelo. Dodatno, krivičnim sankcijama se počiniocu oduzimaju ili ograničavaju neka temeljna ljudska prava i slobode (npr. sloboda kretanja kod kazne maloljetničkog zatvora ili drugih sankcija institucionalnog tipa), odnosno one predstavljaju neko zlo po (maloljetnog) počinioca, dok uvjetni otpust, amnestija i pomilovanje predstavljaju neke beneficije, odnosno nešto što predstavlja pogodnost i što je dobro za (maloljetnog) počinioca. Više detalja pogledati u: Gurda, V., Husić, D. (2015) "Policijsko upozorenje-nova alternativna mjera u maloljetničkom krivičnom pravu u Bosni i Hercegovini", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, br. 1, str. 47 i 48.

⁴ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 7/2014 i 74/2020) (u daljem tekstu: ZOM FBiH).

⁵ Pajić, D., Vejzović, S. (2014) „Osnovne karakteristike novog maloljetničkog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini“, Dani porodičnog prava, Društveni ogledi, str. 261-264.

⁶ Član 122. i 123. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 36/2003, 21/2004, 69/2004,

S druge strane, alternativne sankcije predstavljaju sve sankcije koje čine alternativu institucionalnom tretmanu maloljetnika, odnosno koje se izvršavaju u „otvorenoj sredini“ (zajednici)⁷ i koje podrazumijevaju primjenu samo neophodnog minimuma elemenata prinude i ograničavanje slobode, a prije svega su usmjerene na mjere pomoći, brige, nadzora, obrazovanja i vaspitanja, kao i otklanjanja svega što predstavlja smetnju za normalan razvoj i društveno prilagođavanje maloljetnika.⁸ Dakle, u bosanskohercegovačkom krivičnom zakonodavstvu prednost u postupanju prema maloljetnicima imaju alternativne sankcije koje se izvršavaju u zajednici za razliku od sankcija institucionalnog tretmana za koje je predviđeno izvršavanje u odgovarajućim ustanovama.

Alternativne krivične sankcije u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini su:⁹

a) mjere upozorenja i usmjeravanja - sudski ukor, posebne obaveze i upućivanje u odgojni centar;

b) mjere pojačanog nadzora - pojačani nadzor od roditelja, usvojitelja ili staratelja; pojačani nadzor u drugoj porodici i pojačani nadzor nadležnog organa socijalnog staranja i

c) odgođeno izricanje kazne maloljetničkog zatvora.

Svrha krivičnih sankcija jeste zaštita društva od činjenja krivičnih djela preventivnim uticajem na druge da poštuju pravni sistem i ne počine krivična djela, te sprječavanjem počinioca da počini krivično djelo i podsticanje njegovog preodgoja, kao i zaštita i satisfakcija žrtve krivičnog djela. Svrha im je dvojako određena kroz generalnu i specijalnu prevenciju, kao što je to i svrha svih alternativnih krivičnih sankcija za maloljetnike.¹⁰ U okviru ove opće svrhe,

18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023) (u daljem tekstu: KZ FBiH).

⁷ Vranj, V. (2009) Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 79-80.

⁸ Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016) Krivično pravo II – saučesništvo, krivične sankcije i poseban dio. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 185-186.

⁹ Pleh, V. (2019) „Alternativni modeli u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, str. 137.

¹⁰ Član 7. KZ FBiH.

naročito je istaknuto da je svrha sankcija prema maloljetnicima da: a) utiču na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, b) osigura njegov odgoj, c) osigura pravilan razvoj maloljetnika i time njegovo ponovno uključivanje u društvenu zajednicu.¹¹

S druge strane, svrha policijskog upozorenja, načela oportuniteta i odgojnih preporuka kao alternativnih mjera je: a) da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetniku i b) da se njihovom primjenom utiče na pravilan razvoj maloljetnika i jačanje njegove lične odgovornosti kako ubuduće ne bi činio krivična djela.¹²

Zapravo alternativni modeli¹³ u krivičnom pravnom smislu jesu svi oblici reagovanja na prestupništvo kojima se izbjegava pokretanje i vođenje krivičnog postupka prema maloljetniku ili se maloljetni prestupnik ne lišava slobode nego se pomoću primjene alternativa nastoji postići svrha sankcionisanja i to sve uz poštivanje konvencijskog principa *najboljeg interesa djeteta*. Dakle, izbjegava se pokretanje i vođenje krivičnog postupka prema maloljetniku ili primjena najstrožijih sankcija koje mogu negativno uticati na maloljetnog prestupnika, ali i na društvo u cjelini i kojima se neće efikasno djelovati na ponašanje maloljetnika, odnosno pokušava se alternativnim modelima postići krajnji cilj, a to jeste uspješna resocijalizacija kojom će se smanjiti rizik od ponovnog učinjenja krivičnog djela od strane maloljetnog prestupnika. Drugim riječima, pokretanje i vođenje krivičnog postupka prema maloljetniku ili lišavanje slobode se primjenjuje tek onda ako su iscrpljene sve druge mogućnosti kojima se može uticati na maloljetnika i njegovo ponašanje, pa stoga primjena najstrožijih sankcija dolazi kao krajnje sredstvo djelovanja.

2.2. Pojmovno određenje individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija kod maloljetnika

Individualizacija alternativnih mjera i alternativnih sankcija predstavlja prilagođavanje intervencije subjekata maloljetničkog pravosuđa konkretno izvršenom krivičnom djelu i njegovom počiniocu, uzimajući u obzir prvenstveno ličnost i život maloljetnika, objektivne okolnosti konkretnog događaja, a naročito težinu učinjenog krivičnog djela i stepen krivnje

¹¹ Član 31. ZOM FBiH.

¹² Član 24. i 25. ZOM FBiH.

¹³ Zajednički naziv za alternativne mjere i alternativne sankcije kao alternative sankcijama institucionalnog tretmana.

počinioca.¹⁴ U pravnoj teoriji postoje shvatanja koja razlikuju pojam individualizacije u širem i užem smislu. U širem smislu ona predstavlja ukupan proces koji se odvija počevši od izbora alternativne mjere i alternativne sankcije, pa do njenog izricanja, odnosno izvršenja, što znači da obuhvata i odmjeravanje mjere i sankcije. Prema ovom shvatanju pojam individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija je širi od pojma odmjeravanja mjera i sankcija, kojeg i obuhvata. U užem smislu individualizacija alternativnih mjera i alternativnih sankcija je samo jedan od principa na osnovu kojih se vrši odmjeravanje, što znači da je prema ovom shvatanju pojam individualizacije uži od odmjeravanja,¹⁵ ali se u ovom radu prihvatilo šire shvatanje pojma individualizacije koje je ujedno i sveobuhvatnije u odnosu na uže shvatanje koje je prethodno i spomenuto.

Individualizacijom se nastoji prilagoditi intervencija države ličnosti i potrebama maloljetnika s ciljem da se na njega djeluje tako da shvati šta je učinio, prepozna nivo odgovornosti, suoči se s posljedicama, probudi u njemu odgovornost prema žrtvi i podstakne ga da svojim aktivnim učešćem u kompletnom procesu reagovanja prema njegovom ponašanju sarađuje, kako bi mjera ili sankcija imala odgovarajući učinak. Da bi individualizacija uopće bila moguća, potrebno je upoznati ličnost i okruženje maloljetnika. Do potrebnih informacija o maloljetniku i njegovom životu sudije i tužioci za maloljetnike mogu doći na više načina, prikupljanjem informacija od relevantnih subjekata ili primjenom određenih stručnih metoda, odnosno postupaka kao što je opservacija i dijagnostika ličnosti maloljetnika.¹⁶ Također, do potrebnih informacija se dolazi i na osnovu socijalne anamneze, stručnih savjetnika, škole, kao i na osnovu drugih načina.

Postoji nekoliko vrsta individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija koju vrše različita tijela u različitim fazama postupanja

¹⁴ Pleh, V. (2022) "Sudska individualizacija mjera i sankcija maloljetnim prestupnicima u maloljetničkom pravosuđu u Bosni i Hercegovini", *Pravo i pravda – časopis za pravnu teoriju i praksu*, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, br. 1., godina XX, str. 463.

¹⁵ Stojanović, Z. (2009) *Krivično pravo – posebni deo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 270-271.

¹⁶ Merrell W. K. (2003) *Behavioral, Social, and Emotional Assessment of Children and Adolescents*. New Jersey: Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, str. 53.

prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela.¹⁷ U ovom dijelu će se govoriti o tri oblika individualizacije koja se može svrstati u tri kategorije i to: zakonsku, sudsku i penološku ili administrativnu individualizaciju s posebnim osvrtom na sudsku i penološku u pogledu njihove povezanosti sa alternativnim mjerama i alternativnim sankcijama prema maloljetnom počiniocu krivičnog djela.

Zakonska individualizacija je unaprijed određena zakonom i preko nje zakonodavac postavlja okvire i uslove za primjenu i izricanje pojedinih alternativnih mjera i alternativnih sankcija određujući za koja krivična djela se mogu izreći koje mjere ili sankcije, te propisujući dodatne uslove za njihovu realizaciju.¹⁸ Kako nije riječ o konkretnom počiniocu krivičnog djela niti o konkretnim okolnostima krivičnog događaja, kažemo da je riječ o apstraktnoj individualizaciji koja proizlazi iz pravila propisanih u normi. Ova apstraktna, zakonska individualizacija proizlazi iz ideja i ciljeva kriminalne politike određene države.¹⁹

O pravoj individualizaciji mjera i sankcija može se govoriti tek u fazi krivičnog postupka, i tada govorimo o *sudskoj individualizaciji*. Maloljetni počinilac krivičnog djela je konkretna osoba koja je počinila konkretno djelo i s kojom pravosudni organi ostvaruju lični kontakt. Sud za samo nekoliko susreta na suđenju ne može detaljno upoznati ličnost maloljetnog počinioca krivičnog djela, da bi mu mogao odrediti tretman koji bi bio najadekvatniji njegovoj prirodi. Tačnije, ne može u tolikoj mjeri da bi sama odluka o vrsti i visini alternativnih mjera i alternativnih sankcija postigla željeni efekat, pa zato i postoji čitav niz mehanizama koji se uspostavljaju u procesu primjene ili izvršenja krivičnih sankcija.²⁰ Sudska individualizacija predstavlja izuzetno značajnu ulogu suda u fazi odlučivanja o (ne)pokretanju krivičnog/pripremnog postupka i izricanju alternativnih mjera i odlučivanju o izricanju alternativnih i krivičnih sankcija.²¹ Smatra se važnim napomenuti da se pod

¹⁷ Saleilles, R. (1911) *The Individualization of Punishment*. Boston: The American Institute of Criminal Law and Criminology, str.11-12.

¹⁸ Pleh, Sudska individualizacija mjera i sankcija maloljetnim prestupnicima u maloljetničkom pravosuđu u Bosni i Hercegovini, op. cit., str. 464.

¹⁹ Pleh, V. (2018) "Uloga suda u postupku izvršenja kazne zatvora u Hrvatskoj, Francuskoj i Bosni i Hercegovini", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, str. 280.

²⁰ Ibid., str. 280.

²¹ Pleh, V. (2020) "Uloga i značaj sudije za maloljetnike u postupku izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima u Bosni i Hercegovini", *pregled Časopis za društvena pitanja*. Sarajevo: Pravni fakultet u Sarajevu, str. 50-51.

sudskom individualizacijom podrazumijeva i tužilačka individualizacija jer tužilac za maloljetnike inicira postupak prijedlogom, odnosno kod alternativnih mjera izriče i prati primjenu odgojnih preporuka i daje saglasnost za policijsko upozorenje.

Treći oblik individualizacije javlja se u postupku primjene ili izvršenja mjera i sankcija, i tada govorimo o *penološkoj individualizaciji*. Ovaj oblik individualizacije podrazumijeva prilagođavanje metoda postupanja i instrumenata procjene ličnosti maloljetnog počinioca krivičnog djela u postupku izvršenja krivične sankcije, a realizuje se kroz različite mjere tretmana u uslovima u kojima se krivična sankcija izvršava.²²

Individualizacija ima najveći značaj za uspješan proces resocijalizacije u pogledu same primjene i prilagođavanja metoda i tehnika tretmana potrebama maloljetnog počinioca krivičnog djela i upoznavanje ličnosti maloljetnika u svakom pojedinačnom slučaju kako bi se postigli željeni rezultati u radu sa maloljetnikom, odnosno da bi postigli uspješnu resocijalizaciju potrebna je kvalitetna individualizacija alternativnih mjera i alternativnih sankcija o čemu će se detaljnije govoriti u nastavku kroz praktične primjere iz prakse.

3. Praktična primjena alternativnih mjera i alternativnih sankcija prema maloljetnicima

3.1. Statistički pokazatelji o obimu izricanja alternativnih sankcija

U ovom dijelu rada izložit će se stanje i rezultati primjene alternativnih sankcija prema maloljetnicima na nivou Bosne i Hercegovine. Prikazat će se koje se alternativne sankcije izriču u najvećem broju, u periodu od 2019. do 2023. godine na području Federacije Bosne i Hercegovine²³, Republike Srpske²⁴ i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.²⁵

²² Stanković, N. (2016) Krivično pravo – opšti dio. Brčko: Evropski Univerzitet Brčko Distrikta, str. 216.

²³ Podaci iz tabele 1. i dijagrama 1. preuzeti su sa zvanične stranice Federalnog zavoda za statistiku Federacije BiH. Pristupljeno: 27. 11. 2024. godine. Dostupno na: <https://fzs.ba/index.php/bosanski-bilteni/pravosude/>.

²⁴ Podaci iz tabele 2. i dijagrama 2. preuzeti su sa zvanične stranice Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske. Pristupljeno: 27. 11. 2024. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/front/category/29/94/?left_mi=42&up_mi=12&add=42.

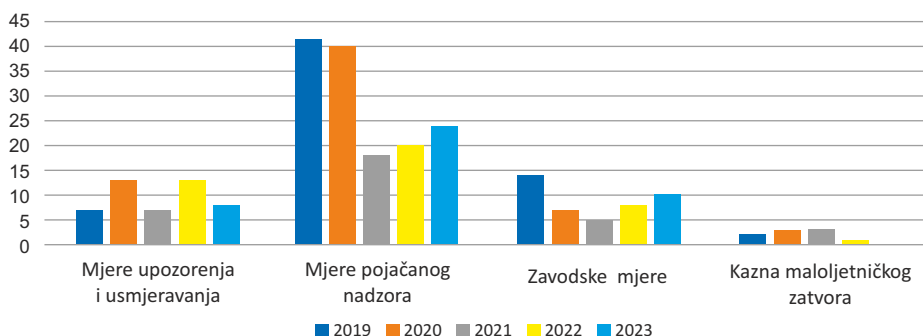
²⁵ Podaci o broju izrečenih alternativnih sankcija prema maloljetniku prikupljeni su iz Osnovnog suda Brčko Distrikta, dana 2. 7. 2024. godine.

Tabela broj 1.

Prikaz broja izrečenih alternativnih sankcija prema maloljetnicima u periodu od 2019 – 2023. godine u Federaciji Bosne i Hercegovine

Godina	Mjere upozorenja i usmjeravanja	Mjere pojačanog nadzora	Zavodske mjere	Kazna maloljetničkog zatvora
2019.	7	41	14	2
2020.	43	40	7	3
2021.	4	18	5	3
2022.	13	20	8	1
2023.	8	24	10	-

Dijagram broj 1.

Na temelju prezentiranih statističkih podataka, može se vidjeti da se u najvećoj mjeri izriču alternativne sankcije, i to mjere pojačanog nadzora, dok zavodskih mjera i kazne maloljetničkog zatvora kao mjera i sankcija institucionalnog tretmana nemamo veliki broj jer se prednost ipak daje alternativnim modelima. Najveći broj izrečenih mjera pojačanog nadzora

Navedeni podaci su dostavljeni kao ukupan broj izrečenih sankcija prema maloljetniku za vremenski period od 2019-2023. godine, odnosno nisu raspoređeni po godinama i kao takvi se ne mogu upoređivati sa drugim dobivenim podacima u Bosni i Hercegovini.

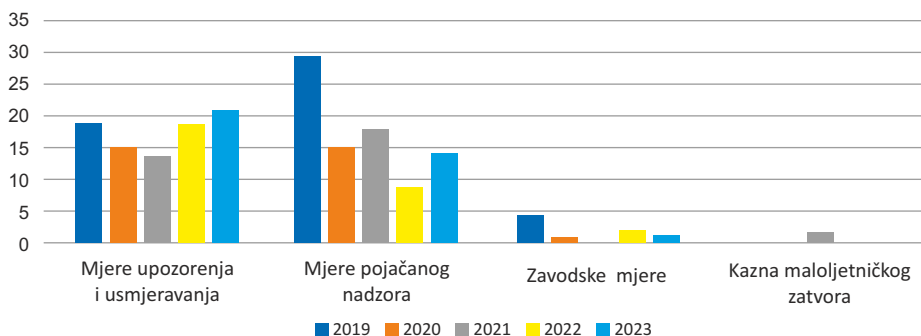
zabilježen je u 2019. i 2020. godini, da bi se vremenom taj broj smanjivao i u 2023. godini iznosio 24 izrečene mjere te vrste. Smatra se značajnim ukazati i na činjenicu da se u navedenom vremenskom periodu najmanje izričala kazna maloljetničkog zatvora, kao najstrožija sankcija koja se može izreći maloljetniku. Dakle, izbjegava se izricanje najstrožijih sankcija jer se alternativama pokušava postići svrha sankcionisanja maloljetnika i uticati na njegov preodgoj kako ubuduće više ne bi činio krivična djela.

Tabela broj 2.

Prikaz broja izrečenih alternativnih sankcija prema maloljetnicima u periodu od 2019 – 2023. godine u Republici Srpskoj

Godina	Mjere upozorenja i usmjeravanja	Mjere pojačanog nadzora	Zavodske mjere	Kazna maloljetničkog zatvora
2019.	19	29	4	-
2020.	15	15	1	-
2021.	14	14	-	1
2022.	19	9	2	-
2023.	21	14	1	-

Dijagram broj 2.

U pogledu statističkih podataka iz Republike Srpske uočava se najveći broj izrečenih mjera upozorenja i usmjeravanja, kao i mjera pojačanog nadzora koje predstavljaju alternativu sankcijama institucionalnog tretmana, a koje se u Republici Srpskoj, kao i u Federaciji Bosne i Hercegovine izriču u znatno manjem broju. Broj izrečenih sankcija institucionalnog tretmana u

Republici Srpskoj je nešto manji u odnosu na Federaciju Bosne i Hercegovine gdje je taj broj u određenom periodu i dvocifren. Također, kazna maloljetničkog zatvora se izrekla samo jednom i to u 2021. godini. Broj izrečenih alternativnih sankcija se mijenjao tokom svih godina, odnosno nekada se smanjivao a nekada povećao, gdje je na kraju u 2023. godini u pogledu broja izrečenih mjera upozorenja i usmjeravanja došlo do povećanja njegovog izricanja u odnosu na 2019. godinu kada je taj broj bio manji. S druge strane, broj izrečenih mjera pojačanog nadzora u 2023. godini se smanjio u odnosu na 2019. godinu gdje je taj broj bio nešto veći.

U nastavku će se iznijeti i ostali podaci do kojih se uspjelo doći, a koji se odnose na Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine. Pa je tako, u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine za vremenski period od 2019. godine do 2023. godine izrečena 41 sankcija i to: vaspitna odgojna mjera – upućivanje u vaspitni centar, mjere pojačanog nadzora od strane roditelja, usvojioca ili hranitelja, sudski ukor, zavodska odgojna mjera upućivanje u vaspitnu ustanovu, disciplinska mjera upućivanja u disciplinski centar za maloljetnike na neprekidni boravak za utvrđeni broj dana.

Važno je istaknuti i činjenicu da se u 90% slučajeva maloljetnici sankcionišu primjenom alternativnih modela. Može se konstatovati da je prema prethodno analiziranim podacima ostvaren cilj široke primjene alternativnih modela, a sve sa ciljem ostvarenja preodgoja, pravilnog razvoja i reintegracije maloljetnika u društvo kako bi se spriječilo i suzbilo maloljetničko prestupništvo.

3.2. Prikaz kvalitativnog istraživanja kroz obavljene intervju sa subjektima maloljetničkog pravosuđa

Istraživanje koje je provedeno u svrhu dokazivanja prethodno izloženih konstatacija realizovalo se kroz intervju koji su obavljani sa sutkinjom Kantonalnog suda u Sarajevu,²⁶ socijalnim radnikom²⁷ koji obavlja poslove u Javnoj ustanovi Centra za socijalni rad, Općine Centar Kantona Sarajevo, kao i

²⁶ Intervju je obavljen dana 19. 4. 2024. godine sa sutkinjom, koja je do prije par mjeseci obavljala funkciju sutkinje za maloljetnike u Općinskom sudu u Sarajevu dugi niz godina, kako bi na osnovu njenog dugogodišnjeg rada u praksi prikupili relevantne informacije koje se tiču tematike rada.

²⁷ Intervju je obavljen dana 26. 4. 2024. godine sa socijalnim radnikom, kako bi nam približio rad Centra za socijalni rad u praksi, te probleme sa kojima se oni najčešće susreću.

sa tužiteljicom za maloljetnike.²⁸ U nastavku će se predstaviti i podaci do kojih se došlo kontaktiranjem određenih institucija u Bosni i Hercegovini, te koje se alternativne sankcije izriču u najvećem broju, u periodu od 2019. do 2023. godine na području Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Cilj istraživanja je bio doći do saznanja kako primjena alternativnih modela može dovesti do suzbijanja maloljetničkog prestupništva i kakve rezultate njihova primjena daje u praksi. Također, dobiveni su podaci na koji način se vrši sudska individualizacija, odnosno na osnovu kojih parametara se Sud opredjeljuje da izrekne jednu, a ne neku drugu alternativnu sankciju i koje su to alternativne sankcije koje se najčešće izriču prema maloljetnicima. Kroz obavljene intervjue došlo se i do saznanja o fleksibilnoj i odgovarajućoj saradnji između subjekata maloljetničkog pravosuđa, te značaj adekvatne i pravilne sudske i penološke individualizacije u praksi. Od izuzetne su važnosti i konkretni primjeri koje je sutkinja ustupila, a na osnovu kojih se izvršio uvid u cjelokupan postupak individualizacije prema maloljetnom prestupniku.

U kontekstu navedenog, sutkinja je istakla da se sud prilikom odlučivanja o primjeni alternativnih sankcija (onih koje ne podrazumijevaju izdavanje iz sredine, odnosno institucionalizaciju), ili eventualno odgojnih preporuka za čiju je primjenu nadležan tužilac za maloljetnike, a samo izuzetno sudija za maloljetnike, rukovodi sa tri osnovna principa: postupnosti, srazmjernosti i adekvatnosti. U izricanju mjere ili sankcije prema maloljetniku sud uzima u obzir sve okolnosti slučaja, a naročito porodične prilike, ponašanje imenovanog, smetnje na planu ponašanja, faktore koji su doveli do tih smetnji, kako bi se isti uključio u redovan život, kao i svrhu koju želi postići primjenom mjere ili sankcije. Princip postupnosti u izricanju alternativnih mjera i alternativnih sankcija je neodvojiv od principa srazmjernosti i adekvatnosti. To podrazumijeva da će se, cijeneći sve konkretne okolnosti slučaja, od kojih je težina krivičnog djela od sekundarnog značaja, izreći najblaža alternativna sankcija ili kombinacija više sankcija, kojim je u konkretnom slučaju moguće postići svrhu, odnosno kojim je moguće otkloniti remetilačke faktore u razvoju i ponašanju maloljetnika, te uključivanje maloljetnika u redovni život kao funkcionalne osobe. Naime, sud razmatra koje su to sfere u životu maloljetnika na kojim je potrebno intervenisati kako bi se vratio u redovni život kao funkcionalna osoba. U skladu s takvim

²⁸ Razgovor je obavljen dana 16.5.2024. godine sa tužiteljicom za maloljetnike.

zaključcima koji se izvode iz socijalne anamneze, nalaza vještaka i drugih raspoloživih podataka, odabiru se mjere ili sankcije koje mogu adekvatno korigovati odgojne propuste roditelja i otkloniti druge (unutrašnje ili vanjske) faktore koji utiču na ponašanje maloljetnika pa se u tom smislu na maloljetnika može uticati nadzorom i savjetodavnim radom (psihološkim, pedagoškim i sl.), nametanjem obaveza ili zabrana (obaveza da redovno pohađa školu, da se uključi u društveno koristan rad, da se bavi sportom, nalog da izbjegava određeno društvo ili mjesto). Posebno je važno istaknuti, da kada god je to moguće, primjenjuju se alternativne sankcije dok je primjena sankcija koja podrazumijava insitucionalizaciju i izdvajanje iz sredine posljednje sredstvo za kojim se poseže.

Prema iskustvu u praksi, sutkinja ističe da je načešća alternativna sankcija koju sud izriče pojačan nadzor nadležnog organa socijalnog staranja u kombinaciji sa posebnim obavezama u skladu sa potrebama maloljetnika, i to najčešće: da redovno pohađa školu, da se osposobi za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima, da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, da se uzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredbi i izbjegava društva i određene osobe koje na njega mogu štetno uticati, da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade, da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje, da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti. Ova alternativna sankcija inividualno se prilagođava svakom maloljetniku u skladu s njegovim potrebama, a tu individualizaciju vrši organ izvršenja alternativne sankcije (npr. koliko često će maloljetnik ostvarivati saradnju i susrete sa tretmanskim osobljem, na šta će se nadzor i savjetovanje fokusirati, koliko često i kako će se provjeravati ponašanje i postupanje maloljetnika i sl.). Pošto se alternativne sankcije ne provode na principu dobrovoljnosti nego se nameću maloljetniku, te ukoliko maloljetnik odbija da sarađuje na izvršenju određene alternativne sankcije, sud ima mogućnost da istu obustavi ili zamijeni drugom, u zvisnosti od toga šta je svrsishodnije.

Nadalje, rad sudije za maloljetnike se završava tek onda kada je izrečena alternativna mjera ili alternativna sankcija u cijelosti izvršena jer nakon izricanja, sudija za maloljetnike vrši nadzor nad izvršenjem, te razmatra postoji li potreba za izmjenom ili obustavom iste. Pa shodno tome rad sudije za maloljetnike je nezamisliv bez adekvatne uključenosti svih organa koji učestvuju u jednom postupku prema maloljetniku, od policije, organa

starateljstva i tužioca. Sutkinja ističe da se jako rijetko dešavaju problemi u komunikaciji sa drugim organima maloljetničkog pravosuđa jer svi organi koji učestvuju u postupku imaju zajednički cilj, a to jeste pružanje brige, zaštite i pomoći maloljetniku, odnosno od primarnog značaja moraju biti lične karakteristike maloljetnika, a od sekundarnog krivično djelo.

Kada se govori o prevenciji, ona je najvažnija od ranog djetinjstva, pa tako osnovne i srednje škole su dužne da primjenjuju Matricu za rano prepoznavanje indikatora rizika od društveno neprihvatljivog ponašanja učenika. Koristi se kao jedinstven alat za praćenje, prepoznavanje i evidentiranje ponašanja koja se uočavaju u školi, a upućuju na moguće faktore rizika za određeno dijete ili zajednicu u kojoj škola djeluje. Navedene matrice ako se dosljedno primjenjuju, odličan su alat za preventivno djelovanje. Škole su te koje su obavezne da primijete određena neobična ponašanja kod maloljetnika jer su one objektivnije za razliku od roditelja koji su subjektivni prema maloljetniku, pa tako npr. ako dijete u školu dolazi 7 dana u istoj odjeći, škola treba obratiti pažnju i obavijestiti organ starateljstva kako bi se poduzele daljnje mjere koje su adekvatne u konkretnom slučaju.

Primjer adekvatne individualizacije alternativne sankcije i njena primjena koja je dala očekivane rezultate može se vidjeti u jednom od primjera koji je sutkinja podijelila sa nama. Prema maloljetniku koji je u vrijeme učinjenja krivičnog djela bio maloljetan, a u vrijeme izricanja odgojnih mjera je postao punoljetan, sud izriče odgojnu mjeru pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja uz posebne obaveze, i to: da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade i da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje ili se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje, zbog krivičnog djela spolni odnošaj sa djetetom iz člana 207. stav 1. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine u vezi sa članom 55. istog zakona. Sud nije prihvatio prijedlog Kantonalnog tužilaštva u pogledu predložene odgojne mjere da mu se sada kao punoljetnom licu izrekne odgojna mjera Upućivanje u odgojno-popravni dom, iz razloga koji slijede.

Sud je zapravo prilikom izbora sankcije posebnu pažnju posvetio ličnosti sada punoljetnog lica, te je u tom kontekstu analizirao sadržaj socijalne anamneze Centra za socijalni rad iz čijeg sadržaja je utvrđeno da je maloljetnik završio osnovnu školu sa vrlodobrim uspjehom, te da je redovan učenik četvrtog razreda srednje škole i da planira poslije završene srednje škole nastaviti sa obrazovanjem i usavršavanjem. Pozitivno je orijentisan i prema društvu i prema ljudima, ostavlja utisak dobronamjerne osobe i živi u

zajedničkom domaćinstvu sa roditeljima, starijim bratom i sestrom. Roditelji su velika podrška svojoj djeci, jako su im posvećeni, vode brigu o svim njihovim potrebama i uključeni su u sve aspekte njihovog života. Slobodno vrijeme provodi sa porodicom, rijetko izlazi vani, jer prema njegovim navodima vrijeme više voli provoditi sa porodicom uz aktivnom učestvovanju u obavljanju kućnih obaveza. Pa stoga, opći zaključak stručnog tima je da porodica i socijalno okruženje ne predstavljaju rizični faktor za normalan daljnji razvoj i napredovanje.

Nakon detaljne analize svih okolnosti slučaja, Sud je utvrdio da je inkriminisano ponašanje, incident u ponašanju, te da osim inkriminisanog događaja nije imao sukoba sa zakonom niti evidentiranog asocijalnog ponašanja. Nikada nije evidentirano zlostavljanje djece, niti su u kompletnom školskom funkcionisanju zabilježeni bilo kakvi oblici asocijalnih ponašanja. Pa prema tome sud je zaključio da se kod njega ne radi o pedofilskim ili drugim devijantnim sklonostima, nego o nepromišljenom eksperimentisanju u fazi spolnog razvoja, a prema djetetu koje mu je u tom trenutku bilo najbliskije. Sud smatra da u konkretnom slučaju njegovo zatvaranje i dugotrajno izdvajanje iz sredine nije prijedno potrebno radi krivično pravne zaštite, jer se opravdano može očekivati da se i izrečenim odgojnim mjerama, može uticati na maloljetnika da ubuduće ne čini krivična djela i da se osigura njegova uspješna resocijalizacija.

S druge strane, sud je utvrdio da se on sada nalazi na pragu zrelosti, stvarnog i ozbiljnog samostalnog života, da je osoba koja do i od ovog krivičnog djela nije imala nikakvih asocijalnih, incidentnih ponašanja ili nemoralnih impulsa, nego da se radi o osobi koja ima dobre odgojne temelje i da bi izicanje odgojne mjere upućivanje u odgojno-popravni dom, njegovo zatvaranje u (neizbježno) kriminogenu sredinu među druge štićenike odgojno-popravnog doma, njegovu resocijalizaciju i uključivanje u društvo kao ličnosti sa društveno prihvatljivim ponašanjem, imala više štete nego koristi.

U toku intervjuja, dotaklo se i instituta recidivizma, gdje je sutkinja istakla činjenicu da je velika većina izrečenih odgojnih mjera imala pozitivan rezultat na resocijalizaciju maloljetnika, te da oko 80% maloljetnika kojima je izrečena alternativna sankcija ne ponove krivično djelo. Također, naglasila je da stigmatizacije od strane društva ne bi trebalo biti jer postupci kao ni sudske odluke nisu javni i u pravilu ni uža ni šira javnost (osim oštećenog ukoliko postoji) ne zna da je maloljetniku izrečena neka sankcija, niti da se ona provodi.

U svrhu sticanja uvida u praktični rad Centra za socijalni rad, koji su značajni sa aspekta individualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija, obavljen je razgovor i sa socijalnim radnikom Centra za socijalni rad, Općine Centar Kantona Sarajevo. Socijalni radnik je istakao da otkrivanje maloljetničkog prestupništva potječe od policijske uprave u lokalnoj zajednici i obrazovne ustanove koju dijete pohađa. Pošto policijske uprave nemaju stručna lica oni su u obavezi da obavijeste centar za socijalni rad koji poduzima mjere u cilju rješavanja problema maloljetničkog prestupništva. Procjenu ličnosti maloljetnika u centru za socijalni rad vrši stručno lice, psiholog, na osnovu testova sposobnosti, testova znanja, upitnika za ispitivanje ličnosti i slično.

Najčešće izricana odgojna preporuka proteklih godina jeste uključivanje u rad, bez nadoknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, a koja je izricana 4 ili 5 puta, od kojih socijalni radnik sa sigurnošću može tvrditi da su dvije uspješno realizovane. Ova odgojna preporuka se izvršava u Crvenom križu jer sa njima Centar za socijalni rad ima potpisan Sporazum. Nadalje, često je izricana i odgojna preporuka uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta. Pored odgojnih preporuka, također se u praksi često izriče i mjera pojačanog nadzora organa socijalnog staranja.

Na nivou Centra za socijalni rad, Općine Centar izrečena su 3 lična izvinjenja oštećenom, što predstavlja jako mali broj izrečenih odgojnih preporuka te vrste. Od ta tri lična izvinjenja oštećenom uspješno je sprovedeno samo jedno, u smislu da su spremni da sarađuju, dok ostala dva nisu uspješno sprovedena. U jednom neuspješnom sprovođenju se radilo da je počinitelj u vrijeme izricanja te odgojne preporuke sa porodicom otišao u inostranstvo i bio je odsutan oko pola godine, pa se shodno tome izgubila svrsishodnost provođenja. Dok u drugom slučaju, počinitelj nije izrazio iskreno kajanje kada je dolazio u Centar za socijalni rad. Napominje da naknade štete oštećenom nije nijednom izrečena, te da su imali svega dva policijska upozorenja.

U nastavku razgovora socijalni radnik je objasnio postupak medijacije²⁹ gdje se prevashodno mora izreći odgojna preporuka lično izvinjenje

²⁹ Medijacija je proces posredovanja u kojem neutralna treća osoba (medijator) pomaže žrtvi i počiniocu krivičnog djela da komunikacijom postignu obostrano prihvatljivo rješenje spora. Član 12. Zakona o maloljetnicima FBiH.

oštećenom, pa se onda prvo poziva počinitelj krivičnog djela da se potvrdi još jednom da li je spreman da se izvini i da se upozna sa onim šta može očekivati od tog razgovora i šta se od njega očekuje jer se neće spojiti sa žrtvom ukoliko to može dovesti u rizik njega ili žrtvu. Ukoliko socijalni radnik kroz razgovor sa počiniocem primijeti da on to sve shvata i da ne postoji rizik u provođenju tog postupka onda ga šalje kući. Nakon što je obavio razgovor sa počiniocem, obavlja razgovor i sa žrtvom. Ukoliko žrtva pristaje na razgovor zakazuje se termin zajedničkog sučeljavanja gdje se u zavisnosti od počinjenog djela i same prirode njihove ličnosti daje prilika da počinitelj sasluša kako se u tom trenutku žrtva osjećala, te da se na kraju i izvini. Naime, socijalni radnik mora biti ubijeđen da je to izvinjenje iskreno, a ne samo formalno. Poslije toga se sastavlja Izvještaj koji se predaje nadležnom tužilaštvu u kojem se izvještava, da li je uspješno sprovedena odgojna preporuka, te ukoliko nije onda se predlaže izricanje druge odgojne preporuke ili sprovođenje pripremnog postupka.

S obzirom na ovako detaljno objašnjenje postupka medijacije od strane socijalnog radnika mora se naglasiti da sam postupak medijacije predstavlja okvir penološke individualizacije kroz koju se nastoji postići resocijalizacija i reintegracija maloljetnog počinioca krivičnog djela, te da je u našem bosanskohercegovačkom zakonodavstvu uređen Uredbom o maloljetnicima³⁰ i predstavlja najvažniji oblik primjene restorativne pravde koji ima diverzioni karakter, što znači da se primjenjuje u cilju skretanja sa formalnog krivičnog postupka, i to u fazi prije pokretanja krivičnog postupka ili tokom krivičnog postupka do zaključenja glavne rasprave, a sve kako bi se postigla dobrobit i ravnopravnost za obje suprostavljene strane.

Ako se radi o više počinitelja krivičnog djela, što ovaj Centar do sada nije imao slučaj, tada se primjenjuje metoda vodeničkog kola. Da bi se primijenila ta metoda moraju se stvoriti preduslovi za takvo provođenje, u smislu da žrtva sjedi u prostoriji, a počinioci ulaze jedan po jedan u tu prostoriju.

Kada je u pitanju recidivizam, taj broj je bio puno veći ranije nego danas, odnosno prije donošenja zakona o maloljetnicima jer se radilo o drugačijem pristupu i sve se automatski tretiralo kao sudski postupak, odnosno pripremini postupak, što to danas nije slučaj. Centru za socijalni rad je na prvom mjestu

³⁰ Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima ("Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 11/2015) (u daljem tekstu: Uredba o maloljetnicima), članovi od 14. do 25.

bezbjednost djeteta, zatim stabilnost djeteta, pa tek onda redovno pohađanje škole. Ukoliko postoji problem u školi, prvo se kontaktiraju roditelji, a ukoliko su roditelji spriječeni da vrše roditeljsko staranje ostvaruje se komunikacija sa organom starateljstva jer on mijenja ulogu roditelja, odnosno smatra se drugim roditeljem djeteta.

Osim razgovora koji je obavljen sa sutkinjom i socijalnim radnikom Centra za socijalni rad, također se kontaktirala i tužiteljica za maloljetnike koja ima veoma značajnu ulogu u postupanju prema maloljetnicima. Tužiteljica za maloljetnike navodi da se policijsko upozorenje veoma rijetko izriče upravo iz razloga jer ne budu ispunjeni zakonski uslova za njegovo izricanje, a najčešće se radi o nedostatku priznanja maloljetnika da je počinio krivično djelo i da je to priznanje dato slobodno i dobrovoljno jer ih branioци savjetuju da se brane šutnjom misleći da na taj način pomažu maloljetniku, što je ustvari u suprotnosti sa ostvarivanjem dobrobiti za maloljetnika.

Najčešće izricana odgojna preporuka jeste lično izvinjenje oštećenom za krivično djelo lažno prijavljivanje iz člana 347. stav 4. KZ FBiH i krivično djelo lahka tjelesna ozljeda iz člana 173. KZ FBiH. Kada je u pitanju lažno prijavljivanje, tu se prvenstveno misli na lažno prijavljivanje bombe u školama. Motivi za učinjenje krivičnog djela koji postoje kod maloljetnog prestupnika su trivijalni. Budući da maloljetnik nema kaznenu evidenciju, to nema konkretnog mehanizma koji može izvršiti praćenje da li se maloljetnik nakon punoljetstva nastavlja pojavljivati kao izvršilac krivičnih djela jer o tome centar za socijalni rad vodi računa. Također, prema saznanjima koja su dobivena od tužiteljice za maloljetnike nije uočen znatan broj maloljetnika koji se pojavljuju kao recidivisti.

4. Statistički podaci u uporednom pravu

U nastavku rada izložit će se statistički podaci o broju izrečenih alternativnih sankcija prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela u proteklih 5 (pet) godina iz Republike Srbije i Republike Hrvatske, te u proteklih 4 (četiri) godine iz Republike Crne Gore, pa zatim napraviti uporednopravni prikaz statističkih podataka koji su prikupljeni iz zemalja okruženja sa podacima iz Bosne i Hercegovine koja su prethodno izložena.

Tabela broj 3.

*Prikaz izrečenih alternativnih sankcija prema maloljetnicima
u periodu od 2019-2023. godine u Republici Srbiji³¹*

Godina	Mjere upozorenja i usmjeravanja	Mjere pojačanog nadzora	Zavodske mjere	Kazna maloljetničkog zatvora
2019.	785	787	100	4
2020.	769	427	40	3
2021.	557	729	94	3
2022.	570	559	80	4
2023.	703	688	59	4

Na osnovu analiziranih podataka iz Republike Srbije može se konstatovati da se prema maloljetnom počiniocu krivičnog djela u najvećoj mjeri izriču alternativne sankcije kao alternativni modeli, te da je primjena sankcija institucionalnog tretmana zastupljena samo u slučajevima kada se svrha sankcionisanja ne može postići primjenom alternativnih modela. Najčešće se izriču mjere upozorenja i usmjeravanja i mjere pojačanog nadzora, s tim da se uočava znatno smanjenje izrečenih mjera upozorenja i usmjeravanja prema maloljetniku u odnosu na 2019. gdje je taj broj bio veći nego u posljednje tri godine (2021., 2022. i 2023. godini). S druge strane, broj izrečenih mjera pojačanog nadzora se mijenjao tokom svih godina, odnosno nekada se smanjivao a nekada povećavao, gdje je na kraju u 2023. godini došlo do smanjenja u njihovom izricanju u odnosu na 2019. godinu.

³¹ Podaci iz tabele 3. preuzeti su sa zvanične internetske stranice Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije. Pristupljeno: 30. 10. 2024. godine.
D o s t u p n o n a : <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/maloletni-ucinioci-krivicnih-dela/>.

Tabela broj 4.

*Prikaz izrečenih alternativnih sankcija prema maloljetnicima
u periodu od 2019-2023. godine u Republici Hrvatskoj³²*

Godina	Mjere upozorenja i usmjeravanja	Mjere pojačane brige i nadzora organa za socijalnu zaštitu	Kazna maloljetničkog zatvora
2019.	108	97	34
2020.	73	98	41
2021.	88	92	34
2022.	102	71	40
2023.	91	79	45

Kada se pogledaju navedeni statistički podaci iz Republike Hrvatske, uočava se sličnost sa prethodno navedenim podacima iz Republike Srbije, ali i Bosne i Hercegovine u pogledu prioritetnog izricanja alternativnih modela u odnosu na sankcije institucionalnog tretmana. Također, broj izrečenih mjera upozorenja i usmjeravanja je znatno manji kroz sve godine u Republici Hrvatskoj za razliku od Republike Srbije gdje su se te mjere izricale u dosta većem broju. S druge strane, izricanje mjere pojačane brige i nadzora organa za socijalnu zaštitu u Republici Hrvatskoj je u padu zaključno sa 2023. godinom.

Tabela broj 5.

*Prikaz izrečenih alternativnih sankcija prema maloljetnicima
u periodu od 2019-2022. godine u Republici Crnoj Gori³³*

Godina	Mjere upozorenja i usmjeravanja	Mjere pojačanog nadzora	Institucionalne mjere	Kazna maloljetničkog zatvora
2019.	63	137	14	8
2020.	39	71	15	2
2021.	70	67	4	0
2022.	67	87	1	6

³² Podaci iz tabele 4. preuzeti su sa zvanične internetske stranice Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske. Pristupljeno: 30. 10. 2024. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/search?q=maloljetni%20po%C4%8Dinitelji>.

³³ Podaci iz tabele 5. preuzeti su sa zvanične internetske stranice Uprave za statistiku – Monstat Republike Crne Gore. Pristupljeno: 30. 10. 2024. godine. Dostupno na: https://www.monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=216.

U pogledu statističkih podataka iz Republike Crne Gore napominje se da se uspjelo doći do podataka za ukupno 4 (četiri) godine, dok za 2023. godinu statistički podaci još uvijek nisu dostupni, pa stoga neće biti ni prezentovani u ovom radu. Što se tiče mjera pojačanog nadzora, tu se vidi da se broj izrečenih mjera u 2022. godini smanjio za razliku od 2019. godine gdje je taj broj bio veći, ali se znatno smanjio i broj izrečenih institucionalnih mjera. Kao i za sve prethodno elaborirane države iz okruženja i Bosnu i Hercegovinu, tako i u Republici Crnoj Gori subjekti maloljetničkog pravosuđa nastoje postupati u skladu sa konvencijskim principom *najboljeg interesa djeteta* i na taj način zaštititi maloljetnika od štetnih posljedica i uticaja.

U Republici Srbiji je izrečen najveći broj alternativnih sankcija u odnosu na ostale države gdje je taj broj znatno manji, ali se ipak u svim navedenim državama bez obzira na određene statističke razlike, akcenat stavlja na primjenu alternativnih modela kako bi se izbjegao formalni krivični postupak, stigmatizacija maloljetnog prestupnika od strane zajednice i društva, te pomoću njih uticalo na maloljetnika da ubuduće više ne čini krivična djela.

5. Zaključak

Značaj i svrha alternativnih mjera i alternativnih sankcija nije samo da se skrene sa redovnog krivičnog postupka prema maloljetniku i da se ojača njegova lična odgovornost kako ubuduće ne bi činio krivična djela nego i da se utiče na njegovu reintegraciju u društvo kroz razne aktivnosti gdje će steći bogata iskustva, razviti pozitivne navike i ponašanja sa svojim vršnjacima, biti produktivan i koristan za zajednicu i na taj način postići uspješnu socijalizaciju uz što manju primjenu prinude prema maloljetniku. Važno je napomenuti da svako postupanje prema maloljetniku mora biti u skladu sa međunarodnim principom *najboljeg interesa djeteta*. Danas je općeprihvaćeno stajalište da vođenje formalnog sudskog postupka može imati više negativan nego pozitivan uticaj na razvoj ličnosti maloljetnika, stoga se implementacijom različitih alternativnih mjera i alternativnih sankcija nastoji izbjeći njegovo vođenje prema maloljetnicima.

Primjenom alternativnih modela izbjegava se stigmatizacija i sprječavanje socijalne reintegracije maloljetnog prestupnika, prvenstveno u slučaju učinjenja lakših krivičnih djela na osnovu čega se treba blaže i humanije postupati prema maloljetniku, vodeći računa o svim parametrima koji su od značaja za maloljetnika. Između ostalog svaki maloljetnik treba imati tretman koji će biti prilagođen njegovim karakteristikama,

sposobnostima i potrebama, a sve u cilju postizanja pozitivnog učinka primjenom mjera ili sankcija.

Analiza prikupljenih podataka pokazala je da su rezultati provedenog istraživanja potvrdili obezbijeđenost uslova za adekvatno provođenje sudske i penološke inidividualizacije alternativnih mjera i alternativnih sankcija prema maloljetniku. Prema predstavljenim i analiziranim rezultatima istraživanja iz Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine i zemalja okruženja može se zaključiti da se u najvećoj mjeri subjekti maloljetničkog pravosuđa opredjeljuju za alternativne mjere i alternativne sankcije koje očigledno daju željene rezultate u pogledu odgoja, pravilnog razvoja i reintegracije maloljetnika u društvo. Na osnovu rezultata istraživanja, također može se konstatovati da elokventan i empatičan, ali i profesionalan pristup sutkinje prema maloljetnicima ukazuje na činjenicu da subjekti maloljetničkog pravosuđa poštuju konvencijski princip *najboljeg interesa djeteta* i nastoje na najbolji mogući način ostvariti uspješnu resocijalizaciju i reintegraciju maloljetnika u društvo i zajednicu.

Literatura:

Knjige i članci

1. Gurda, V. (2015) "Novine u oblasti alternativnih mjera i sankcija u maloljetničkom krivičnom pravu u Bosni i Hercegovini", Društveni ogledi – časopis za pravnu teoriju i praksu, vol. 2, br. 1, str. 179-180.
2. Gurda, V., Musić, E. (2022) „Primjena diverzionih mjera prema maloljetnim učiniteljima od strane policijskih službenika u bosansko-hercegovačkom i uporednom pravu“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, god. VIII, br. 2, str. 44-,45 i 67.
3. Gurda, V., Husić, D. (2015) "Policijsko upozorenje-nova alternativna mjera u maloljetničkom krivičnom pravu u Bosni i Hercegovini", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, br. 1, str. 47 i 48.
4. Merrell W. K. (2003) Behavioral, Social, and Emotional Assessment of Children and Adolescents. New Jersey: Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates, str. 53.
5. Pajić, D., Vejzović, S. (2014) „Osnovne karakteristike novog maloljetničkog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini“, Dani porodičnog prava, Društveni ogledi, str. 261-264.

6. Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016) Krivično pravo II – saučesništvo, krivične sankcije i poseban dio. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 185-186.
7. Pleh, V. (2018) "Uloga suda u postupku izvršenja kazne zatvora u Hrvatskoj, Francuskoj i Bosni i Hercegovini", Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, str. 280.
8. Pleh, V. (2019) „Alternativni modeli u krivičnom zakonodavstvu za maloljetnike u Bosni i Hercegovini“, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, str. 137.
9. Pleh, V. (2020) "Uloga i značaj sudije za maloljetnike u postupku izvršenja krivičnih sankcija prema maloljetnicima u Bosni i Hercegovini", Pregled Časopis za društvena pitanja, str. 50-51.
10. Pleh, V. (2022) "Sudska individualizacija mjera i sankcija maloljetnim prestupnicima u maloljetničkom pravosuđu u Bosni i Hercegovini", Pravo i pravda – časopis za pravnu teoriju i praksu, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, br. 1., godina XX, str. 463.
11. Saleilles, R. (1911) The Individualization of Punishment. Boston: The American Institute of Criminal Law and Criminology, str. 11-12.
12. Sijerčić-Čolić, H. (2019) Krivično procesno pravo. Knjiga I. Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje (peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje). Sarajevo: Pravni fakultet u Sarajevu.
13. Stanković, N. (2016) Krivično pravo – opšti dio. Brčko: Evropski Univerzitet Brčko Distrikta, str. 216.
14. Stevanović, I. (2006) "Nova zakonska rješenja o maloljetnicima: značaj alternativa institucionalnom tretmanu (u svjetlu reintegracije izvršilaca i osnaživanja žrtava)", Temida, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, Vol. 9 – br. 1/2006, str. 62.
15. Stojanović, Z. (2009) Krivično pravo – posebni deo. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 270-271.
16. Vranj, V. (2009) Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, str. 79-80.

Propisi

1. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 36/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023.

2. Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 11/2015.
3. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine", br. 7/2014 i 74/2020.

Internet izvori

1. Državni zavoda za statistiku Republike Hrvatske. Pristupljeno: 30. 10. 2024. godine Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/search?q=maloljetni%20po%C4%8Dinitelji>.
2. Federalni zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine. Pristupljeno: 27. 11. 2024. godine. Dostupno na: <https://fzs.ba/index.php/bosanski-bilteni/pravosude/>.
3. Republički zavod za statistiku Republike Srbije. Pristupljeno: 30. 10. 2024. godine. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/maloletni-ucinioci-krivicnih-dela/>.
4. Republički zavod za statistiku Republike Srpske. Pristupljeno: 27. 11. 2024. godine. Dostupno na: https://www.rzs.rs.ba/front/category/29/94/?left_mi=42&up_mi=12&add=42.
5. Uprava za statistiku – Monstat, Republike Crne Gore. Pristupljeno: 30. 10. 2024. godine. Dostupno na: https://www.monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=216.

JUDICIAL AND PENOLOGICAL INDIVIDUALISATION OF ALTERNATIVE MODELS IN JUVENILE JUSTICE PRACTICE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

This paper explores the importance of individualising punishment and alternative sanctions for juveniles. It examines how juvenile justice actors apply these practices to minimise recidivism. The key of alternative measures and sanctions is their implementation within the community, which favourably impacts the juvenile offender's appropriate development and prevents future criminal behaviour.

Through the examination of practical cases and statistical data, a reliable information is being sought to determine which parameters the Court will use to impose one alternative sentence over another. Furthermore, the paper examines the outcomes of alternative measures and sanctions as alternative models in practice. Finally, it was concluded that juvenile justice actors adhere to convention's principle of the child's best interests and seek to achieve successful resocialisation and reintegration of minors into society and the community.

Key words:

minor, individualisation, alternative models, child's best interest, resocialisation, reintegration.

„AN UNCHARTED TRANSITION: THE BALKANS IN THE POST-WALL ERA“ CHRISTOPHE SOLIOZ

Nomos Verlagsgesellschaft, 2024

prikaz

Tahir Herenda*

Christophe Soliozova knjiga "An Uncharted Transition: The Balkans in the Post-Wall Era" nudi sveobuhvatan pregled sociopolitičkog razvoja Jugoistočne Evrope nakon pada Berlinskog zida. Kao dio serije Perspektive integracije jugoistočne Evrope, ovo naučno djelo pruža kritičku analizu transformacije regije, kroz analizu složene dinamike postkomunističke tranzicije, evropskih integracija i tekućih geopolitičkih promjena.

Solioz strukturira svoju naraciju oko ključnih historijskih trenutaka i tematskih cjelina, istražujući pitanja poput podjele Istok-Zapad, demokratizacije i evropeizacije.

Solioz uvodi okvir periodizacije kako bi pružio strukturiranu analizu složenih historijskih promjena u istočnoj Evropi i na Balkanu nakon 1989. godine. On koristi ovu strukturu kako bi istakao kako su se različite faze transformacije odvijale i naglasio različite ishode demokratizacije, sukoba i ekonomskih promjena. Razbijanjem perioda na različite faze, Solioz nastoji razjasniti uzroke i posljedice sistemskih promjena, nudeći komparativnu perspektivu za razumijevanje evolucije sociopolitičkog razvoja regije.

Postzidna Evropa i njeni paradoksi (1989-2008)

Period nakon pada Berlinskog zida 1989. godine označio je dramatičnu promjenu za Evropu, posebno za istočnu Evropu i Balkan. Pad komunističkih režima doveo je do talasa političke i društvene transformacije, ali su se te tranzicije odvijale na dramatično različite načine širom regije. Christophe

* LL.M, viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu

Solioz istražuje ove fenomene, postavljajući pitanje zašto su neke države doživjele mirne tranzicije, dok su druge pale u nasilje i fragmentaciju.

Solioz ističe oštar kontrast između zemalja poput Čehoslovačke, koja je doživjela uglavnom mirnu Baršunastu revoluciju, i bivše Jugoslavije, gdje su etničke tenzije eksplodirale u brutalne sukobe. On ispituje kako su historijska naslijeđa, etnički identiteti i vanjske intervencije utjecali na ove ishode. Ključni paradoks koji se predstavlja je kako pad sovjetskog utjecaja može dovesti i do demokratizacije i do rata.

Centralna tema u ovom dijelu je paradoks istovremene integracije i fragmentacije. Mnoge istočnoevropske zemlje težile su integraciji s Evropskom unijom, prihvatajući demokratske reforme i tržišne ekonomije. Međutim, ovaj proces nije bio linearan niti univerzalno uspješan. Dok su neke nacije brzo napredovale ka članstvu u EU, druge su se borile s unutrašnjim podjelama, korupcijom i demokratskim nazadovanjem. Solioz naglašava kako su vanjski pritisci, poput kriterija za pristupanje EU, ponekad pogoršavali postojeće društvene tenzije umjesto da ih ublaže.

Koncept historijskog pamćenja također igra značajnu ulogu u Soliozovoj analizi. Postkomunističke države suočavale su se s pitanjem kako pomiriti svoju prošlost sa svojom budućnošću. Različite interpretacije historijskih događaja, poput Drugog svjetskog rata i komunističke vladavine, oblikovale su nacionalne identitete i političke agende. Na Balkanu je to bilo posebno evidentno u ponovnom usponu nacionalističke retorike, koja je često ometala demokratski napredak.

Solioz kritički procjenjuje utjecaj zapadne intervencije na Balkanu, posebno u Bosni i Hercegovini. On ispituje Dejtonski sporazum kao paradoksalni model izgradnje mira koji je istovremeno zaustavio nasilje dok je učvrstio etničke podjele u političkom okviru. Ovo izvana nametnuto mirovno rješenje, iako neophodno za okončanje sukoba, zakomplikovalo je dugoročnu demokratizaciju institucionalizirajući podjele umjesto da potiče istinsko pomirenje.

Ekonomске nejednakosti također zauzimaju istaknuto mjesto u ovoj analizi. Post-1989. tržišne reforme uvele su značajnu ekonomsku liberalizaciju, ali koristi nisu bile ravnomjerno raspoređene. Solioz ističe kako je akumulacija bogatstva često favorizirala političke elite i bivše komunističke mreže, doprinoseći usponu oligarhijskih struktura u nekoliko država. Ova ekonomska neravnoteža, u kombinaciji s političkom nestabilnošću, stvorila je plodno tlo za populizam i autoritarne tendencije.

Nadalje, Solioz istražuje dualnost demokratizacije i dedemokratizacije tokom ovog perioda. Dok su početne faze tranzicije bile obilježene optimističnim narativima o demokratskoj konsolidaciji, stvarnost je bila mnogo složenija. Nekoliko država doživjelo je nazadovanje, gdje su početne reforme bile poništene ili potkopane od strane ukorijenjenih elita otpornih na promjene. Pristup EU proširenju, iako uspješan u nekim slučajevima, često nije imao snagu za rješavanje dubljih strukturnih problema upravljanja i odgovornosti.

Još jedan paradoks koji Solioz identificira je dinamika jezgra i periferije unutar same EU. Dok su zemlje zapadne Evrope uživale stabilnost i prosperitet, istočna periferija suočavala se s trajnim izazovima, uključujući slabije institucije, korupciju i sporiji ekonomski rast. Ova razlika potaknula je razočaranje evropskim projektom u nekim regijama, što je dovelo do uspona euroskeptičnih pokreta.

Solioz također obrađuje kulturne dimenzije postzidne Evrope, naglašavajući ulogu identiteta u oblikovanju političkih ishoda. On tvrdi da se narativ o ujedinjenoj Evropi često sukobljavao s lokalnim identitetima i historijskim zamjerkama. Ova napetost bila je posebno izražena na Balkanu, gdje su neriješena pitanja iz jugoslavenskih ratova nastavila oblikovati politički diskurs sve do savremenog doba.

Uloga civilnog društva u ovom periodu je još jedna ključna tačka. Solioz istražuje kako su „grassroots“ pokreti i nezavisni mediji igrali ključne uloge u unapređenju demokratskih normi. Međutim, on također ističe izazove s kojima su se suočavale organizacije civilnog društva, uključujući represiju države, ograničene resurse i kooptiranje od strane političkih elita.

Evropa u krizi (2009-2020)

Period od 2009. do 2020. godine obilježile su duboke izazove za Evropu, jer su ekonomska nestabilnost, politička fragmentacija i društvene tenzije otkrile krhkost projekta evropske integracije. Solioz ovaj period predstavlja kao ključni test za koheziju Evropske unije, gdje su obećanja o prosperitetu i jedinstvu sve više podrivana sistemskim krizama.

Jedan od centralnih elemenata ovog perioda bila je globalna finansijska kriza 2008-2009, koja je duboko pogodila države članice EU. Kriza je otkrila strukturne slabosti u eurozoni, posebno razlike između ključnih ekonomija poput Njemačke i perifernih država kao što su Grčka i Španija. Solioz kritikuje

odgovor EU zasnovan na štednji, koji je, iako usmjeren na fiskalnu stabilnost, često pogoršavao ekonomsku nejednakost i društvene nemire.

Ova ekonomska previranja pratila je politička kriza obilježena usponom populističkih pokreta širom kontinenta. Od Viktora Orbána u Mađarskoj do stranke Pravo i pravda u Poljskoj, Solioz istražuje kako su zamjerke ekonomskom sistemu, kulturne anksioznosti i nezadovoljstvo politikama EU potaknuli ponovno oživljavanje nacionalističkih i antiestablišmentskih ideologija. Ovi događaji predstavljali su značajne izazove za temeljne vrijednosti EU, kao što su demokratija, ljudska prava i solidarnost.

Migrantska kriza 2015. godine dodatno je opteretila koheziju EU. Solioz ispituje kako je priliv izbjeglica s Bliskog istoka i Afrike otkrio duboke podjele među državama članicama, pri čemu su neke zemlje prihvatile humanitarne odgovornosti, dok su druge podigle barijere. Kriza je također pokrenula debate o suverenitetu, sigurnosti granica i granicama ovlasti EU, što je dovelo do široke kritike načina na koji je Brisel upravljao situacijom.

Pored ekonomskih i migracijskih izazova, Solioz se bavi demokratskim nazadovanjem koje je primijećeno u nekoliko istočnoevropskih zemalja tokom ovog perioda. On ističe kako su iliberalni lideri konsolidirali moć kroz kontrolu medija, pravosudne reforme i ograničenja civilnog društva, što je izazvalo zabrinutost zbog erozije demokratskih normi unutar same EU.

Brexit predstavlja još jedan ključni trenutak u ovom periodu krize. Solioz istražuje kako je odluka Velike Britanije da napusti EU bila vođena mješavinom nacionalističkih osjećanja, ekonomskog nezadovoljstva i nepovjerenja u nadnacionalno upravljanje. Referendum o Brexitu, tvrdi on, naglasio je borbu EU da uravnoteži nacionalni suverenitet s dubljom političkom i ekonomskom integracijom.

Uprkos ovim izazovima, Solioz identificira trenutke otpornosti i prilagodbe. On ukazuje na napore EU da reformira svoje upravljačke strukture, poboljša fiskalnu saradnju i riješi društvene nejednakosti. Evropski zeleni dogovor i paket za oporavak NextGenerationEU navedeni su kao primjeri kako je blok nastojao da se prilagodi i odgovori krizi.

Na kraju, Solioz prikazuje period od 2009. do 2020. godine kao ključnu prekretnicu u evropskoj historiji, gdje su tenzije između jedinstva i fragmentacije, demokratije i autoritarizma, te prosperiteta i štednje definirale putanju regije. Njegova analiza naglašava važnost sistemskih reformi i veće solidarnosti u rješavanju izazova s kojima se Evropa suočava u 21. stoljeću.

Horizonti

U zaključnom dijelu knjige Solioz postavlja pitanje budućnosti Evrope nakon izazova prethodnih gotovo dvije decenije. Polazeći od pretpostavke da je Evropa geografski i historijski fluidan pojam, Solioz sugerise da je odgovor u kreiranju fleksibilne arhitekture i strategije koja bi mogla odgovoriti savremenim izazovima.

Solioz uvodi koncept Evrope na više nivoa kao okvira za razumijevanje složenosti upravljanja širom kontinenta. On naglašava kako su ovlaštenja i donošenje odluka raspoređeni na više slojeva, uključujući lokalne, nacionalne i nadnacionalne institucije. Ovaj pristup omogućava fleksibilnije i kontekstualno osjetljivo kreiranje politika, uz uvažavanje različitih istorijskih i kulturnih pozadina u Evropi. Međutim, Solioz također kritizira nedosljednosti i tenzije koje nastaju kada se sukobe različiti nivoi upravljanja, posebno kada je nacionalni suverenitet u sukobu s politikama širom EU. On se zalaže za uravnoteženiji sistem na više nivoa koji promoviše saradnju, transparentnost i odgovornost na svim nivoima upravljanja.

Solioz analizira promjene u globalnoj moći i upravljanju od kraja Hladnog rata. Tvrdi da je unipolarna dominacija Zapada oslabila, ustupajući mjesto multipolarnom svijetu s više centara utjecaja. Ovaj novi poredak izazvao je učinkovitost tradicionalnih međunarodnih institucija poput Ujedinjenih naroda i Evropske unije.

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE

sudska praksa

Pripremio: **Miodrag N. Simović***

NADLEŽNOST USTAVNOG SUDA U PITANJIMA KOJA MU JE PROSLIJEDIO BILO KOJI SUD U BOSNI I HERCEGOVINI U POGLEDU TOGA DA LI JE ZAKON, O ČIJEM VAŽENJU NJEGOVA ODLUKA ZAVISI, KOMPATIBILAN SA USTAVOM BIH, SA EVROPSKOM KONVENCIJOM ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA I NJENIM PROTOKOLIMA ILI SA ZAKONIMA BOSNE I HERCEGOVINE

Član 102. stav (2) Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 13/18, 93/19, 94/20, 90/21, 19/22 i 42/23)

Članovi 7, 14. i 20. Zakona o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 70/07, 26/14, 40/18 i 25/22)

Odredbe člana 102. stav (2) Zakona o Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju i čl. 7, 14. i 20. Zakona o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja u skladu su s pravom na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i pravom na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i članom 1. Protokola broj 1 uz ovu konvenciju.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ukazuje da je postupak podnošenja i provođenja zahtjeva za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja propisan relevantnim odredbama Uputstva (Naputak o provođenju postupka za ostvarivanje prava po osnovu invalidnosti i fizičke onesposobljenosti i provođenju postupka medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja -

** Prof. em. dr. Miodrag Simović, redovni član Akademije nauka i umjetnosti BiH*

„Službene novine Federacije BiH“ broj 46/18). Članom 4. Uputstva taksativno su navedeni dokazi na osnovu kojih se ostvaruje pravo iz osnova invalidnosti. Svi dokazi, uključujući i nalaz, ocjenu i mišljenje vještaka, podložni su ocjeni organa koji vodi postupak, u skladu s procesnim pravilima po kojima se postupak vodi. Ukoliko je stranka nezadovoljna nalazom, mišljenjem i ocjenom Instituta, ona ima mogućnost da ga ospori. To proizlazi iz člana 29. stav (1) Pravilnika o jedinstvenim kriterijima i pravilima postupka medicinskog vještačenja zdravstvenog stanja („Službene novine Federacije BiH“ broj 63/21) koji propisuje da se medicinsko vještačenje u drugostepenom postupku obavlja u slučaju žalbe na rješenje o ostvarivanju prava u prvostepenom postupku. Dalje, Ustavni sud podsjeća da je članom 31. stav (1) Pravilnika o jedinstvenim kriterijima propisano da sva medicinska vještačenja izvršena u skladu s Pravilnikom u prvostepenom i drugostepenom postupku obavezno podliježu internoj medicinskoj kontroli, čija su ovlaštenja propisana čl. 32. i 33. Pravilnika o jedinstvenim kriterijima.

S obzirom na navedeno, Ustavni sud smatra da osporene odredbe Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju i Zakona o osnivanju Instituta ni na koji način ne isključuju niti jednu garanciju iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije, niti da je to pravo ograničeno ili isključeno time što je nadležni zakonodavac ovlastio Institut da podzakonskim aktima detaljno regulira postupak medicinskog vještačenja. Svakako, Ustavni sud ne može isključiti mogućnost da neodgovarajuća primjena ovih odredbi može rezultirati kršenjem ljudskih prava u pojedinačnim slučajevima, ali takvo eventualno kršenje nije u vezi sa ustavnošću osporenih odredbi, već se tiče njihove primjene u svakom pojedinačnom slučaju. Ovo znači da se pitanje kompetencije vještaka, kroz ocjenu njegovog nalaza i mišljenja, ispituje *in concreto* - u zavisnosti od relevantnih okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Organi uprave i sudovi odlučuju o činjeničnim i pravnim pitanjima u svjetlu raspoloživih dokaza, koje cijene u skladu s procesnim pravilima postupka kojima je postupak uređen, ispituju prigovore stranaka i cijene njihovu opravdanost u smislu garancija iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije. U svakom slučaju, nakon što se iscrpe svi djelotvorni pravni lijekovi, o poštovanju garancija iz člana 6. stav 1. Evropske konvencije - može odlučivati Ustavni sud, na osnovu apelacione nadležnosti iz člana VI/3.b) Ustava BiH.

U konkretnom slučaju Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju propisana su prava koja se mogu ostvariti iz osnova invalidnosti kada su za to ispunjeni zakonom propisani uslovi. S druge strane, nalazom, ocjenom i

mišljenjem se ne utvrđuje bilo kakvo pravo. Naime, vještačenje se provodi u svrhu ostvarivanja prava iz osnova invalidnosti, a to pravo utvrđuje nadležni organ u upravnom postupku - na osnovu nalaza, ocjene i mišljenja i drugih dokaza u spisu. Ustavni sud ne osporava da se *in concreto* zahtjevi u vezi s ostvarivanjem prava iz osnova invalidnosti, u zavisnosti od okolnosti slučaja, mogu dovesti u vezu s „imovinom“ koja je zaštićena članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju. Međutim, u okviru apstraktne nadležnosti, Ustavni sud zapaža da se osporene odredbe ne tiču „imovine“ koja je zaštićena članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju, već su njima isključivo propisana ovlaštenja Instituta za provođenje vještačenja i donošenje akata, na osnovu kojih će se provoditi postupak za utvrđivanje prava.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj U-20/23 od 18. januara 2024. godine)*

PRAVO NA SLOBODU I SIGURNOST

Pritvor

Nije povrijeđeno pravo na ličnu slobodu i bezbjednost iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je sud jasno i konkretno naveo naročite okolnosti i obrazložio zašto je potrebno apelantu odrediti pritvor.

Iz obrazloženja:

Apelantu je pritvor određen na osnovu člana 197. stav (1) tač. b) i v) Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21), odnosno zbog postojanja koluzione i iteracijske opasnosti. Prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, na opasnost od ometanja krivične istrage ne može se pozvati *in abstracto*, već takav zaključak mora da se obrazloži relevantnim dokazima (vidi *Becciev protiv Moldavije*, presuda od 4. oktobra 2005. godine, predstavka broj 9190/03, tačka 59). Rizik od pritiska na svjedoke može da se prihvati u početnim fazama postupka (vidi *Jarzyński protiv Poljske*, stav 43). Međutim, on ne može da se zasniva samo na vjerovatnosti teške kazne, već mora biti povezan s određenim činjenicama (vidi presuda *Merabishvili protiv Gruzije*, presuda od 28. novembra 2017. godine, predstavka broj 72508/13, tačka

224). Takođe, Ustavni sud podsjeća na to da opasnost od uticaja na svjedoke i/ili druge optužene u dužem periodu ne može biti dovoljna da opravda pritvor. Naime, prema redovnom toku stvari, protekom vremena rizik od mogućeg ometanja postupka u ovom obliku opada kako postupak odmiče, uzimanjem iskaza i sprovođenjem provjera (vidi Evropski sud, *mutatis mutandis*, *Milanković i Bošnjak protiv Hrvatske*, presuda od 26. aprila 2016. godine, predstavke br. 37762/12 i 23530/13, tačka 138 s daljnjim referencama). Opasnost od ponovnog počinjenja djela, ako je uvjerljivo utvrđena, može da navede sudske vlasti da stave i ostave osumnjičenog, odnosno optuženog u pritvoru kako bi spriječile sve pokušaje da počinji daljnja krivična djela. Međutim, potrebno je, između ostalih uslova, da opasnost bude vjerovatna, a mjera odgovarajuća u svjetlu okolnosti predmeta, posebno prošlosti i ličnosti dotičnog lica (vidi Evropski sud, *Kurt protiv Austrije*, presuda od 15. juna 2021. godine, predstavka broj 62903/15, tačka 187).

U vezi s tim, Ustavni sud smatra da je Okružni sud osporenim odlukama dao odgovarajuće i valjane razloge za pritvor određen po tim osnovima i pojasnio ih pozivom na konkretne okolnosti predmeta. Sud je cijenio kao bitnu okolnost da je apelant pokušao da sakrije nož, dakle sud je smatrao da je apelant već izrazio namjeru da utiče na tok postupka, što je dalje doveo u vezu s okolnostima da se u maloj sredini trebaju saslušati svjedoci. Ustavni sud primjećuje da je redovni sud naveo naročite okolnosti u vezi s postojanjem bojazni da će apelant da dovrši krivično djelo koje se ogledaju u načinu izvršenja krivičnog djela, za šta postoji osnovana sumnja, te izraženu apelantovu upornost pri izvršenju krivičnog djela, apelantov karakter i odnos s oštećenim, koji još nije saslušan kao svjedok. Dalje, sud je cijenio i to da je apelant ranije osuđivan. Te okolnosti su, u samoj početnoj fazi krivičnog postupka, bile dovoljne da uvjere Ustavni sud da je redovni sud dao „relevantne i dovoljne“ razloge. Tačan je apelantov navod da sud nije „konkretizovao navodnu osuđivanost“, niti da je doveo u vezu s onim za šta se apelant osnovano sumnjiči. Međutim, apelant nije negirao raniju osuđivanost. Stoga, u okolnostima navedenog slučaja, kada se radi o određivanju pritvora u trajanju od mjesec dana u početnoj fazi postupka, neposredno nakon što se događaj desio, Ustavni sud smatra da su redovni sudovi naveli jasne i argumentovane razloge o tome zašto je potrebno apelantu odrediti pritvor, koji pretežu nad njegovim pravom na slobodu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2138/23 od 30. maja 2024. godine)*

PRAVO NA LIČNU SLOBODU I SIGURNOST I PRAVO NA PRETPOSTAVKU NEVINOSTI

Pritvor

Nema povrede prava na ličnu slobodu i sigurnost iz člana II/3.d) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 5. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je apelantu pritvor produžen do donošenja prvostepene presude, a najduže tri godine od potvrđivanja optužnice, bez obzira na to što je primijenjena odredba koja se odnosi na „doživotni zatvor“, iako je za krivično djelo koje mu je stavljeno na teret u vrijeme počinjenja krivičnog djela kao najstroža kazna bila propisana kazna „dugotrajnog zatvora“. Razlog je da je i tada i sada ovakvo trajanje pritvora bilo moguće odrediti samo za djela za koja je propisana najteža sankcija, kako je to i slučaj u konkretnom predmetu. Uz to, nema povrede prava na pretpostavku nevinosti iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 2. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada se sadržaj rečenice suda odnosi na vrijeme, a ne izražava uvjerenje da je apelant počinio krivično djelo.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ističe da je Evropski sud za ljudska prava razvio značenje pojma „zakonito“ u autonomnom smislu. Polazni osnov je domaće pravo koje postavlja obavezu da lišenje slobode bude u skladu s domaćim zakonom, njegovim materijalnim i procesnim pravilima. Dakle, najprije se traži da se poštuju norme domaćeg prava. Ukoliko to nije slučaj, pritvor se ne može smatrati „zakonitim“. Međutim, kako je naveo Evropski sud, poštovanje domaćeg prava nije dovoljno. Zahtjev u vezi sa zakonitošću nije ispunjen pukim poštovanjem relevantnog domaćeg zakonodavstva jer ono mora biti u skladu s Evropskom konvencijom, uključujući i opšta načela koja su u njoj izražena ili se podrazumijevaju (vidi Evropski sud, *L. M. protiv Slovenije*, presuda od 12. juna 2014. godine, predstavka broj 32863/05, tač. 121. i 122). U slučaju osobe čiji pritvor spada u domašaj člana 5. stav 1. tačka c), potrebno je saslušanje (vidi Evropski sud, *Oravec protiv Hrvatske*, presuda od 11. jula 2017. godine, predstavka broj 51249/11, tačka 66. s daljnjim referencama).

U konkretnom slučaju, osporena rješenja su donijeta u postupku redovne dvomjesečne kontrole opravdanosti pritvora, a potvrdio ih je i Vrhovni sud. Sudovi su zaključili da i dalje egzistiraju uslovi za produženje

prитвора апеланту, о чему су дали довољна и релевантна образложења. Nadalje, u vezi s pitanjem dužine притвора, Ustavni sud zapaža da su sudovi to pitanje detaljno raspravili i na njega dali jasan odgovor. Suprotno apelantovim navodima, Ustavni sud smatra da sudovi nisu zanemarili činjenicu da su ulovi za притвор за кривична djela за која је била propisana kazna dugotrajnog затвора, а сада доживотног затвора, остали исти, jer se trajanje притвора до три године и тада и сада може одредити за djela за која је propisana најтежа казна. Dakle, prilikom kontrole opravdanosti притвора sud se pozvao na одредбу члана 202. ZKP-a став 1. и став 2. таčka g) (Zakon o кривичном поступку Republike Srpske - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 53/12, 91/17, 66/18 и 15/21) која propisuje „kaznu доживотног затвора“, која је zamijenila „kaznu dugotrajnog затвора“, што је detaljno и јасно образложио. Stoga, Ustavni sud smatra da је притвор који је апеланту продужен u skladu s одредбом члана 202. став 2. таčka g) ZKP-a, а који може trajati до три године nakon потврђивања оптужнице - „zakonit“, odnosno продужен u skladu sa zakonom.

Apelant ukazuje na повреду права на претпоставку невиности zbog riječi iz рјешенја Vrhovnog suda: „[...] žalba gubi iz vida da је u vrijeme kada је optuženi počinio кривично djelo [...]“, odnosno navodi da је apelant počinio кривично djelo. Ustavni sud primjećuje da се radi o dijelu rečenice izvučenom iz konteksta. Naime, iz cjelokupnog рјешенја јасно произлази да се radi o postojanju osnovane sumnje da је apelant optužen и да је поступак u toku. Nikako се ne može steći utisak da је sud prejudicirao apelantovu krivicu, odnosno iznio uvjerenje da је počinio кривично djelo. U dijelu koji apelant problematizira sud је odlučivao o primjeni zakona, te је izražavanje „kada је optuženi počinio кривично djelo“ vezano за vrijeme, а nikako за uvjerenje suda u apelantovu krivicu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2679/23 od 11. jula 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Образложење presude u кривичном поступку и начело *in dubio pro reo*

Nema povrede права на pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. st. 1. i 2. Evropske konvencije za заштиту људских права i osnovnih sloboda kada су редовни sudovi за своје одлуке дали detaljno, јасно и argumentовано образложење u pogledu ocjene izvedenih dokaza i utvrđenog činjeničnog stanja, te kada nema elemenata koji bi ukazivali na to da је доказни поступак zloupotrijebljen

na apelantovu štetu. Osim toga, iz obrazloženja osporenih presuda ne proizlazi ništa što bi ukazivalo da su redovni sudovi imali sumnju u pogledu postojanja bilo koje činjenice koja čini obilježje krivičnog djela koje je apelantu stavljeno na teret, pa da bi tu sumnju rješavali presudom na način koji je povoljniji za apelanta kao optuženog.

Iz obrazloženja:

Razmatrajući apelantove navode kojima ukazuje na proizvoljno utvrđeno činjenično stanje i proizvoljnu ocjenu dokaza, Ustavni sud zapaža da je apelant identične prigovore isticao u žalbi na prvostepenu presudu, o čemu se Okružni sud dovoljno jasno i argumentovano izjasnio. S tim u vezi, Ustavni sud ukazuje da iz obrazloženja prvostepene presude slijedi da je Osnovni sud svoju odluku o apelantovoj krivici zasnovao na iskazu oštećenog, na nalazu i mišljenju vještaka medicinske struke i na materijalnim dokazima – prijava o ozljedi i medicinska dokumentacija o povredama oštećenog, da je ove dokaze doveo u vezu jedne sa drugima i da je detaljno i jasno obrazložio čega je poklonio vjeru iskazu oštećenog.

U pogledu apelantovih tvrdnji da mu je u predmetnom postupku povrijeđeno načelo *in dubio pro reo* iz člana 6. stav 2. Evropske konvencije, Ustavni sud zapaža da se navodi o kršenju načela presumpcije nevinosti i *in dubio pro reo* vezuju isključivo za ocjenu dokaza na temelju kojih proizlazi da je apelant učinio krivično djelo koje mu je stavljeno na teret. U vezi sa navedenim načelom, Ustavni sud ukazuje da sud mora pretpostaviti nevinost optuženog bez ikakvih preduvjerenja i da ga može osuditi samo na temelju dokaza iznesenih tokom suđenja. Takođe, načelo pretpostavke nevinosti znači i da je teret dokazivanja isključivo na tužilaštvu, te da, prema načelu *in dubio pro reo*, i najmanja sumnja u vezi sa dokazom mora ići u prilog optuženom (vidi, Evropski sud za ljudska prava, presuda *Barbera, Messeque i Jabardo protiv Španije*, stav 77). U konkretnom slučaju Ustavni sud ukazuje da je Osnovni sud sve izvedene dokaze ocijenio pojedinačno i u međusobnoj vezi, te je na osnovu brižljive i savjesne ocjene tih dokaza izveo zaključak da je apelant učinio krivično djelo tjelesna povreda iz člana 131. stav 1. Krivičnog zakonika Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, br. 64/17, 104/18, 15/21 i 89/21). Zbog toga, Ustavni sud smatra da nema mjesta apelantovim tvrdnjama o kršenju načela *in dubio pro reo*.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4510/20 od 6. aprila 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Jednakost stranaka u krivičnom postupku

Nema kršenja apelantovog prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. st. 1, 2. i 3.d) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada je, sagledavajući postupak u cjelini, Vrhovni sud za osporenu odluku dao detaljna, jasna i argumentovana obrazloženja u pogledu izvedenih dokaza i primjene pozitivnopravnih propisa, kada je apelantova odbrana imala jednaku mogućnost kao i Kantonalno tužilaštvo da iznosi i predlaže dokaze, kao i da ih osporava, te kada je Vrhovni sud dao logična i uvjerljiva obrazloženja o tome da je dokazano da je apelant kao saučesnik počinio krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 142. stav 1. Krivičnog zakona SFRJ.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud primjećuje da je apelant, navođenjem da je Vrhovni sud „naprosto zanemario brojne iskaze koji idu u apelantovu korist, prihvaćajući samo dijelove iskaza za koje je smatrao da potvrđuju navode optužnice“, problematizirao i pitanje jednakosti u postupanju strana u predmetnom krivičnom postupku. Ovi navodi se, prema ocjeni Ustavnog suda, u konkretnom slučaju suštinski tiču same ocjene dokaza, koje pravo se u krivičnim postupcima ujedno nerijetko podudara s pravom na „jednakost oružja“ kao podrazumijevanim elementom pravičnog suđenja po članu 6. stav 1. Evropske konvencije. Pravo na „jednakost oružja“ nalaže da se svakoj strani pruži razumna (procesna) mogućnost da predoči svoj slučaj pod uslovima koji je ne dovode u suštinski nepovoljniji položaj u odnosu na drugu stranu.

Dovodeći navedene stavove u vezu s okolnostima konkretnog predmeta, Ustavni sud ima u vidu da je apelantu, odnosno njegovoj braniteljici u predmetnom krivičnom postupku bilo omogućeno da predlažu svoje svjedoke, kao i da ispituju svjedoke Kantonalnog tužilaštva i opovrgavaju njihove navode iz iskaza date kako u istrazi tako i na glavnom pretresu. Zbog toga, Ustavni sud smatra da apelant nije doveden u neravno prava položaj u odnosu na Kantonalno tužilaštvo i da mu stoga u predmetnom postupku nije povrijeđeno pravo na jednakost strana u postupku i pravo na odbranu u smislu člana 6. stav 3.d) Evropske konvencije.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3330/18 od 16. jula 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Prekršajni postupak

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz članka II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kada su, sagledavajući postupak u cjelini, redovni sudovi za pobijane odluke dali detaljna, jasna i argumentirana obrazloženja u pogledu izvedenih dokaza i njihove ocjene, te kada u okolnostima konkretnog slučaja nema ništa što bi uputilo na zaključak da prekršajni postupak koji je vođen protiv apelanta, sagledan u cjelini, nije bio pravičan.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža da u pobijanom prvostupanjskom rješenju nije izostala brižljiva i savjesna ocjena dokaza, kako onih koje je predložila nadležna Policijska uprava tako i onih koje je predložio apelant. Ustavni sud ističe da je prvostupanjski sud proveo dokazni postupak u kojem je saslušao svjedoke, izvršio uvid u materijalne dokaze, te da je cijenio svaki dokaz pojedinačno i u njihovoj međusobnoj svezi, te dao detaljne razloge za svoje zaključke, naročito u pogledu zaštitne mjere oduzimanja vozila. Kantonalni sud je zatim dao obrazloženje zašto apelantovi žalbeni navodi ne utječu na konačnu odluku koja se tiče apelantove odgovornosti za počinjeni prekršaj, pozivajući se pri tome na relevantne odredbe ZOSP-a (Zakon o osnovama sigurnosti prometa na cestama u Bosni i Hercegovini - „Službeni glasnik BiH“ br. 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10, 18/13, 8/17, 89/17 i 9/18) i ZOP-a (Zakonu o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine - „Službene novine FBiH“ broj 63/14). Ustavni sud, suprotno navodima apelacije, u obrazloženjima pobijanih odluka ne nalazi elemente proizvoljnosti. Stoga su neutemeljeni navodi da su pobijane odluke utemeljene na pogrešno utvrđenom činjeničnom stanju.

Redovni sudovi su jasno ukazali da predmetno vozilo treba oduzeti iz razloga opće sigurnosti, čuvanja života i zdravlja ljudi, kao i zbog toga što apelant svojim radnjama i upornim kršenjem propisa iz prometa stvara opasnost za sve druge sudionike u prometu, zbog čega su redovni sudovi, suprotno navodima apelacije, zaključili da je izricanje zaštitne mjere oduzimanja predmeta sasvim opravdana, zakonita i ispravna odluka. Pored toga, Ustavni sud zapaža da iz obrazloženja pobijanih odluka proizlazi da

vlasnik vozila, odnosno treća osoba nije uskraćen u svom pravu na naknadu štete od apelanta. Stoga, imajući u vidu činjenična utvrđenja, sadržaj relevantnih odredaba članaka ZOSP-a i ZOP-a, Ustavni sud dano obrazloženje redovnih sudova ne smatra proizvoljnim.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-740/20 od 8. jula 2021. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Imovinski odnosi bračnih partnera

Povrijeđeno je apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada se obrazloženje osporene odluke Kantonalnog suda kojim su prihvaćeni zaključci iz prvostepenog rješenja zasniva na proizvoljnoj primjeni odredaba kojima su regulisane obaveze izvršnog suda u izvršnom postupku i odredaba čl. 250, 251. i 252. Porodičnog zakona Federacije BiH kojima je regulisano pitanje imovinskih odnosa bračnih partnera, a koje u okolnostima konkretnog slučaja predstavljaju materijalnoppravne pretpostavke za provođenje izvršenja.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud najprije uočava da je odredbom člana 21. stav 3. ZIP-a (Zakon o izvršnom postupku - „Službene novine Federacije BiH“ br. 32/03, 52/03, 33/06, 39/06, 39/09, 29/11, 74/11, 35/12, 35/12, 46/16, 36/17, 55/18 i 25/20) propisano da se na materijalnoppravne pretpostavke i posljedice provedbe izvršnog postupka na odgovarajući način primjenjuju odredbe zakona kojima se uređuju stvarna prava, odnosno obligacioni odnosi. Takođe, Ustavni sud podsjeća da je odredbom člana 47. ZIP-a propisano da izvršenik može podnijeti prigovor zbog razloga koji sprječavaju izvršenje, a da je odredbom člana 48. stav (3) istog zakona propisano da će sud po prijemu odgovora na prigovor ili po isteku roka za odgovor, prema okolnostima slučaja, donijeti rješenje bez određivanja ročišta ili zakazati ročište za raspravu o prigovoru, nakon čega će donijeti odluku o prigovoru.

Dakle, iz sadržaja navedenih odredaba proizlazi da sud u izvršnom postupku odlučuje o postojanju materijalnopravnih pretpostavki za

provođenje izvršnog postupka, te da odlučujući o prigovoru - razmatra da li je riječ o razlozima koji sprječavaju izvršenje. S obzirom na to da iz činjenica predmeta proizlazi da je apelant smatrao da sporne nekretnine predstavljaju bračnu stečevinu, a što je izvršenica osporavala, Ustavni sud uočava da te okolnosti predstavljaju pitanja koji se tiču utvrđenja postoje li materijalnopravne pretpostavke za provođenje izvršnog postupka, odnosno postoje li razlozi koji sprječavaju izvršenje, što je nesumnjivo predmet odlučivanja izvršnog suda u izvršnom postupku. S obzirom na to, Ustavni sud zapaža da zaključak redovnih sudova da se u izvršnom postupku ne može utvrđivati je li sporna nekretnina bračna stečevina ili posebna imovina izvršeniceinog supruga - nema osnova u relevantnim zakonskim odredbama kojima je regulisan izvršni postupak. Zbog toga, Ustavni sud smatra da je takav zaključak proizvoljan.

Ustavni sud smatra da je u okolnostima konkretnog predmeta u kojima je izvršenje traženo na suvlasničkom dijelu koji pripada izvršeniceinom suprugu, bitno naglasiti da je u Odluci broj U-10/19 utvrđeno da odredbe člana 69. st. (3) i (4) ZIP-a kojima je propisana mogućnost prodaje cijele nekretnine radi namirenja duga koji ima jedan od suvlasnika - nisu kompatibilne sa članom II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i članom 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-7102/18 od 9.septembra 2020. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Disciplinska odgovornost tužioca

Nije povrijeđeno apelantovo pravo na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda budući da ništa ne ukazuje da je u predmetnom disciplinskom postupku prekršeno načelo ravnopravnosti stranaka na apelantovu štetu. Osim toga, disciplinski organi su u osporenim odlukama dali dovoljnu i jasnu ocjenu izvedenih dokaza i utvrđenog činjeničnog stanja, primjene materijalnog prava i zaključka o apelantovoj disciplinskoj odgovornosti, te su o svim ključnim pitanjima dali obrazloženje koje zadovoljava standard prava na obrazloženu odluku.

Iz obrazloženja:

U vezi s apelantovim navodima da osporene odluke nemaju razumno obrazloženje, Ustavni sud podsjeća da pravo na obrazloženu odluku predstavlja neodvojiv dio prava na pravično suđenje, koje obavezuje sudove da obrazlože svoje odluke zato što nedostatak dovoljnih i relevantnih razloga u sudskoj odluci može ukazivati, između ostalog, na arbitrarno sudsko odlučivanje. Međutim, to ne znači i obavezu sudova da detaljno odgovore na svaki argument koji stranke iznesu u postupku, odnosno u žalbama ili drugim odgovarajućim podnescima, već moraju odgovoriti na one argumente koji su ključni i odlučujući za donošenje odluke (vidi, npr. Evropski sud za ljudska prava, *Ajdarić protiv Hrvatske*, presuda od 13. decembra 2011. godine, aplikacija broj 20883/09, tačka 34. i Ustavni sud, npr. Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-2478/06 od 17. septembra 2008. godine, tačka 22, s daljnjim referencama, objavljena na www.ustavnisud.ba).

U konkretnom slučaju Ustavni sud zapaža da su disciplinske komisije u osporenim odlukama dale jasna i eksplicitna obrazloženja kako u pogledu utvrđenog činjeničnog stanja tako i primjene materijalnog prava i zaključka da je apelant, na način koji je detaljno opisan, počinio disciplinske prekršaje za koje je sankcionisan. Pri tome je eksplicitno obrazloženo zašto apelantovi navodi o specifičnosti tužilaštva kojim rukovodi ne mogu dovesti do drugačijeg zaključka u pogledu obavezne primjene Pravilnika o sistemu za automatsko upravljanje predmetima u tužilaštvima („Službeni glasnik BiH“ br. 04/16, 37/16, 84/16, 40/17, 34/18, 34/19, 1/21, 50/21 i 1/22), Zakona o zaštiti tajnih podataka („Službeni glasnik BiH“ br. 54/05 i 12/09) i zaključaka Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH.

Drugostepena komisija je takođe ispitala apelantove žalbene navode koje on ponavlja i u apelaciji, pa je dala jasne razloge zašto oni ne mogu dovesti do drugačijeg rješenja konkretne pravne stvari i zašto ne dovode u pitanje zaključak o apelantovoj disciplinskoj odgovornosti za navedene disciplinske prekršaje, osim što je imala drugačiji stav u pogledu izrečene disciplinske mjere. Konačno, Ustavni sud zapaža da je Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, u smislu člana 60. stav 6. Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću BiH („Službeni glasnik BiH“ br. 25/04, 93/05, 48/07 i 15/08), odluku Drugostepene komisije ispitalo samo u dijelu koji se odnosi na izrečenu disciplinsku mjeru, te je u tom dijelu odluku preinačilo prihvativši odlučenje i

razloge Prvostepene komisije u vezi s vrstom i visinom disciplinske mjere, za šta je u obrazloženju svoje odluke, takođe, dalo detaljne razloge.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4550/22 od 13. jula 2023. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Naknada nematerijalne štete

Nema povrede prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kada su Okružni sud i Vrhovni sud u osporenim odlukama dali jasno i argumentovano obrazloženje kada su preinačili prvostepenu presudu, odnosno kada su odbili apelantov tužbeni zahtjev za naknadu dijela nematerijalne i materijalne štete.

Iz obrazloženja:

Okružni sud i Vrhovni sud su odluku o naknadi nematerijalne štete preinačili uz obrazloženje da ovaj vid naknade štete predstavlja novčanu satisfakciju, a ne cijenu izgubljenog dobra, pri čemu su imali u vidu da je tužena apelantu po tom osnovu već isplatila dio štete. Okružni sud i Vrhovni sud su odbili apelantov tužbeni zahtjev za isplatu buduće nematerijalne štete zato što je na osnovu činjeničnog stanja nesporno utvrđeno da su štetne posljedice već nastupile, a da se buduća nematerijalna šteta dosuđuje ako je izvjesno da će posljedice štete nastati u budućnosti. U vezi s tim, Ustavni sud naglašava da je u teoriji i praksi prihvaćeno mišljenje da, za razliku od naknade buduće materijalne štete gdje je osnovni način ostvarenja te štete plaćanje novčane rente, kod naknade buduće nematerijalne štete osnovni način isplate štete je plaćanje jednokratnog iznosa. Ta razlika prvenstveno proizlazi iz odredbi ZOO-a (Zakon o obligacionim odnosima - „Službeni list SFRJ“ br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i „Službeni glasnik RS“ br. 17/93, 3/96, 39/03 i 74/04) koji ne predviđa eksplicitno plaćanje novčane rente kao načina naknade buduće nematerijalne štete, a zatim iz same prirode neimovinske štete koja proizlazi iz povrede prava ličnosti. Nematerijalna šteta koja će se u određenom obliku pojavljivati trajno tretira se kao jedna šteta, zbog čega se naknađuje u jednokratnom iznosu uzimajući u obzir trajanje štetnih posljedica do donošenja presude kao i onih koje će trajati u budućnosti.

To znači da bi se jednokratnim iznosom novčane naknade ostvarivala i naknada buduće nematerijalne štete koja još nije nastala, ali je izvjesno da će u budućnosti nastati. U vezi s navedenim, Ustavni sud podsjeća da je u svojoj praksi već rješavao isto ili slično činjenično i pravno pitanje, te da nije utvrdio kršenje prava na pravično suđenje ili imovinu (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti broj AP-4184/19 od 21. aprila 2021. godine, dostupna na www.ustavnisud.ba).

Nadalje, Okružni sud i Vrhovni sud su odluku o naknadi materijalne štete na ime nabavke medicinskih i ortopedskih pomagala preinačili zato što apelantu naknada ovog vida štete pripada u obimu u kojem je to utvrđeno nalazima vještaka, ali ne više od onog što je vještak utvrdio u svom nalazu. Prilikom odbijanja tužbenog zahtjeva za naknadu materijalne štete na ime nabavke medicinskog materijala i lijekova, Vrhovni sud je, primjenom pravila o teretu dokazivanja, zaključio da apelant nije dokazao postojanje i visinu materijalnih troškova koje je tražio. U konkretnom slučaju, Okružni sud i Vrhovni sud su odlučili primjenom odredbi člana 195. stav 1. i čl. 200. i 203. ZOO-a. Imajući sve ovo u vidu, Ustavni sud smatra da ništa ne ukazuje da sudovi nisu dali dovoljna i relevantna obrazloženja o svim ključnim činjeničnim i pravnim pitanjima, te da se ne može zaključiti da su obrazloženja iz osporenih odluka Okružnog suda i Vrhovnog suda proizvoljna ili „očigledno nerazumna“.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-171/21 od 19. septembra 2024. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Suđenje u razumnom roku

Postoji kršenje prava na pravično suđenje u odnosu na pravo na suđenje u razumnom roku, kao jednom od elemenata prava na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kada je postupak pred redovnim sudovima ukupno trajao 18 godina i četiri mjeseca, od čega pred Opštinskim sudom 12 godina i sedam mjeseci, te pred Kantonalnim sudom četiri godine, a ti sudovi nisu ponudili razloge koji bi mogli uticati na drugačiji zaključak Ustavnog suda.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud, slijedeći praksu Evropskog suda za ljudska prava, kontinuirano ističe da se dužina trajanja postupka mora ocijeniti u svjetlu okolnosti pojedinog predmeta vodeći računa o kriterijima uspostavljenim sudskom praksom Evropskog suda, a naročito o složenosti predmeta, ponašanju strana u postupku i nadležnog suda ili drugih javnih vlasti, te o značaju koji konkretna pravna stvar ima za apelanta (vidi, Evropski sud za ljudska prava, *Mikulić protiv Hrvatske*, aplikacija broj 53176/99 od 7. februara 2002. godine, Izvještaj broj 2002-I, stav 38).

U konkretnom slučaju Ustavni sud zapaža da je relevantan period od podnošenja tužbe (16. avgust 2002. godine) do donošenja presude Vrhovnog suda (4. decembar 2020. godine). Dakle, relevantan period koji će Ustavni sud ispitati u konkretnom slučaju je 18 godina i oko četiri mjeseca.

S obzirom na činjenična i pravna pitanja o kojim su u konkretnom slučaju trebali raspraviti sudovi, Ustavni sud smatra da se nije radilo o složenom postupku. Takođe, Ustavni sud smatra da ništa ne ukazuje da su apelanti svojim postupcima uticali na dužinu trajanja postupka.

Analizirajući postupanje redovnih sudova, Ustavni sud zapaža da je prvostepeni postupak pred Opštinskim sudom trajao 12 godina i sedam mjeseci, a da je postupak pred Kantonalnim sudom trajao četiri godine (računajući od donošenja prvostepene presude). Pri tome, Ustavni sud zapaža da ovi sudovi nisu naveli bilo kakve razloge kojima bi nastojali opravdati ovakvu dužinu postupka. Dalje, Ustavni sud uočava da je postupak pred Vrhovnim sudom trajao jednu godinu i devet mjeseci (računajući od dana donošenja drugostepene presude), što *per se* nije predugo, ali uzimajući u obzir postupak kao cjelinu, jeste doprinijelo ukupnom trajanju konkretnog postupka.

S obzirom na odluku u ovom predmetu, a imajući u vidu presude Evropskog suda protiv Bosne i Hercegovine, svoju dosadašnju praksu, ekonomske uslove u Bosni i Hercegovini (podaci dostupni na www.bhas.ba) i okolnosti konkretnog slučaja, te odredbe člana 74. Pravila Ustavnog suda, odnosno člana 41. Evropske konvencije, Ustavni sud smatra da u konkretnom slučaju na ime naknade nematerijalne štete zbog nedonošenja odluke u razumnom roku apelantima treba isplatiti ukupan iznos od 2.100,00 KM. Ovu naknadu je dužna platiti Vlada Kantona Sarajevo u roku od tri mjeseca od dana dostavljanja ove odluke uz obavezu da, nakon isteka ovog roka, apelantima

plati zakonsku zateznu kamatu na eventualno neisplaćeni iznos ili dio iznosa naknade određene ovom odlukom. Ova odluka Ustavnog suda u dijelu koji se odnosi na naknadu nematerijalne štete - predstavlja izvršnu ispravu.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-487/21 od 5. oktobra 2022. godine)*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE I PRAVA NA PORODIČNI ŽIVOT

Briga o malodobnom djetetu

Nema povrede prava na poštovanje porodičnog života iz člana II/3.f) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda jer je miješanje javnih vlasti u apelantino pravo na porodični život zasnovano na zakonu i neophodno u demokratskom društvu u svrhu postizanja zakonitog cilja. Pri tome, nije narušen ni princip proporcionalnosti između apelantčinog prava i zakonitog cilja kojem se teži, jer je sud osporeno rješenje donio na temelju relevantnih odredaba i standarda propisanih ovom konvencijom.

Iz obrazloženja:

Prilikom razmatranja da li je povrijeđen član 8. Evropske konvencije, Ustavni sud prvenstveno mora utvrditi da li veza apelantice i mladb. djeteta predstavlja „porodični život“, u smislu značenja člana 8. stav 1. Evropske konvencije, a zatim da li osporena presuda Kantonalnog suda, kao konačna odluka u predmetnom postupku, predstavlja „miješanje“ javnih vlasti u poštovanje tog apelantčinog prava. U vezi s tim, Ustavni sud ukazuje na to da je nesporno da se veza tužitelja i njegovog mladb. djeteta ubraja u domen porodičnog života. Takođe, Ustavni sud smatra da je nesumnjivo da se osporenim odlukom Kantonalnog suda umiješalo u apelantino pravo na poštovanje porodičnog života, jer je tom presudom, u konačnici, održana na snazi prvostepena presuda od 3. februara 2021. godine kojom je apelantici naloženo da u roku od osam dana vrati mladb. dijete u mjesto posljednjeg prebivališta u Kraljevini Švedskoj, što predstavlja miješanje sudova u pravo na porodični život.

Zbog toga je neophodno ispitati da li je miješanje u pravo bilo opravdano, tj. u skladu sa odredbama stava 2. člana 8. Evropske konvencije. Da bi ovakvo miješanje bilo opravdano, ono mora: (a) biti predviđeno zakonom,

(b) imati legitiman cilj od javnog ili opšteg interesa i (c) biti u skladu sa principom proporcionalnosti u demokratskom društvu.

Ustavni sud će, stoga, u smislu garancija koje pruža član 8. Evropske konvencije, prvenstveno ispitati da li su sudovi u okolnostima konkretnog predmeta postupali proizvoljno, odnosno da li je miješanje sudova bilo „predviđeno zakonom“. Ustavni sud smatra da je osporena odluka Kantonalnog suda, kojom je apelantici naloženo da preda mlđb. dijete tužitelju u mjesto posljednjeg prebivališta djeteta, utemeljena na odredbama čl. 12. i 13. Konvencije sa čijim je sadržajem apelantica nesporno upoznata. Stoga, Ustavni sud zaključuje da je u okolnostima konkretnog slučaja miješanje u apelanticino pravo, u smislu standarda Evropskog suda, bilo zakonito, jer Konvencija nesumnjivo predviđa, u slučaju ispunjenja propisanih uslova, mogućnost da se javne vlasti miješaju u pravo na porodični život na način na koji je to učinjeno u konkretnom slučaju.

Ustavni sud smatra da se (u slučaju nezakonitog zadržavanja djeteta jednog od roditelja) odlukom suda utvrđuje da li su ispunjeni uslovi da dijete bude vraćeno u mjesto posljednjeg prebivališta pri čemu je sud dužan po službenoj dužnosti paziti na okolnosti pod kojim se mlđb. dijete vraća. Razlog je što mlđb. djeca spadaju u kategoriju lica koja uživaju posebnu zaštitu u svim modernim pravnim sistemima, što nesumnjivo predstavlja „legitiman cilj u javnom ili opštem interesu“, odnosno neophodnu mjeru u demokratskom društvu u interesu zaštite prava i sloboda drugih, u smislu člana 8. stav 2. Evropske konvencije.

Iz navedenog proizlazi da je osporena presuda donesena u skladu sa odredbama člana 8. stav 2. Evropske konvencije, što u konkretnom slučaju znači da je osporeno rješenje doneseno radi zaštite prava i sloboda malodobnog djeteta. Pri tome, Ustavni sud smatra da je potrebno naglasiti činjenicu da donošenjem osporene presude apelantici ne prestaju roditeljske obaveze i dužnosti koje ima prema svom mlđb. djetetu. Prema tome, Ustavni sud smatra da osporenim presudom apelantici nije stavljen pretjeran teret, budući da interes malodobnog djeteta, koje je posebno zaštićeno odredbama Konvencije i čime se Kantonalni sud u predmetnom postupku rukovodio prilikom donošenja osporene presude, preteže nad apelanticinim interesom, u smislu da se vrati nezakonito oduzeto mlđb. dijete u mjesto posljednjeg prebivališta. Ustavni sud, takođe, ukazuje da se u ovakvim predmetima prikladnost mjere koju je donio nadležni sud ocjenjuje u odnosu na brzinu njenog izvršenja, budući da zahtijeva hitno postupanje, jer protek vremena i

promjena okolnosti mogu imati nepopravljive posljedice na odnos između mladb. djeteta i oca kome je dijete vraćeno u mjesto posljednjeg prebivališta.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-1805/21 od 8. septembra 2021. godine)*

PRAVO NA DJELOTVORAN PRAVNI LIJEK U VEZI S PRAVOM NA PRAVIČNO SUĐENJE

Dozvoljenost revizije

Prekršeno je apelantkinjino pravo na djelotvoran pravni lijek iz člana 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u vezi s pravom na pristup sudu iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. ove konvencije u situaciji kada je Vrhovni sud odbacio apelantkinjinu reviziju proizvoljnom primjenom odredbi Zakona o parničnom postupku.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud podsjeća da član 13. Evropske konvencije svakom licu garantuje pravo na djelotvoran pravni lijek u okviru nacionalnog pravnog poretka protiv povreda prava priznatih Evropskom konvencijom (vidi Evropski sud za ljudska prava, *Tagayeva i ostali protiv Rusije*, presuda od 13. aprila 2017. godine, predstavka broj 26562/07 i dr., tačka 618). Pravo na djelotvoran pravni lijek je akcesorno pravo, ali i autonomno procesno pravo. Akcesornost tog prava znači da na njegovu povredu može da se poziva samo u okviru i u vezi s povredom nekog drugog prava priznatog Evropskom konvencijom (vidi Evropski sud, *Zavoloka protiv Letonije*, predstavka broj 58447/00, presuda od 7. jula 2009. godine, tačka 35). S druge strane, njegova autonomnost znači da primjena ove odredbe ne pretpostavlja nužno da je prethodno počinjena povreda kakvog drugog supstancijalnog prava iz Evropske konvencije (vidi Evropski sud, *Ratushna protiv Ukrajine*, predstavka broj 17318/06, presuda od 2. decembra 2010. godine, tačka 85). Efikasnost pravnog lijeka podrazumijeva i mogućnost da se njime otkloni povreda prava kao i da žrtva povrede dobije određenu satisfakciju za pretrpljenu povredu (ibid., *Tagayeva i ostali protiv Rusije*, tačka 618).

U konkretnom slučaju Ustavni sud uočava da je osporenim rješenjem Vrhovnog suda odbačena kao nedozvoljena revizija koju je apelantkinja

podnijela lično. U vezi s tim, Ustavni sud uočava da je Vrhovni sud kao razloge za odbacivanje apelantkinjine revizije naveo primjenu odredbe člana 301.b) ZPP-a (Zakon o parničnom postupku - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08, 45/09, 49/09, 61/13 i 109/21 i 27/04). S obzirom na to, Vrhovni sud je zaključio da apelantkinja ne ispunjava propisane uslove budući da je, kako je obrazložio, apelantkinja „prema stanju spisa predmeta po struci diplomirani ekonomista“.

Međutim, Ustavni sud zapaža da iz dostavljene dokumentacije neosporno proizlazi da je apelantkinja uz reviziju dostavila dokaze da ispunjava uslove iz navedene zakonske odredbe. Imajući u vidu stavove Evropskog suda, Ustavni sud smatra da je revizija, na način kako je propisana ZPP-om, efektivan pravni lijek jer Vrhovni sud ima mogućnost da meritorno odluči kada su za to ispunjeni uslovi. Jedan od tih uslova je i stranačka sposobnost revidenta, kako je to već navedeno.

U vezi s tim, Osnovni sud je na zahtjev Ustavnog suda od 17. maja 2023. godine dostavio reviziju koju je apelantkinja putem tog suda dostavila Vrhovnom sudu iz koje jasno proizlazi da je apelantkinja u prilogu revizije dostavila i uvjerenje o položenom pravosudnom ispitu od 21. aprila 2011. godine. Ustavni sud stoga smatra da je Vrhovni sud u datim okolnostima apelantkinjinog slučaja proizvoljno primijenio odredbe člana 247. stav (2) i člana 301.b) ZPP-a kada je odbacio apelantkinjinu reviziju zaključivši da nisu ispunjeni uslovi iz navedenih odredbi, odnosno da apelantkinja nema položen pravosudni ispit. Imajući to u vidu, Ustavni sud smatra da je na taj način Vrhovni sud učinio nedjelotvornom reviziju koja je inače djelotvoran pravni lijek i to zato što je i time apelantkinji proizvoljno onemogućio pristup tom pravnom lijeku.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, b
roj AP-2203/21 od 14. novembra 2024. godine)*

ZABRANA DISKRIMINACIJE

Nema kršenja člana II/4. Ustav Bosne i Hercegovine i člana 14. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u vezi s pravom na pravično suđenje iz člana II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 6. stav 1. ove konvencije kada apelant, osim navoda o povredi ovog prava, nije ponudio argumente i razloge koji bi ukazivali na vjerovatnoću da je drugačije tretiran u odnosu na druga lica u identičnoj situaciji.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud zapaža i da apelant smatra da je u konkretnom slučaju došlo do kršenja člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i člana 14. Evropske konvencije. U vezi s tim, Ustavni sud primjećuje da se apelant nije izjasnio u vezi s kojim pravom smatra da je diskriminisan, ali da iz navoda apelacije proizlazi da smatra da je diskriminisan u odnosu na pravo na pravično suđenje. S obzirom na to da iz dostavljene dokumentacije proizlazi da apelant, osim ovog navoda, ni u predmetnoj apelaciji nije ponudio bilo kakve argumente i razloge koji bi ukazivali na vjerovatnoću da je u konkretnoj činjeničnoj situaciji i osporenim odlukama drugačije tretiran u odnosu na druga lica u identičnoj situaciji, niti tako nešto proizlazi iz činjenica predmeta, Ustavni sud smatra neosnovanim navode o povredi prava na nediskriminaciju iz člana 14. Evropske konvencije u vezi s pravom na pravično suđenje. Takođe, s obzirom na to da principe koji se odnose na zabranu diskriminacije iz člana 14. Evropske konvencije i člana 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju treba tumačiti na isti način, Ustavni sud smatra da u okolnostima konkretnog slučaja nema ništa što bi ukazivalo da je apelant drugačije tretiran u odnosu na druga lica u uživanju prava utvrđenih zakonom.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-3502/20 od 11. maja 2022. godine)*

PRAVO NA IMOVINU

Namirenja tražitelja izvršenja

Povrijeđeno je apelantovo pravo na imovinu iz članka II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda jer redovni sudovi nisu primijenili pravno obvezujući stav Ustavnog suda, te su i u ponovnom postupku propustili spriječiti zlouporabu prava na apelantovu štetu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud primjećuje da redovni sudovi uopće nisu raspravili pitanje namirenja tražitelja izvršenja na koje je Ustavni sud ukazao u svojoj odluci. Osim toga, redovni sudovi ne samo da nisu otklonili zlouporabu prava na koju je Ustavni sud ukazao u svojoj odluci, već su, prihvatajući prigovore koje je

tražitelj izvršenja isticao na svoju štetu, propustili spriječiti njegovu zlouporabu prava. Naime, u nedostatku sudske odluke o namirenju/dosudi, koja je ukinuta odlukom Ustavnog suda, a u ponovnom postupku u tri navrata odlukama Kantonalnog suda, jedino se može zaključiti da apelantov dug prema tražitelju izvršenja egzistira u cijelosti, a da su njegove založene stvari procijenjene vrijednosti od 1.556.750,00 KM prodane trećoj osobi za 100,00 KM.

Dalje, Ustavni sud primjećuje da apelant ukazuje na to da je registracija zaloga istekla usljed činjenice da je postupak trajao dulje jer su sudovi donijeli nezakonite odluke. U svezi s tim, Ustavni sud podsjeća da je u svojoj praksi razmatrao pitanje odgovornosti za štetu koja je nastala stranci u izvršnom postupku zbog propusta suda da postupak vodi efikasno i okonča u razumnom roku (vidi Ustavni sud, Odluka o dopustivosti i meritumu broj AP-4209/10 od 28. ožujka 2014. godine, dostupna na www.ustavnisud.ba). Naime, u tom predmetu redovni sudovi su odbili tužbeni zahtjev kojim je apelant u tom postupku tražio da mu osnivač suda, uslijed čije neažurnosti je onemogućen naplatiti svoje potraživanje u izvršnom postupku, nadoknadi štetu u visini tog potraživanja. Ustavni sud je ukinuo te odluke redovnih sudova, te je afirmirao stav da za naknadu štete u takvoj situaciji nije neophodna samo gruba nepažnja ili namjera, već je dovoljno da postoji i nepažnja. Ustavni sud smatra da se stav o obvezi postupanja suda s dužnom pažnjom može *mutatis mutandis* primijeniti i na konkretnu situaciju.

Sumirajući navedeno, Ustavni sud ukazuje da su sudovi prilikom donošenja osporenih odluka bili dužni uzeti u obzir specifični kontekst konkretnog predmeta, a ne samo formalistički primijeniti procesna pravila. Naime, pretjerano formalističko i usko tumačenje ne može u pojedinim slučajevima biti kompatibilno s načelima Europske konvencije jer može isključiti potpuno razmatranje utemeljenosti navoda, što u konačnom ne služi ciljevima pravne sigurnosti ili odgovarajućoj provedbi postupka (vidi, *mutatis mutandis*, Europski sud za ljudska prava, *Maširević protiv Srbije*, predstavka broj 30671/08, presuda od 11. veljače 2014. godine, točka 51.).

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-2212/21 od 28. septembra 2023. godine)*

PRAVO NA IMOVINU

Vlasništvo na nekretninama

Nema kršenja prava na pravično suđenje iz članka II/3.e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 1. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kada su redovni sudovi i organi uprave za svoje odluke kojima je u konačnici odbijen apelantičin zahtjev za uspostavu ranijeg vlasničkopravnog odnosa na predmetnim nekretninama - dali dovoljno jasna i argumentirana obrazloženja iz kojih ne proizlazi proizvoljnost u primjeni relevantnih propisa, odnosno odredaba članka 44. Zakona o građevinskom zemljištu na apelantičinu štetu.

Iz obrazloženja:

Ustavni sud ukazuje da je osporenom odlukom Vrhovnog suda, kao i nižestupanjskim odlukama Okružnog suda i drugostupanjskog organa uprave u biti potvrđena odluka prvostupanjskog organa uprave kojim je odbijen kao neutemeljen apelantičin zahtjev za uspostavu ranijeg vlasničkopravnog odnosa na predmetnim nekretninama. Ustavni sud zapaža da su Vrhovni sud, Okružni sud i organi uprave u tim odlukama dovoljno jasno i argumentirano obrazložili zaključak da u konkretnom slučaju nisu kumulativno ispunjeni uvjeti iz odredbe članka 44. ZGZ-a (Zakon o građevinskom zemljištu Republike Srpske - „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 112/06 i 38/11). Razlog je da se predmetno zemljište ne nalazi u režimu društvenog, odnosno državnog vlasništva, budući da je na tom zemljištu već uspostavljeno pravo vlasništva u korist „Nova real estate“, čija se pravilnost upisa (s obzirom na pravomoćne odluke sudova donesene u parničnom postupku i odluke u ranijem pravomoćno okončanom upravnom postupku i postupku upravnog spora radi uspostave ranijeg vlasničkopravnog odnosa na predmetnim nekretninama) nije mogla preispitivati u konkretnom postupku u kojem su donesene osporene odluke. Dovodeći u svezu sadržaj odredbi članka 44. ZGZ-a sa obrazloženjem osporene i nižestupanjskih odluka, Ustavni sud ne nalazi elemente proizvoljnosti u primjeni navedene zakonske odredbe u okolnostima konkretnog slučaja.

Ustavni sud zapaža da se u konkretnom slučaju ne mogu prihvatiti apelantičini navodi o proizvoljnosti u primjeni materijalnog prava, posebno zato što apelantica, osim ponavljanja navoda koje je isticala u pravnim lijekova

koje je podnosila protiv nižestupanjskih odluka, a koje su drugostupanjski organ uprave i redovni sudovi razmotrili i dali razloge zašto oni ne mogu dovesti do drugačijeg rješenja konkretne pravne stvari - nije ponudila relevantnu argumentaciju. Naime, Ustavni sud zapaža da je Vrhovni sud razmotrio apelantičine navode kakve ponavlja u apelaciji, da je u sličnim činjeničnim i pravnim situacijama donosio različite odluke i da je konstatirao da se ne radi o identičnim situacijama.

Dovodeći u svezu sadržaj obrazloženja osporene presude sa sadržajem navedenih odluka Vrhovnog suda koje je apelantica dostavila uz apelaciju, Ustavni sud ne nalazi proizvoljnost u zaključku Vrhovnog suda, niti elemente povrede načela pravne sigurnosti. Naime, iz tih presuda ne proizlazi da se radilo o istim činjeničnim i pravnim situacijama s obzirom na to da iz navedenih presuda proizlazi da su predmet zahtjeva za uspostavu ranijeg vlasničkog pravnog odnosa u tim slučajevima bile nekretnine koje su u vrijeme donošenja tih odluka bile upisane u zemljišne knjige kao društveno vlasništvo.

*(Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine,
broj AP-4236/20 od 22. lipnja 2022. godine)*

EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

sudska praksa

Pripremio: **Harun Išerić***

Novi pregled novosti iz prakse Evropskog suda za ljudska prava (Sud) obuhvatit će presude i odluke donesene od 18. februara do 13. aprila 2025. godine, a povodom navoda o kršenju Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Konvencija). Ovaj pregled sadrži samo osnovne informacije o stavovima Suda u predmetima koji su zadobili pažnju stručne i šire javnosti, dok su odluke u cjelini dostupne na web stranici Suda.¹

U spomenutom periodu Sud nije donio niti jednu presudu ili odluku u predmetu protiv BiH. Uprkos činjenici da je u decembru 2021. godine istekao mandat bh. sudiji Farisu Vehaboviću, Predsjedništvo BiH, nakon dva poništena konkursa i provođenja trećeg u okviru kojeg su jedino zaprimljene prijave kandidata, još uvijek nije predložilo troje kandidata za ovu funkciju, pa sudija Vehabović već četvrtu godinu zaredom obnaša funkciju van svog mandata.

PRAVO NA ŽIVOT

Propust vlasti da osigura potreban nivo zaštite kako bi se spriječio rizik po život

U predmetu *Fraisse i drugi protiv Francuske* (aplikacije br. 22525/21 i 47626/21) Sud je jednoglasno zaključio da je bilo kršenje prava iz člana 2. Konvencije, u njegovom materijalnom aspektu, a da nije došlo do kršenja člana 2. u njegovom procesnom aspektu. Rémi Fraisse, dvadesetjednogodišnji student, poginuo je u noći između 25. i 26. oktobra 2014. godine od posljedica eksplozije oružja za raspršivanje, odnosno potresne granate OF-F1 koju je ispalio štabni narednik J. u kontekstu operacije za provođenje zakona na gradilištu Sivens (u općini Lisle-sur-Tarn), tokom nasilnih sukoba između demonstranata koji su se protivili izgradnji brane i mobilnih žandarmerijskih

* Viši asistent na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu,
h.iseric@pfsa.unsa.ba

¹ Odluke i presude Suda su dostupne na web stranici: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22JUDGMENTS%22,%22DECISIONS%22]}).

snaga. Što se tiče ispunjavanja pozitivnih obaveza države prema članu 2. Konvencije, Sud je prvo istakao da nije njegov zadatak da odlučuje o individualnoj odgovornosti i da je imao na umu poteškoće s kojima se suočavaju organi za provođenje zakona kada su suočeni sa nasilnim djelima. Sud je zaključio da zbog nedostataka u zakonskom i administrativnom okviru koji je bio na snazi u to vrijeme i nedostataka u nadzoru pripreme i izvođenja spornih operacija, nije bio zagarantovan potreban nivo zaštite u slučaju upotrebe potencijalno smrtonosne sile. Stoga je, u konkretnim okolnostima slučaja, došlo je do povrede člana 2. u njegovom materijalnom aspektu. Što se tiče proceduralnog aspekta člana 2., Sud je smatrao da postupak u cjelini nije bio problematičan zbog nedostatka nezavisnosti ili nepristrasnosti. Nakon dvije istrage koje su sprovedli pravosudni organi i detaljno ispitivanje, nakon datih događaja, zakonodavnih, regulatornih, organizacionih i operativnih nedostataka, za koje se, međutim, nije utvrdilo da su za posljedicu imali konstitutivne radnje ili ponašanje za krivična djela, izvršene su bitne promjene u zakonskom i administrativnom okviru za uklanjanje identifikovanih nedostataka. Zaključeno je da domaći organi nisu propustili da ispune svoju proceduralnu obavezu prema članu 2. Konvencije i to da sprovedu efikasnu istragu koja je mogla dovesti do utvrđivanja činjenica i utvrđivanja da li je upotreba sile bila opravdana u okolnostima slučaja. Stoga nije došlo do povrede prava iz člana 2. Konvencije, u njegovom procesnom aspektu.

Istraga o navodnom uzroku smrti u vezi s radom (od izloženosti otrovnim supstancama)

U predmetu *Laterza i D'Errico protiv Italije* (aplikacija br. 30336/22) Sud je jednoglasno zaključio da je došlo do kršenja prava iz člana 2. Konvencije. Predmet se odnosio na odluku o obustavljanju krivičnog postupka, kojeg su pokrenuli aplikanti zbog smrti njihovog rođaka od tumora pluća, koji je, kako su tvrdili, uzrokovan njegovim izlaganjem toksičnim supstancama na radnom mjestu. Sud je posebno utvrdio da je, uzimajući u obzir relevantnu domaću sudsku praksu i činjenicu da radni angažman kao izvor aplikantovog stanja nije isključen na samom početku, prvostepeni sud mogao naložiti daljnje istražne radnje kako bi se utvrdilo postojanje moguće uzročne veze između izloženosti štetnim supstancama i bolesti preminule osobe, s ciljem da se identifikuju oni koji su odgovorni za kršenje bilo kakve sigurnosne mjere. Slijedilo je da domaći sudovi nisu uložili dovoljno napora da utvrde činjenice

slučaja, te da odluka o zatvaranju istrage nije bila pravilno obrazložena. Istraga stoga nije bila efikasna.

Pozitivna obaveza države da zaštiti život žene od nasilja koje joj je nanio njen partner

U presudi Suda u predmetu *N.D. protiv Švicarske* (aplikacija br. 56114/18), većinom glasova je utvrđeno da je došlo do kršenja prava iz člana 2. Konvencije. Slučaj se odnosio na nasilje koje je pretrpjela žena od strane svog partnera, dok ona nije bila svjesna opasnosti koju on predstavlja ili činjenice da ima krivični dosije. Aplikantica je kidnapovana iz svog doma 2007. godine, nakon što je obavijestila svog partnera o prestanku njihovog odnosa. On ju je potom nezakonito zatvorio, u periodu od 11 sati, tokom kojeg je bila podvrgnuta silovanju i zlostavljanju. Aplikantica se žalila da su švicarske vlasti propustile da preduzmu neophodne mjere za zaštitu njenog života. Sud je prvo primijetio da su različiti domaći organi uključeni u slučaj bili upoznati s aplikanticinim odnosom s njenim partnerom; s njegovom historijom kao i sa stvarnom i neposrednom opasnošću koju bi on mogao predstavljati. Jedan policajac je pokušao na vlastitu inicijativu obavijestiti aplikanticu o opasnosti situacije u kojoj se nalazila, temeljem informacijama o kojima je imao saznanja i uvažavajući zakonska ograničenja kojima je bio vezan. Nakon takvog obavještenja, aplikantica nije uložila pritužbu niti zatražila pomoć od policije, što se može objasniti činjenicom da nije bila u potpunosti svjesna opasnosti kojoj je bila izložena u to vrijeme. S obzirom na ranjivost aplikantice, koja nije znala za činjenice u posjedu različitih organa, Sud je zaključio da je ovu neravnotežu u informacijama datim aplikantici, trebalo uravnotežiti povećanom budnosti s njihove strane, što je trebalo dovesti do temeljne i ažurne procjene ozbiljnosti rizika kojem je bila izložena. Sud je utvrdio da različiti nacionalni organi uključeni u slučaj nisu učinili sve što su mogli i što se od njih moglo razumno očekivati, da otklone stvarni i neposredni rizik po život aplikantice kojeg su bili ili su trebali biti svjesni. Dok je Sud pohvalio spontanost policijske inicijative, istaknuto je, između ostalog, da nije bilo adekvatne procjene rizika po život aplikantice niti operativnih mjera koje su mogle imati realnu šansu da promijene tok događaja ili da ublaže nastalu štetu. S obzirom na nedostatak dovoljne koordinacije između različitih službi i nedostataka u domaćem pravu koji je bio na snazi u to vrijeme, vlasti nisu ispoštovale svoju pozitivnu obavezu da zaštite život aplikantice.

Nemar države u sukobima između pristalica i protivnika Majdana u Odesi, u maju 2014. godine

Presuda u predmetu *Vyacheslavova i drugi protiv Ukrajine* (aplikacije br. 39553/16 i šest drugih) odnosi se na nasilne sukobe između pristalica i protivnika Majdana i požar u zgradi sindikata u Odesi 2. maja 2014. godine, koji je rezultirao sa teškim žrtvama. Sedam aplikacija Sudu je podnijelo ukupno 28 osoba. Dvadeset i pet aplikanata je izgubilo svoje najbliže rođaka – bilo u sukobima ili usljed požara – dok su tri aplikanta preživjeli požar, sa raznim povredama. Među rođacima aplikanata koji su tog dana izgubili život, bili su pristalice i protivnici Majdana i, eventualno, obični prolaznici. Poštujući izbor aplikanata, koji su preferirali da se ne spominju njihovi politički stavovi ili njihovih rođaka, Sud je u presudi samo naveo političke stavove dotične osobe kada je to bilo bitno za utvrđivanje i razumijevanje događaja ili gdje su, u svakom slučaju, sami aplikanti objavili tu informaciju. U ovom slučaju, Sud je jednoglasno zaključio da je došlo do kršenja prava iz člana 2. Kovencije, zbog propusta nadležnih organa da učine sve što se razumno moglo očekivati od njih da spriječe nasilje u Odesi 2. maja 2014. godine; da zaustave nasilje nakon njegovog izbijanja; da osiguraju pravovremeno mjere spašavanja osoba zarobljenih u požaru, te da pokrenu i sprovedu efikasnu istraga o ovim događajima. Također je utvrđeno kršenje prava iz člana 8. Konvencije u odnosu na jednu aplikanticu (aplikanta br. 39553/16) u vezi sa odlaganjem predaje tijela njenog oca za sahranu.

ZABRANA MUČENJA, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA

Postupanje prema ženi s intelektualnim invaliditetom i njenim navodima o radnoj eksploataciji i seksualnom zlostavljanju nakon što je izbačena iz sistema državnog staranja

Slučaj *I.C. protiv Republike Moldavije* (aplikacija br. 36436/22) ticao se žene sa intelektualnim invaliditetom i njenih navoda da je bila prisiljena da radi besplatno, i da je bila seksualno zlostavljana nakon što je 2013. godine uklonjena iz sistema državnog staranja (postupak deinstitutionalizacije) i počela da živi na farmi. Sa farme je pobjegla nakon pet godina i uz pomoć nevladine organizacije podnijela prijavu policiji protiv bračnog para koji je posjedovao farmu. Postupak koji je uslijedio je rezultirao sa oslobađanjem bračnog para od krivične optužbe. Sud je jednoglasno zaključio da je došlo do

kršenja prava iz člana 3., člana 8. i člana 14. Konvencije. Sud je primijetio da u Republici Moldaviji postoje zakoni koji zabranjuju trgovinu ljudima, ropstvo i prisilni rad i kriminaliziraju seksualno nasilje. Dok je krivični zakon bio adekvatan, pravni i administrativni okvir koji se odnosio na uklanjanje iz sistema državne brige lica sa intelektualnim smetnja je imao manjkavosti, posebno zbog nedostatka usluga podrške i praćenja lica koje napušta sistem javne brige. U aplikanticinom slučaju to je dovelo do propusta vlasti da preduzme mjere zaštite i/ili da provedu adekvatnu istragu njenih navoda, koji se odnose na radnu eksploatacije ili silovanja. Sud je utvrdio da su vlasti imale diskriminatorski odnos prema aplikantici jer je ona žena s intelektualnim invaliditetom. Javne vlasti naročito nisu uzeli u obzir preklapanje elemenata njene ranjivosti, propustivši joj pružiti mogućnost da dobije pravdu, uprkos njenim eksplicitnim i koherentnim pritužbama.

Nedostaci u istrazi o navodnom grupnom silovanju praćeni predrasudama o rodnim stereotipima i stavovima okrivljavanja žrtava

U predmetu *X protiv Kipra* (aplikacija br. 40733/22) Sud je zaključio da je došlo do kršenja prava iz člana 3. i člana 8. Konvencije. Aplikantica, X, mlada Britanka, navodi da ju je grupno silovalo nekoliko izraelskih državljana kada je boravila u Ayia Napi, na Kipru, u julu 2019. godine. Slučaj se odnosio na istragu koja je uslijedila od strane nacionalne vlasti. Nakon 10 dana i dugotrajnog ispitivanja koje je trajalo do kasno u noć, X je na kraju povukla svoje navode. Odmah je procesuirana zbog kršenja javnog reda i mira i oglašena krivom u prvom stepenu. Međutim, ona je oslobođena po žalbi pred Vrhovnim sudom Kipra, temeljem različitih propusta u istražnom procesu zbog njenih navoda o silovanju. Identificirajući niz propusta u istrazi, Sud je utvrdio, ne izražavajući mišljenje o krivici osumnjičenih, da je u svjetlu brojnih uočenih nedostataka odgovor istražnih i tužilačkih organa na X-ove navode o silovanju, nije ispunio zahtjev pozitivne obaveze države, da primjenjuje relevantne krivične odredbe u praksi, kroz efikasnu istragu i krivično gonjenje. Štaviše, činilo se da je vjerodostojnost X-ovih navoda procijenjena kroz rodne stereotipe, predrasude i stavove okrivljavanja žrtava za silovanje.

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE

Sumnja u nezavisnost i nepristrasnost Vrhovnog upravnog suda u postupku za naknadu štete koji je pokrenut protiv datog suda

U predmetu *Doynov protiv Bugarske* (aplikacija br. 27455/22) Sud je jednoglasno zaključio da nije došlo do povrede prava iz člana 6. stava 1. Konvencije. Predmet se ticao navoda da Vrhovni upravni sud nije imao kvalitet nezavisnosti i nepristrasnosti kada je odlučivao o tužbi za naknadu štete, pokrenutoj protiv istog suda, zbog ozbiljnog kršenja prava Evropske unije. Sud je primijetio da, kada je od domaćeg suda zahtijevano da ispita tužbu za naknadu štete koja je podnesena protiv njega, član 7. domaćeg propisa – Zakona o odgovornosti države – donesenog nakon presude Suda u predmetu *Mihalkov protiv Bugarske* (aplikacija br. 67719/01), izričito predviđa da se predmetni sud odrekne nadležnosti, s izuzetkom dva vrhovna suda. Konstatujući također da je aplikant koristio pravne lijekove predviđene domaćim zakonom i da je u svakoj prilici dobio obrazložen odgovor na svoje argumente, Sud je utvrdio da način na koji su ispitani njegovi navodi o kršenju prava na nezavisni i nepristrasni sud, nije nespojiv sa članom 6. Konvencije. U vezi sa bojaznima aplikanta da sudije nisu bile nepristrasne, s obzirom na njihovu profesionalnu povezanost sa Vrhovnim upravnim sudom, koji je bio tuženi u aplikantovoj tužbi, Sud je konstatovao da sudije koje su odlučivale o aplikantovoj tužbi nisu iste kao one koje su potvrdile odluku o njegovom pritvoru, kada aplikant tvrdi da je došlo do kršenja prava Evropske unije. Sud je primijetio da je status sudija u Bugarskoj regulisan Ustavom i zakonom, koji sadrži brojne garancije za osiguranje njihove nezavisnosti, i da je Vrhovni sudski savijet, nezavisno tijelo, odgovorno za pravosudnu samoupravu. Shodno tome, čini se da nije postojala bilo kakva hijerarhijska ili finansijska veza između sudija koje su ispitivale aplikantovu tužbu i Vrhovnog upravnog suda (koji je, kao pravna osoba, bila stranka u postupku), a što bi moglo dovesti u pitanje njihovu nepristrasnost. Nadalje, nije izgledalo da je izricanje novčane kazne od strane Vrhovnog upravnog suda vjerovatno moglo imati bilo kakav uticaj na budžet tog suda, a time i na naknade sudijama, njihovim uslovima rada ili funkcionisanja.

PRAVO NA PRIVATNI I PORODIČNI ŽIVOT, DOM I PREPISKU

Prijenos podataka prikupljenih prisluškivanjem telefona konkurencijskom tijelu

Slučaj *Ships Waste Oil Collector B.V. i drugi protiv Holandije* (aplikacije br. 2799/16, 2800/16, 3124/16 i 3205/16) ticao se prenošenja “usputno” i zakonito pribavljenih podataka u krivičnim istragama, putem telefonskog prisluškivanja, drugom organu – za provedbu konkurencijskih zakona - koji je

koristio te podatke, u skladu sa zakonom, u nepovezanim administrativnim istragama o umiješanosti aplikanata u namiještanje cijena.

Veliko vijeće nije utvrdio povredu prava iz člana 8. i člana 13. Konvencije. Sud je posebno utvrdio da su prijenosi podataka bili zakoniti; da su proceduralne garancije koje pruža domaći zakon bile dovoljne; da su holandski sudovi na adekvatan način izbalansirali interese aplikanata i interese države, te da su prijenosi podataka bili neophodni za provođenje zakona o konkurenciji. Holandija je stoga postupila u okviru svog polja diskrecione ocjene.

Korištenje parlamentarne privilegije radi otkrivanja povjerljivih informacija

U predmetu *Green protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (aplikacija br. 22077/19) Sud je jednoglasno zaključio da nije došlo do kršenja prava iz člana 8. Konvencije. Slučaj se ticao pitanja da li su države dužne da preduzmu mjere spriječavanja korištenja parlamentarnih privilegija kako bi se zaobišla sudska zabrana. Godine 2018. aplikant, poznati biznismen, je izdejstvovao privremenu zabranu protiv Telegraph medijske grupe kako bi se spriječilo da ga identifikuju kao lice optuženo za seksualno uznemiravanje i maltretiranje od strane bivših zaposlenih. Pozivajući se na parlamentarnu privilegiju, član Doma lordova uzeo je nakon parlamentarne debate i identificirao aplikanta, kao subjekta navoda, uprkos privremenoj sudskoj zabrani. Sud je utvrdio da bi trebalo prepustiti tuženoj državi, a posebno parlamentu, da odluči o kontrolama potrebnim kako bi se spriječilo da poslanici otkriju informacije koje podliježu zabranama zbog zaštite privatnosti. Suprotan zaključak, bio bi protivan principu parlamentarne autonomije, dok je britanski parlament već razmatrao i odbacio potrebu za dodatnim kontrolama.

SLOBODA IZRAŽAVANJA

Advokat kažnjen zbog vrijeđanja sudije

U predmetu *Backović protiv Srbije* (aplikacija br. 47600/17) Sud je, većinom glasova od pet spram dva, utvrdio da nije došlo do povrede prava na slobodu izražavanja. Predmet se odnosio na novčanu kaznu izrečenu aplikantu – advokatu – zbog nepoštivanja suda u postupku vezanom za izbore, u kojem je tražio priznanje da su on i još šest osoba i dalje gradski odbornici. Odluku je, između ostalog, nazvao "vrhunskom glupošću", a sudije u predmetu "pravnim genijima". Sud je primijetio da su izrazi koje je aplikant koristio, kao

što su „pravni divovi“ i pravna „genijalnost“, ismijavali profesionalizam dotičnog sudije i suda. Zaključeno je da su domaći sudovi dali dovoljne razloge za izrečenu kaznu i da ona nije bila nesrazmjerna.

Policijski tretman novinara tokom talačke krize

U predmetu *Hayk Grigoryan protiv Armenije* (aplikacija br. 9796/17) Sud je jednoglasno zaključio da je došlo do kršenja prava iz člana 10. Konvencije. Slučaj se odnosio na incident koji je uključivao aplikanta, u to vrijeme slobodnog novinara, koji je pokrivao demonstracije u naselju Sari Tagh u Jerevanu, uvečer 19. jula 2016. godine, kada su ga navodno policajci zgrabili, udarili i zaplijenili njegov mobilni telefon i kameru. Protesti su uslijedili nakon upada u prostorije Pukovnije patrolne službe Armenske policije. Policija je aplikantu vratila kameru, na kojoj je navodno bila izbrisana snimka policijskog postupanja. Sud je posebno utvrdio napad na aplikanta i oduzimanje njegove kamere od strane policije, dok je radio, nije bilo zakonito niti je imalo legitiman cilj.

SUD EVROPSKE UNIJE

sudska praksa

Pripremio: **Nasir Muftić***

Pregled novosti iz sudske prakse Suda Evropske unije obuhvatit će presude i mišljenja Suda Evropske unije koje su donesene u martu i aprilu 2025. godine.¹ Ovaj pregled ne obuhvata nužno sve presude i mišljenja koji su doneseni u ovom periodu, nego se fokusira na one najvažnije, određujući ih na temelju pažnje koju su zadobile u stručnoj javnosti. Također, ovaj pregled je ograničen na osnovne podatke o predstavljenim presudama i mišljenjima, pa se čitaoci pozivaju da za više informacija o njima posjete internetsku stranicu Suda Evropske unije, gdje su one dostupne u cjelini.

C-20/24 – Boarding karta može poslužiti kao dokaz da je aviokompanija ili turistička agencija prihvatila i potvrdila rezervaciju za let

Aviokompanija koja pruža čarter usluge zaključila je ugovor s turističkom agencijom. Na osnovu tog ugovora, prijevoznik je obezbjeđivao letove u određenim terminima, a organizator putovanja je, nakon što ih je platio, prodavao karte krajnjim korisnicima – putnicima. Dvoje putnika putovalo je u okviru paket-aranžmana koji je uključivao let sa Tenerifa do Varšave, a koji je kasnio više od 22 sata. Ugovor o tom paket-putovanju bio je zaključen između treće firme, koja je djelovala u ime putnika, i spomenute turističke agencije.

** Docent, Univerzitet u Sarajevu – Pravni fakultet*

¹ Praksa Suda Evropske unije je dostupna na: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/

Putnici su potom zatražili naknadu štete od aviokompanije, pozivajući se na pravo Evropske unije.² Međutim, njihov zahtjev je odbijen. Avio-kompanija je tvrdila da putnici nisu imali potvrđenu i plaćenu rezervaciju za sporni let, te da same kopije boarding karata ne predstavljaju dovoljan dokaz. Prema njihovim navodima, treće društvo je kupilo aranžman po posebnim uvjetima, pa su putnici letjeli besplatno ili po sniženoj cijeni, čime su, po mišljenju prijevoznika, izgubili pravo na naknadu.

Sud u Poljskoj, pred kojim su putnici pokrenuli postupak, obratio se Sudu Evropske unije s pitanjem da li, suprotno tvrdnjama prijevoznika, putnici ipak imaju pravo na naknadu prema pravu Unije. Sud je zaključio da boarding karta može poslužiti kao dokaz da je aviokompanija ili turistička agencija prihvatila i potvrdila rezervaciju za određeni let. Stoga, osim u izuzetnim okolnostima, putnici koji su se prijavili za let i posjedovali boarding kartu trebaju se smatrati osobama s potvrđenom rezervacijom.

Također, Sud je naglasio da u konkretnom slučaju ne postoji dokaz da su putnici letjeli besplatno ili po posebnoj tarifi nedostupnoj široj javnosti. Takva bi situacija bila moguća samo ako bi avio-kompanija sama omogućila takvu pogodnost. Dakle, činjenica da je neko treći platio paket-aranžman, a turistička agencija zatim podmirila troškove leta prema tržišnoj cijeni, ne oduzima putnicima pravo na naknadu. Na kraju, Sud ističe da je na aviokompaniji odgovornost da pred nacionalnim sudovima dokaže da su putnici koristili let besplatno ili po specijalnoj, javnosti nedostupnoj cijeni.

C-647/21 | D. K. i C-648/21 – Radi očuvanja nezavisnosti suda, odluke o povlačenju s predmeta moraju biti utemeljene na objektivnim i jasnim kriterijima

U oktobru 2021. godine, kolegij Okružnog suda u Slupsku (Poljska) odlučio je povući jednu sutkinju s otprilike 70 neriješenih predmeta u kojima je imala ulogu izvestiteljice. Ova odluka donesena je bez njenog pristanka, nije joj bila uručena, niti je sadržavala ikakvo obrazloženje. Sutkinji također nije omogućen uvid u samu odluku. Svi predmeti su potom dodijeljeni drugom sudiji.

² Uredba (EZ) br. 261/2004 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. februara 2004. godine o utvrđivanju općih pravila o odšteti i pomoći putnicima u slučaju uskraćenog ukrcanja i otkazivanja ili dužeg kašnjenja letova.

Sutkinja smatra da su ove mjere zapravo pokušaj da se spriječi njena inicijativa da dovede u pitanje zakonitost imenovanja jednog od sudija s kojim je ranije radila u drugom sudskom vijeću. Smatra i da je riječ o obliku kazne zbog toga što je prethodno ukinula presudu prvostepenog suda koji, prema njenom mišljenju, ne ispunjava standarde koje zahtijeva pravo Evropske unije. Povlačenje s predmeta vidi kao način da se spriječe njene daljnje pravne aktivnosti u tom pravcu.

U dva sporna predmeta s kojih je uklonjena, sutkinja se obratila Sudu pravde Evropske unije, tražeći tumačenje da li, u skladu s pravom Unije, ima pravo i dalje odlučivati o tim predmetima, uprkos odluci o njenom povlačenju i činjenici da su predmeti prebačeni drugom sudiji.

Sud naglašava da sudijska nezavisnost podrazumijeva zaštitu od bilo kakvog neprimjerenog uticaja, pa i onog koji dolazi iz samog pravosudnog sistema. Ako kolegij može ukloniti sudiju s predmeta bez postojanja jasnih i objektivnih kriterija te bez ikakvog obrazloženja, to može ozbiljno narušiti njegovu nezavisnost. Takav postupak može biti proizvoljan, pa čak i skrivena disciplinska mjera. Ukoliko nacionalni sud utvrdi da je povlačenje sutkinje bilo protivno pravu Evropske unije, dužan je otkloniti sve posljedice takvog nezakonitog postupanja. To znači da sporna odluka kolegija i sve naknadne radnje moraju biti stavljene van snage, a sutkinji treba biti omogućeno da nastavi rad na predmetima koji su joj prethodno bili povjereni.

C-315/23 – Novčana kazna se izriče Hrvatskoj jer nije na odgovarajući način upravljala odloženim otpadom koji predstavlja opasnost za zdravlje ljudi i okoliš

Sud je u maju 2019. godine donio presudu kojom je utvrdio da Hrvatska nije ispunila svoje obaveze prema pravu Evropske unije, konkretno prema Direktivi o otpadu. Svrha te direktive jeste spriječiti ili ublažiti negativne posljedice upravljanja otpadom po okoliš i zdravlje ljudi. Od 2010. godine, u mjestu Biljane Donje, u blizini naseljenih područja, odloženo je oko 140.000 tona kamenog agregata, a hrvatske nadležne institucije nisu poduzele značajne mjere. Postoji rizik da taj materijal ispušta štetne supstance, da sadrži povišene koncentracije opasnih tvari te da mu je radioaktivnost iznad dozvoljenih granica.

U presudi iz 2019. godine Sud je zaključio da se ovaj agregat mora klasificirati kao „otpad“ u smislu Direktive o otpadu³. To znači da se upravljanje tim materijalom moralo vršiti na način koji ne ugrožava ljude i okoliš. Također, Hrvatska je bila dužna osigurati da posjednik otpada sam obradi otpad ili da taj posao povjeri ovlaštenom subjektu koji se bavi obradom otpada. Nakon što je utvrdila da Hrvatska nije u potpunosti postupila po presudi iz 2019. godine, Evropska komisija je u maju 2023. godine podnijela novu tužbu zbog nepoštivanja presude.

U novoj presudi Sud navodi da Hrvatska nije formalno utvrdila da se radi o otpadu niti je poduzela odgovarajuće mjere za njegovo propisno zbrinjavanje u skladu sa pravom EU. Zbog toga je Hrvatskoj naloženo plaćanje paušalne kazne od milion eura te dodatna kazna od 6.500 eura za svaki dan kašnjenja u izvršenju presude. Kod izricanja sankcija, Sud je uzeo u obzir težinu prekršaja, njegovo trajanje i finansijsku sposobnost države članice da plati izrečene kazne. Kriterij prilikom izricanja kazne je bilo propuštanje Hrvatske da ostvari značajan napredak u izvršenju presude iz 2019. godine, te činjenica da je tek nakon podnošenja nove tužbe donijela odluku o sanaciji odlagališta u Biljanima Donjim. Povreda traje gotovo šest godina, što predstavlja dug period, a posebno je istaknuto da, prema procjenama, potpuno uklanjanje otpada neće biti završeno prije augusta 2025. godine – što je oko petnaest godina nakon što je otpad prvi put deponovan na toj lokaciji.

C-607/21 – Državljanin treće zemlje, roditelj građanina Unije, ima pravo na boravak u državi članici ako podnese dokaz, s jedne strane, da ga je taj građanin izdržavao u njegovoj zemlji porijekla onda kada je napustio, pod određenim uvjetima

Marokanska državljanka je ušla u Belgiju 2011. godine i zatražila spajanje porodice sa svojim sinom, belgijskim državljaninom. Nakon što joj je taj zahtjev odbijen, zatražila je pravo boravka kao izravna srodnica u uzlaznoj liniji koju izdržava partnerica njenog sina, nizozemska državljanka. Partnerica je još 2005. godine pred belgijskim matičarom izjavila da s njenim sinom živi u vanbračnoj zajednici.

³ Direktiva 2008/98/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 19. decembra 2008. godine o otpadu i stavljanju izvan snage određenih direktiva.

Kako bi dokazala svoju izdržavanost, marokanska državljanka je dostavila dokumente iz 2010. i 2011. godine, iz vremena prije nego što je došla u Belgiju. Međutim, belgijska tijela su njen zahtjev odbila jer su smatrala da su ti dokumenti prestari i da ne dokazuju izdržavanost neposredno prije dolaska u Belgiju. Državno vijeće Belgije zatražilo je od Suda pravde EU pojašnjenje o tome koji je datum odlučujući za procjenu uvjetima izdržavanosti kada roditelj državljanina treće zemlje podnese zahtjev za boravišnu iskaznicu tek nekoliko godina nakon dolaska u državu članicu. Također je postavilo pitanje mogu li se koristiti dokazi o izdržavanju iz vremena prije dolaska u EU i da li je činjenica nezakonitog boravka prema nacionalnom pravu relevantna.

Sud je odlučio da izravni srodnik u uzlaznoj liniji (roditelj) partnera građanina Unije može ostvariti izvedeno pravo na boravak ako može dokazati da je bio izdržavan kako u trenutku dolaska u državu članicu, tako i u trenutku podnošenja zahtjeva za boravišnu dozvolu, čak i ako je taj zahtjev podnesen godinama kasnije. Ako su ta dva uvjeta ispunjena, roditelj ima pravo na boravak prema pravu Unije, nezavisno od toga da li mu je izdata boravišna dozvola i bez obzira na to što njegov boravak može biti smatran nezakonitim prema nacionalnom zakonodavstvu. Drugim riječima, pravo boravka se ne može uskratiti samo zbog toga što osoba formalno nezakonito boravi u zemlji i dokumenti koji se koriste ne mogu se smatrati prestarim.

C-365/23 - Ugovorna odredba kojom se mladi sportista obavezuje da plaća dio svojih prihoda ako postane profesionalni sportista može biti nepoštena

U 2009. godini maloljetni košarkaš je putem zakonskih zastupnika sklopio ugovor s latvijskim društvom specijaliziranim za razvoj sportskih karijera. Ugovor, potpisan na 15 godina, sadržavao je širok spektar usluga – uključujući treninge pod stručnim nadzorom, medicinsku i psihološku podršku te savjetovanje u pravnim, marketinškim i računovodstvenim pitanjima. Zauzvrat, mladi košarkaš se obavezao plaćati deset posto svojih neto prihoda od svih aktivnosti vezanih uz košarku, pod uvjetom da ti prihodi prelaze 1.500 eura mjesečno. Kako su njegovi profesionalni prihodi kasnije premašili 16 miliona eura, društvo je tražilo više od 1,6 miliona eura. Spor je završio pred latvijskim sudovima, koji su ocijenili da bi takva odredba mogla biti nepoštena. U postupku pred Vrhovnim sudom Latvije upućeno je prethodno pitanje Sudu pravde EU: odnosi li se Direktiva o nepoštenim

ugovornim odredbama u potrošačkim ugovorima⁴ na takvu situaciju, te u kojoj mjeri se takva odredba može smatrati neusklađenom s Direktivom.

Sud je potvrdio da se Direktiva primjenjuje, ali i istakao da se nepoštenost ne može ocjenjivati kada su u pitanju odredbe koje čine glavni predmet ugovora ili se odnose na odnos između cijene i usluge – pod uvjetom da su jasno i razumljivo sastavljene. Sporna odredba potpada pod ovu iznimku, što znači da nacionalni sud može ocjenjivati njezinu nepoštenost samo ako utvrdi da nije jasna i transparentna. Sud dodatno naglašava da Direktiva zahtijeva da potrošač – u ovom slučaju maloljetni sportista – bude u potpunosti informisan o ekonomskim posljedicama ugovora. Ako to nije slučaj, ne može se smatrati da je odredba jasna i razumljiva.

Pritom Sud pojašnjava da činjenica da se sportista obavezuje platiti deset posto prihoda narednih 15 godina ne predstavlja automatski znatnu neravnotežu među ugovornim stranama. Tu ravnotežu treba procjenjivati s obzirom na nacionalna pravila, tržišnu praksu, okolnosti sklapanja ugovora i druge povezane ugovorne odredbe. Posebno je relevantna i činjenica da je sportista bio maloljetan te da su ugovor sklopili njegovi roditelji. Na kraju, Sud zaključuje da, ako nacionalni sud ocijeni da je odredba nepoštena, ne može je djelomično zadržati – primjerice tako što bi obavezu smanjio samo na stvarne troškove koje je društvo imalo – već se takva odredba u cijelosti mora smatrati ništavom.

⁴ Direktiva Vijeća 93/13/EEZ od 5. aprila 1993. godine o nepoštenim odredbama u potrošačkim ugovorima, kako je izmijenjena Direktivom 2011/83/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. oktobra 2011. godine

IN MEMORIAM

JOSIP MUSELIMOVIĆ 1944-2025

Uvaženi kolega, vrhunski pravnik, jedan od utemeljitelja Advokatske/Odvjetničke komore Federacije Bosne i Hercegovine i njen raniji predsjednik, akademik, književnik, kolumnist, bard i doajen advokature/odvjetništva u Bosni i Hercegovini i regiji Josip Muselimović preminuo je u srijedu, 19. februara 2025. godine u 81. godini u Sveučilišnoj kliničkoj bolnici u Mostaru.

S velikom tugom i dubokim poštovanjem oprostili smo se s voljenim i uglednim Josipom Muselimovićem i na impresivnom komemorativnom skupu održanom u ponedjeljak, 24. februara 2025. godine u Hrvatskom domu Herceg Stjepan Kosača i na groblju "Masline" u Mostaru, gdje smo ga ispratili u njegov vječni dom.

Na komemoraciji posvećenoj Josipu Muselimoviću obratili su se Mladen Bevanda, Ljerka Ostojić, Džemil Sabrihafizović, Martin Raguž i Dragan Čović.

Predsjednik Hrvatske akademije za znanost i umjetnost u Bosni i Hercegovini Mladen Bevanda istaknuo je kako je Muselimović gradio mostove među ljudima i narodima, te pozivao na međusobno uvažavanje i priznavanje različitosti, da je bio istinski mirotvorac i da je slijedio pacifističku filozofiju Gandhija. „Imao je sposobnost povezivanja, njegovanja i očuvanja korektnih ljudskih odnosa, osobito onih dobrosusjedskih“, kazao je Bevanda. Dodao je kako je svojim duhom i duhovitošću, šarmom, razboritošću i osmijehom unosio i stvarao ugodno ozračje, te kao rijetko ko od savremenika bio rado primljen i dobrodošao u sve sredine Bosne i Hercegovine.

Predsjednica Matice hrvatske Mostar Ljerka Ostojić izjavila je kako se ne oplakuje smrt, nego slavi život Josipa Muselimovića, te da ne postoje riječi kojima bi se mogla opisati praznina koju osjećaju svi koji su ga poznavali.

O njegovom liku i djelu govorili su ugledni advokati iz Sarajeva Džemil Sabrihafizović i Martin Raguž, koji je s Josipom Muselimovićem bio prijatelj 55 godina.

Predsjednik Hrvatskog narodnog sabora Bosne i Hercegovine Dragan Čović kazao je kako će svima koji su poznavali i voljeli Muselimovića nedostajati njegove mudrosti i mirnoće bez obzira na životne filozofije koje zastupaju.

Josip Muselimović je pored svog Mostara jako volio Sarajevo, gdje je diplomirao na Pravnom fakultetu 1969. godine, nakon čega je izgradio impresivnu karijeru.

Kroz svoj život Josip Muselimović je dobitnik brojnih priznanja i nagrada. Za rad u struci, kao jedan od najpoznatijih i najuspješnijih advokata, dobio je najveće priznanje - Zlatnu povelju za životno djelo u profesiji. Ovu su mu nagradu dodijelile advokatske komore u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji, Vojvodini, Crnoj Gori, Makedoniji i Sloveniji.

Kolegice i kolege pravnici s kojima je radio i sarađivao posebno su ga uvažavale i na neki način svojatale. Bez ikakve dileme, za našeg Josipa se može napisati i to da je, pored poznavanja propisa i ljudi i pored jake logike, imao pošteno i pravično srce, srce koje u svome pravdoljublju, istinitosti i objektivnosti nije živim socijalnim osjećanjem da se bude od koristi drugim ljudima u mjeri u kojoj je to moguće i osjećanjem simpatije uživjeti se u njihov položaj i sudbinu.

Josip Muselimović je autor šesnaest objavljenih knjiga. Za pravničku struku, a advokaturu/odvjetništvo posebno, veoma su značajne i pravno interesantne njegove knjige, kao što su "Poštovani suci, zašto?", "Moje odvjetničke godine", "Josip Muselimović – 35 godina u službi pravde i humanizma", "I to je to". Krajem 2024. godine Muselimović je proslavio 80. rođendan predstavljanjem svoje knjige "Putevi i stranputice". I ovim knjigama obilježio je advokaturu/odvjetništvo, a mi koji ostajemo dugujemo mu veliku zahvalnost i zbog toga.

Iza Josipa Muselimovića ostaje bogato naslijeđe – pravno, književno i kulturno – koje će i dalje služiti kao inspiracija budućim generacijama.

U ime pravničke struke i ljudskosti, dugujemo veliku zahvalnost Josipu Muselimoviću. Njegova posvećenost pravu i pravdi i neizmjerena ljubaznost ostat će trajno u srcima svih koji su ga poznavali.

Neka Ti je, dragi Josipe, vječna slava i hvala i laka zemlja, ova naša, bosanskohercegovačka, koju si toliko volio.

Đemaludin Mutapčić, advokat

UPUTE ZA AUTORE

Radovi se objavljuju na hrvatskom, bosanskom i srpskom jeziku (u latiničnom ili ćiriličnom pismu) ili engleskom jeziku.

Ukoliko rukopis zadovoljava kriterije časopisa „Pravna misao“, upućuje se na recenziju.

Svaki rukopis ocjenjuju najmanje dva nepristrana recenzenta, pri čemu identitet autora i recenzenta ostaje obostrano nepoznat. Nakon ocjene recenzenta i članova Redakcije, rukopis se vraća autoru s obrazloženjem i zahtjevima za doradu i ispravak rada, ukoliko se to smatra potrebnim. Ispravljene rukopise autori trebaju vratiti Redakciji u roku od osam dana od primitka.

Pretpostavlja se da članci i ostali prilozi nisu i neće biti objavljeni u drugim publikacijama, osim uz posebno odobrenje Redakcije kada se to jasno naznačuje u objavi.

Autori dopuštaju postavljanje svojih radova na web stranicu Časopisa.

Časopis zadržava i sva ostala prava, osim ukoliko nije drugačije dogovoreno s autorom.

Radovi koje ovaj časopis objavljuje su:

- Uvodna riječ glavnog urednika
- Izvorni znanstveni rad
- Prethodno saopćenje
- Pregledni znanstveni rad
- Stručni članak
- Sudska praksa
- Ostali radovi kao što su prikaz knjige, izvještaji o znanstvenim i stručnim skupovima i dr.
- Obavijesti o nadolazećim stručnim i znanstvenim skupovima
- Domaći autori u međunarodnim publikacijama
- Pismo uredniku

Radovi se šalju Redakciji časopisa elektronskom poštom na adresu:
Pravna.Misao@fmp.gov.ba

Dokument treba biti načinjen u programu Microsoft Word. U njemu ne smiju postojati nikakve indikacije osobnoga identiteta autora ili institucije u kojoj bilo koji od autora radi, kako u samom radu, tako ni u karakteristikama (properties) elektroničkog dokumenta.

Radovi koji se dostavljaju Redakciji moraju biti lektorirani. Lektori koje odredi Redakcija vrše superviziju.

U Časopisu se objavljuju znanstveni i stručni radovi koji ne prelaze dužinu od 10.000 riječi, uključujući sve dijelove rada. Svaki rad mora sadržavati sažetak od 150 do 200 riječi i izbor ključnih riječi na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku iste dužine. Ostali radovi ne mogu prelaziti dužinu od 2.000 riječi.

Izuzetno, Redakcija može odobriti objavljivanje radova izvan navedenih kategorija i s dužinom koja prelazi navedeni broj riječi, ukoliko je rad značajan za razvoj pravne teorije i prakse.

Svaki rukopis mora biti priložen zajedno s popratnim pismom, u kojem je nužno navesti sljedeće:

- kratki opis sadržaja članka u dvije do tri rečenice, kao i sve dodatne informacije o rukopisu koje bi Redakciji mogle biti od koristi;
- razloge zbog kojih autori drže da je njihov rad zanimljiv čitateljstvu časopisa (novost koju rad donosi);
- kratku biografiju autora (25-30 riječi),
- osobne podatke:
 - jedinstveni matični broj
 - adresa stanovanja i općina
 - kontakt telefon
 - naziv banke
 - transakcijski račun banke
 - broj žiro računa

Svaki autor će uz popratno pismo dostaviti i izjavu da rad nije prethodno objavljivan.

Prva stranica rukopisa treba sadržavati:

- Naslov
- Datum

- Broj riječi u članku
- Ime autora i profesija
- Nazivi ustanova u kojima rade
- E-mail adrese
- Kategorizaciju
- Sažetak i ključne riječi na izvornom jeziku rada
- Naslov, sažetak i ključne riječi i naslov na engleskom jeziku (summary, key words)

Sažetak rada treba sadržavati opći prikaz teme, metodologiju rada, rezultate i zaključak.

Ključne riječi sadrže pojmove koji se pojavljuju u tekstu, ali ne opće i preširoke pojmove niti preuske pojmove opisane s puno riječi.

Tablice i grafikoni trebaju biti prezentirani u programima kao što su MS Word, s jasno iskazanim naslovima. Sve tablice i grafikoni bit će tiskani isključivo u crno-bijeloj boji.

Napomene u radu se navode u obliku fusnote (footnote). U pravilu su objašnjavajućeg karaktera.

U fusnoti treba navoditi samo objavljene podatke (ili staviti posebnu bilješku s objašnjenjem).

U fusnoti treba navoditi samo literaturu koja je navedena u popisu literature na kraju članka.

U fusnoti treba ujednačeno navoditi sve izvore. Poželjno je staviti broj stranice.

Molimo autore da se pridržavaju sljedećih naputaka za navođenje literature i fusnota:

Ukoliko je riječ o navodenoj knjizi:

Josipović, I. (2000) Haaško implementacijsko kazneno pravo. Zagreb: Informator i Hrvatski Pravni Centar.

Ukoliko je riječ o navođenom članku:

Tschudi, F. (2008) "Dealing with violent conflicts and mass victimisation: a human dignity approach", str. 46-69. U: I. Aertsen et al.: Restoring Justice after Large-scale Violent Conflicts. Portland. Willan Publishing.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u časopisu:

Sijerčić-Čolić, H. (1999) "Reforma krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine: karakteristike federalnog procesnog krivičnog prava", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, Vol. 6 – br. 1/1999, str. 251-268.

Ukoliko je riječ o navođenom članku u elektroničkom časopisu:

Lendvai, N., 2005. "Central and Eastern European Social Policy and European Accession – Time for Reflections" (online). Financial Theory and Practice, 29 (1), str. 1-12. Dostupno na: <http://www.ijf.hr/eng/FTP/2005/1/lendvai.pdf>.

Ukoliko je riječ o navođenoj Web adresi:

World Bank, 2004. Corruption: how the World Bank Fights Corruption (online). Washington: The World Bank. Dostupno na: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0>.

Rad treba oblikovati prema sljedećim uputama:

- dokument pohraniti u programu MS Word (*.doc format);
- stranica standardne veličine (A4);
- obični prored za cijeli rukopis
- font Arial, 12 pt;
- sve margine 2,5 cm;
- ne uređivati zaglavlje (Header) niti podnožje (Footer) dokumenta;
- obavezno brojčano označiti stranice;
- slike ili fotografije prilažu se u jednom od formata: *.jpg, *.bmp, *.tiff.

Pozivamo sve autore da na adresu Redakcije šalju sažetke svojih stručnih i znanstvenih radova objavljenih u međunarodnim publikacijama indeksiranim u literaturnim bazama podataka. Redakcija će objaviti sve pristigle sažetke izvornih radova domaćih autora.

Radujemo se Vašim priložima!

Redakcija